

**LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN
EĞİTİM DENEYİMLERİNİN SOSYAL
DEĞİŞMEYE ETKİLERİ:
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ**

Büşra ADANAŞ
Yüksek lisans tezi
Danışman: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ
Temmuz, 2023
Afyonkarahisar

T.C
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN EĞİTİM
DENEYİMLERİNİN SOSYAL DEĞİŞMEYE ETKİLERİ:
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Hazırlayan
Büşra ADANAŞ

Danışman
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

AFYONKARAHİSAR 2023

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Lisans Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Deneyimlerinin Sosyal Değişmeye Etkileri: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği**” adlı çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

14/06/2023

İmza

Büşra ADANAŞ

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Büşra ADANAŞ
	Numarası	190642111
	Anabilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Sosyoloji
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı		Lisans Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Deneyimlerinin Sosyal Değişmeye Etkileri: Afyon Kocatepe Üniversitesi Örneği
Tez Savunma Sınav Tarihi		10.07.2023
Tez Savunma Sınav Saati		13.00

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Elbeyi PELİT
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

LİSANS ÖĞRENCİLERİNİN UZAKTAN EĞİTİM DENEYİMLERİNİN SOSYAL DEĞİŞMEYE ETKİLERİ: AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Büşra ADANAŞ

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

Haziran, 2023

Danışman: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

2019- 2020 eğitim ve öğretim yılında ortaya çıkan COVID-19 ile birlikte insanlar; “Evde kal” çağrılarına uymuş sosyal hayattan izole olmuş, hayatın akışı değişmiş ve internet yaşamın merkezine geçmiş, yüz yüze eğitimden çevrim içi eğitime geçilmiş ve çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Bu nedenle COVID-19, sosyolojik açıdan önemli bir kırılmanın yaşandığı süreç olarak değerlendirilmektedir. Bu araştırmanın amacı, COVID-19 sürecinde eğitim gören öğrencilerin uzaktan eğitim algıları ve yaşadığı sosyal değişimleri ortaya koymaktır. Araştırmaya 2020-2021 eğitim öğretim yılında Afyon Kocatepe Üniversitesi’nde uzaktan eğitim görmüş toplam 110 lisans öğrencisi katılmıştır. Çalışma, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı karma araştırma modeli olarak belirlenmiştir. Karma desenle yapılan çalışmanın nitel kısmında görüşme, nicel kısmında ise anket uygulanmıştır. Anket formunda, öğrencilerin COVID-19 sürecinde aldıkları uzaktan eğitim algılarını ölçmek için sorular sorulmuştur. Veri analizinde yüzde ve frekans dağılımı kullanılmıştır. Lisans öğrencileri uzaktan eğitim ile ilgili daha çok eleştirel fikir belirtmişlerdir. Öğrencilerin görüşleri cinsiyetlerine ve fakültelerine göre farklılık göstermektedir. Görüşmeye katılan öğrenciler salgın sürecinde vakitlerini evde geçirmiş ve bu zorlu süreçten etkilenmiştir. Günlük rutinleri değişmiş ve alışkın olduğu normallerin yerini yeni normaller almaya başlamıştır. Elde edilen görüşme verilerine göre; öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri etkilenmemiş, hobileri değişmiş, yeni alışkanlıklar edinmemiş, tüketim davranışları değişmiş, teknoloji aletlerinin kullanımı artmış, uzaktan eğitim ile kendilerine zaman ayırma fırsatları olmuş, ancak verim alınamamış, aileleri ile olan ilişkileri açısından da hem bağlarının kuvvetlendiğini hem de çatışma içinde olduklarını ifade etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Değişme, sosyal değişme, uzaktan eğitim, COVID-19.

ABSTRACT

THE EFFECTS OF UNDERGRADUATES DISTANCE LEARNING EXPERIENCE ON SOCIAL CHANGES: THE SAMPLE OF AFYON KOCATEPE UNIVERSITY

Büşra ADANAŞ

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF SOCIOLOGY**

June, 2023

Advisor: Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

With COVID-19, which emerged in the 2019-2020 academic year, people obeyed the calls to "stay at home" and isolated themselves from social life, the flow of life changed and the internet became the centre of life, face-to-face education was replaced by online education and many people lost their lives. For this reason, COVID-19 is considered to be a period of significant sociological breakthrough. The aim of this study is to reveal the distance education perceptions of students studying in the COVID-19 process and the social changes they have experienced. A total of 110 undergraduate students who received distance education at Afyon Kocatepe University in the 2020-2021 academic years participated in the study. The study was determined as a mixed research model in which qualitative and quantitative research methods were used together. In the qualitative part of the mixed design study, an interview was conducted and a questionnaire was applied in the quantitative part. In the questionnaire form, questions were asked to measure students' perceptions of distance education they received during the COVID-19 process. Percentage and frequency distribution were used in data analysis. Undergraduate students expressed more critical opinions about distance education. Students' opinions differ according to their gender and faculties. The students who participated in the interview spent their time at home during the pandemic and were affected by this difficult process. Their daily routines have changed and new normal have started to replace the normal they are used to. According to the interview data obtained; students' friendship relations were not affected, their hobbies changed, they did not acquire new habits, their consumption behaviours changed, the use of technology devices increased, they had the opportunity to spare time for themselves with distance education, but no efficiency was obtained, and in terms of their relations with their families, they stated that both their relations were strengthened and they were in conflict.

Keywords: Change, social change, distance education, COVID-19.

ÖN SÖZ

Öncelikle lisans ve yüksek lisans eğitim dönemim boyunca bilgisi ve tecrübesiyle daima yolumu aydınlatan, sabırla bilgisini ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Sayın Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ'a çok teşekkür ederim. Tez yazma yeterliliğine gelmemi sağlayan bölüm hocalarıma teşekkür ederim. Tez çalışmamın tüm aşamalarında beni motive eden ve desteklerini her zaman hissettiğim kıymetli arkadaşlarım Nur Sena TUNCER, Rabia KARAKOCA ve Nurçin BİLGİLİ'ye çok teşekkür ederim. Ve son olarak eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme çok teşekkür ederim.

Büşra ADANAŞ
2023, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR LİSTESİ	x
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE SOSYAL DEĞİŞME

1. EĞİTİM	3
2. EĞİTİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	5
2.1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM	5
2.2. OKUL	5
2.3. ÖĞRETMEN	6
3. EĞİTİM TÜRLERİ	7
3.1. FORMAL (YAPILANDIRILMIŞ) EĞİTİM	7
3.2. ÖRGÜN EĞİTİM	8
3.3. YAYGIN EĞİTİM	8
3.4. HİZMETİÇİ EĞİTİM	9
3.5. İNFORMAL EĞİTİM	9
4. UZAKTAN EĞİTİM	10
4.1. TÜRKİYE'DE UZAKTAN EĞİTİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ	13
4.1.1. Kavramsal Dönem	14
4.1.2. Mektup Dönemi	16
4.1.3. Televizyon Dönemi	16
4.1.4. İnternet-Web Dönemi	17
4.2. UZAKTAN EĞİTİM NASIL VERİLİR	18
4.2.1. Tek Yönlü Uzaktan Eğitim Uygulama Modelleri	18
4.2.1.1. Mektup ile Uygulama Modeli	18
4.2.1.2. Tek Yönlü Radyo ile Uygulama Modeli	19
4.2.1.3. Tek Yönlü Televizyon ile Uygulama Modeli	19
4.2.1.4. Tek Yönlü Bilgisayar ile Uygulama Modeli	19
4.2.1.5. Tek Yönlü Karma Uygulama Modeli	19
4.2.2. Çift Yönlü Uygulama Modelleri	20
4.2.2.1. Çift Yönlü Radyo ile Uygulama Modeli	20
4.2.2.2. Çift Yönlü Televizyon ile Uygulama Modeli	20
4.2.2.3. Çift Yönlü Bilgisayar ile Uygulama Modeli	20
4.2.2.4. Çift Yönlü Karma Uygulama Modeli	20
4.3. UZAKTAN EĞİTİMİN GELİŞMESİNİ ETKİLEYEN NEDENLER	21
4.4. UZAKTAN EĞİTİMDE KULLANILAN SİSTEMLER	21
4.4.1. Elektronik Öğrenme (e-learning)	21
4.4.2. Çevrimiçi Öğrenme (Online Learning)	22

4.4.3. Web Tabanlı Eğitim	22
4.4.4. Mobil Öğrenme	23
4.4.5. İnternet Destekli Eğitim	23
4.4.6. Sanal Üniversiteler	23
4.5. UZAKTAN ÖĞRENME KURAMLARI	24
4.5.1. Bağımsız Çalışma Kuramı	24
4.5.2. Özerklik Kuramı	24
4.5.3. Endüstrileşme Kuramı	25
4.5.4. İletişim ve Etkileşim Kuramı	25
4.5.5. Uzaktan Eğitim için Kuramsal Bir Çerçeve Kuramı	26
4.5.6. Androgoji / Yetişkin Eğitimi Kuramı	26
4.5.7. Mevcut Kuramların Sentezi Kuramı	26
4.5.8. Eşitlik Kuramı	27
4.5.9. Etkileşim Eşdeğerliği Kuramı	27
4.5.10. İşbirlikçi Özgürlük Kuramı	28
4.5.11. Sorgulama Topluluğu Kuramı	28
4.5.12. Öz Yönelimli Öğrenme Kuramı	28
5. EĞİTİM VE DEĞİŞME	29
5.1 DEĞİŞME	29
5.2. DEĞİŞME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	30
5.2.1. Yenileşme	30
5.2.2. Gelişme	30
5.2.3 Evrim	31
5.2.4. Devrim	31
5.2.5. Modernleşme	32
5.3. SOSYAL DEĞİŞME	33
5.4. SOSYAL DEĞİŞME KURAMLARI	36
5.4.1. Büyük Boy Kuramlar	36
5.4.1.1. Organizmacı Model	37
5.4.1.2. Evrimci Model	39
5.4.1.3. Diyalektik Model	42
5.4.2. Orta Boy Kuramlar	43
5.4.2.1 Yapısalcı-İşlevselci Model	44
5.4.2.2. Çatışma Teorisi	46
5.4.3. Küçük Boy Kuramlar	47
5.4.3.1. Grupsal Model	47
5.4.3.2. Bireyci Model	47
5.5. SOSYAL DEĞİŞMEYİ SAĞLAYAN ETKENLER	48
5.5.1. Fiziksel Çevre Faktörü	48
5.5.2. Nüfus Hareketleri	49
5.5.3. Din Faktörü	50
5.5.4. Teknoloji Faktörü	51
5.5.5. İdeolojik Faktör	51
5.5.6. Kültür Faktörü	52
5.5.7. Ekonomi Faktörü	52
5.6. SOSYAL DEĞİŞME VE EĞİTİM	52

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ	56
2. ARAŞTIRMANIN VARSAYIM VE HİPOTEZLERİ.....	57
3. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ	58
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİKLERİ	59
4.1. UYGULANAN ANKET HAKKINDA BİLGİLER	60
4.2. UYGULANAN GÖRÜŞME HAKKINDA BİLGİLER	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

1. BULGULAR	63
1.1. NİTEL BULGULAR.....	63
1.1.1. Sosyo Demografik Özellikler	63
1.1.2. Lisans Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Algıları ve Yaşadıkları Değişme.....	64
1.1.2.1. COVID- 19'un Aile İlişkileri Üzerindeki Etkisi	65
1.1.2.2. COVID- 19'un Arkadaşlık İlişkileri Üzerindeki Etkisi.....	67
1.1.2.3. COVID-19'un Tüketim Davranışları Üzerindeki Etkisi	70
1.1.2.4. COVID-19'un Uzaktan Eğitim Üzerindeki Etkisi	72
1.1.2.5. COVID-19'un Öğrencilerin Alışkanlıklarına Etkisi	76
1.1.2.6. COVID-19'un Öğrencilerin Hobi ve Zevklerine Etkisi	77
1.1.2.7. COVID-19'un Öğrencilerin Dijitalleşmesine Etkisi	79
2. NİCEL BULGULAR.....	80
2.1. SOSYO- DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER.....	80
2.2. CİNSİYET DEĞİŞKENİ BAĞLAMINDA BULGULAR VE YORUMLAR	82
2.3. FAKÜLTE DEĞİŞKENİ BAĞLAMINDA BULGULAR VE YORUMLAR	89
TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER	98
KAYNAKÇA.....	107
EKLER	118

TABLÖLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Tablo 1. John Dewey'in Türkiye Raporundan Kesitler	15
Tablo 2. Uzaktan Eğitim Alan Öğrencilerin Cinsiyet Bilgileri	63
Tablo 3. Uzaktan Eğitim Alan Öğrencilerin Yaş Bilgileri	63
Tablo 4. Uzaktan Eğitim Alan Öğrencilerin Fakülte Bilgileri.....	64
Tablo 5. Lisans Öğrencilerinin Yaşadığı Yere Ait Bilgiler	64
Tablo 6. Öğrencilerin Aile İlişkilerine İlişkin Kodlama	65
Tablo 7. Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine İlişkin Kodlama	68
Tablo 8. Öğrencilerin Tüketim Davranışlarına İlişkin Kodlama	70
Tablo 9. Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Deneyimlerine İlişkin Kodlama	73
Tablo 10. Öğrencilerin Değişen Alışkanlıklarına İlişkin Kodlama	76
Tablo 11. Öğrencilerin Değişen Hobi ve Zevklerine İlişkin Kodlama	77
Tablo 12. Öğrencilerin Teknoloji Aletleriyle İlişkisine İlişkin Kodlama.....	79
Tablo 13. Cinsiyet Dağılımına İlişkin Frekans Analizi	80
Tablo 14. Yaş Dağılımına İlişkin Frekans Analizi	81
Tablo 15. Sınıf Dağılımına İlişkin Frekans Analizi.....	81
Tablo 16. Yaşam Alanı Dağılımına İlişkin Frekans Analizi.....	81
Tablo 17. Derse Katılınılan Mekan Dağılımına İlişkin Frekans Analizi	82
Tablo 18. Kullanılan Cihazların Dağılımına İlişkin Frekans Analizi	82
Tablo 19. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Bağlamında Sınıf Dağılımları	82
Tablo 20. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Bağlamında Yaşam Alanları	83
Tablo 21. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Bağlamında Derslere Katıldıkları Mekânlar	83
Tablo 22. Cinsiyet Değişkeni Bağlamında Öğrencilerin Özgüvenlerine Ait Bulgular ..	83
Tablo 23. Cinsiyet Değişkeninde Öğrencilerin Uzaktan Eğitime İlgisine Ait Bulgular	85
Tablo 24. Cinsiyet Değişkenine Bağlı Uzaktan Eğitimin Etkileşimine Ait Bulgular	85
Tablo 25. Cinsiyet Değişkeninde Ders Dinleme Ortamlarının Uygunluğuna Ait Bulgular	86
Tablo 26. Cinsiyet Değişkeninde Öğrencilerin Derslere Devamlılıklarına Ait Bulgular	87
Tablo 27. Cinsiyet Değişkeninde Eş Zamanlı Eğitime Ait Bulgular.....	87
Tablo 28. Cinsiyet Değişkeninde Zaman Yönetimine Ait Bulgular.....	88
Tablo 29. Fakülte Değişkeninde Öğrencilerin Sınıflarının Dağılımına Ait Bilgiler	89
Tablo 30. Fakülte Değişkeninde Öğrencilerin Cinsiyetlerine Ait Bilgiler	90
Tablo 31. Fakülte Değişkeninde Öğrencilerin Başarılarına Ait Bulgular.....	91
Tablo 32. Fakülte Değişkeninde Derslerin Uzaktan Eğitime Uygunluğuna Ait Bulgular	92
Tablo 33. Fakülte Değişkeninde Uzaktan Eğitimin Derslerin Anlaşılabilirliğine Ait Bulgular	93
Tablo 34. Fakülte Değişkeninde Uzaktan Eğitimden Keyif Almalarına Ait Bulgular ...	94
Tablo 35. Fakülte Değişkeninde Uzaktan Eğitimin Sağladığı Materyal İmkânına Ait Bulgular	95
Tablo 36. Fakülte Değişkeninde Uzaktan Eğitimin Kalıcılığına Ait Bulgular	96

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

%: Yüzde

Akt: Aktaran

Çev.: Çeviren

Der.: Derleyen

Ed.: Editör

F: Frekans

S: Sayfa

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences

GİRİŞ

Sosyal değişme, sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda ortaya çıkan bir takım farklılaşmaları içeren hem bir olgu hem de bir süreçtir. Sosyal değişme olgusunun iki farklı ortaya çıkma süreci bulunmaktadır. Değişmeler yavaş ve sürekli, hızlı ve ani bir biçimde ortaya çıkabilir. Sosyal değişme aynı zamanda toplumsal gelişmelerin bir yolu olarak da görülmektedir. Tarih boyunca sosyal değişmeyi sağlayan önemli olaylar her zaman olmuştur. Sosyal değişmeye neden olan birçok faktör bulunmaktadır. Bu etkenlerin başında fiziksel çevre faktörü gelmektedir. Son yıllarda değişmeye etki eden fiziksel çevre faktörünün nedenlerinden biri de COVID-19 pandemisi olmuştur.

COVID-19, solunum yoluyla bulaşabilen bir viral hastalıktır. 2019 yılında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan bir hastalıktır. Pandemi, bir hastalığın belirli bir süreç içinde çok fazla insanı etkisi altına alması durumudur. Yakın zamanda pandeminin bir örneğine tüm dünya şahit olmuştur. Bu örnek, 2019-2020 yıllarında tüm dünyayı saran COVID-19 pandemisidir. COVID-19, küresel ölçekte olduğu için tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Bu sebeple, dünyanın bu zamana kadar tanık olduğu ciddi ve çapıcı salgınlardan biri olmuştur. COVID-19'un fiziksel ve biyolojik etkileri dışında toplumsal yaşamı da ciddi anlamda etkilemiştir. COVID-19, adeta bireylerin unutamayacakları, kısa ve orta vadede etkileri görülen ve görülecek şoklara neden olmuştur.

Hükümetler, salgını durdurmak için sokağa çıkma yasağı, mekânların kapatılması ve çevrimiçi eğitim gibi önlemler almıştır. Bu önlemlerin alınmasıyla bireylerin rutinleri farklılaşmıştır. Bunun sonucu olarak COVID-19, toplumsal etkilerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu süreçte bireylerden toplumun tüm kurumlarına kadar her alanda değişme meydana gelmiştir. Pandemi ile birlikte tüm eğitim kurumlarında olduğu gibi üniversiteler de uzaktan eğitime geçmiştir. Öğrenciler ise üniversitelerin mihenk taşıdır. Salgının yayılmasına engel olmak için alınan tedbirler öğrencilerin; eğitim yöntemlerini, tüketim davranışlarını, alışkanlıklarını, aile ve arkadaşlık ilişkilerini ve gündelik yaşamlarını hızla değişmeye uğratmıştır. Afyon Kocatepe Üniversitesine kayıtlı öğrenciler de bu süreçten etkilenmişlerdir. Araştırmayla Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencilerinin yaşadığı bu değişmelerin incelenmesi, pandemi süreciyle başlayan yeni normalin sosyal hayatlarına etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırmada, salgın sürecinde uzaktan eğitim gören lisans öğrencileriyle yapılan anket ve

görüşmelerden yola çıkarak yaşadıkları değişmelerle ilgili bulgular, sosyolojik bir perspektif ile incelenmiştir.

Üç temel bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünün ilk kısmında; eğitim, eğitim ile ilgili kavramlar, eğitim türlerine değinilip uzaktan eğitim başlığı genişletilmiştir. Bu başlık altında Türkiye’de uzaktan eğitimin tarihsel gelişimi, uzaktan eğitim nasıl verilir, uzaktan eğitimde kullanılan sistemler ve uzaktan öğrenme kuramları açıklanmıştır. İkinci kısımda ise eğitim ve değişme arasındaki ilişki, değişme tanımı, değişme ile ilgili kavramlar, sosyal değişme tanımı, sosyal değişme kuramları ve sosyal değişmeyi sağlayan etkenler açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın yöntem deseni açıklanmıştır. Araştırmanın konusu, amacı, önemi, kapsamı, sınırlılıkları, hipotezleri, evreni, örnekleme, araştırmada kullanılan yöntemler, uygulanan anket ve uygulanan görüşme hakkında bilgilere yer verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümü, saha çalışması hakkında elde edilen verileri kapsamaktadır. Bu bölümde önce nitel bulgulara ardından nicel bulgulara yer verilmiştir. Nitel bulgular kısmında tanımlayıcı bulgular ve elde edilen temalara ait analizler yer almaktadır. Nicel bulgular kısmında ise önce tanımlayıcı bulgulara yer verilmiştir. Amaca yönelik bulgular ise cinsiyet ve fakülte değişkenine göre analiz edilip yorumlanmıştır. Elde edilen tüm bulguların analizi yapılmış, literatürdeki çalışmalarla kıyaslanmış ve araştırma sonucu belirlenen öneriler ile tartışma, sonuç ve öneriler kısmı yazılmıştır.

Çalışmanın sonuç kısmında ise, araştırma bulgularının alan literatürüyle ilişkilendirildiği; tartışma, değerlendirme ve önerilere yer verilmiştir. Çalışma ile ulaşılan temel çıkarımlar bu kısımda yer almaktadır. Özellikle mülakatlarda ulaşılan yorumlar ve araştırma için uygun görülen kuramsal zemin bu bölümde iç içe verilerek çeşitli tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca araştırma deneyiminden yola çıkarak araştırmaya ve uygulamaya dönük öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞİTİM VE SOSYAL DEĞİŞME

1. EĞİTİM

Eğitim tarihi, insanlık tarihi ile paralel bir seyir izlemiştir. Eğitim, aileden sonra bireylere etki eden önemli bir toplumsal kurumdur. Eğitim bilgi, beceri ve değerlerin yeni nesillere aktarılmasını sağlar. Toplum karmaşık bir yapıda değilse, kültürel değerler de sınırlıdır. Bu toplumlarda kültürel değerler, ebeveynler aracılığıyla çocuklarına aktarılır. Bu aktarımı yaparken hiçbir seçim yapılmaz. Bu toplumlarda yetişen bireyler, aktarılan bu değerleri öğrenerek büyürler. Fakat toplum karmaşıktıkça toplumsal değerler de artar. Bu karmaşık yapıda gençleri eğitmek mümkün değildir. Yetiştirilen bireyler bütün bu değerleri öğrenip uygulayamazlar. Bu yüzden, karmaşık yapıya sahip toplumlarda yetişen bireyler, kültürel değerlerden kendilerine uygun olanı seçip, kişilikleriyle örtüşen bir yaşam şekli belirlerler. Kültürel değerlerden gerekli olanın alınması, içlerinden olumsuz davranışa sebebiyet vereceklerin çıkarılması ve düzene oturtulması bize eğitim sürecinin gerekliliğine işaret eder (Bilen, 1999: 1). Eğitimin temel işlevi, öğrencide: İlki bulunduğu toplumun her ferdinde bulunmasını gerek gördüğü belirli fiziksel ve zihinsel özellikler; ikincisi özel toplumsal sınıfların mensuplarını hepsinde bulunmasını istediği fiziksel ve zihinsel özellikler geliştirmektir (Durkheim, 2016: 48).

“Eğitim” sözcüğü Türkçe’de 1950 yılından itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavram eğmek fiilinden türetilmiştir ama Türkçe sözlükteki anlamları ise öğretmek, bükmek, uygulamak, yetiştirmek, geliştirmek, egemenlik, alıştırmak ve geliştirmek olarak ifade edilmiştir (Şişman, 2008: 5). Eğitim, öğrenmeyi sağlayan sistemlerin belli bir düzen içinde çalışması neticesinde ortaya çıkan eylemlerdir. Bu eylemlerin bireyler açısından yapılacak uğraşlarla da eğitim adı verilmektedir. Eğitimin bir süreç işi olmasından dolayı bireylerin eğitimlerinde bir sınır olmadığını göstermektedir. Bireyler için eğitim, doğdukları an başlar ve öldüklerinde biter. Özetle, bireyle eğitim arasında devamlı, hareketli ve sistemli bir etkileşim vardır (Keyifli, 2003: 106). Eğitim sözcüğü yerine önceden “terbiye” sözcüğü kullanılmaktaydı. Terbiye Arapça kökenlidir (Çelikkaya, 1991: 1). TDK’ya göre, kaynağı Fransızca olan pedagoji sözcüğü Türkçede karşılığı eğitim bilimidir. Vikipedide çocuklar için “eğitim bilim ve teorisi” manasında kullanılmakta olan pedagoji kökeninin, Yunanca çocuk yönetmeye dayandığı görülmektedir (Özdemir, 2016: 304).

Özetle çocuğu psikolojik, sosyal ve fiziksel açıdan geliştirmek için kullanılmaktadır. Kırgız Türkçesinde tertip sözcüğü de bu anlamda kullanılmıştır. Terbiye kavramı Arapça kökenli olup, “rab” sözcüğünden türemiştir. Rab, Allah’ın sıfatlarından biridir ve terbiye edici manasına gelmektedir. Eğitim, Batı dilinde Latince educere sözcüğünden gelmektedir. Manası ise bakım ve yetiştirme olarak açıklanmaktadır. İngilizce sözcük olan educate ise terbiye etmek, yetiştirmek ve okutmak anlamlarında kullanılmaktadır. Education ise bilgi, beceri ve karakter gelişimi manasına gelmektedir. Bu anlam Türkçe’de maarif, tedris, eğitim, yetiştirme, terbiye sözcüklerine karşılık gelmektedir. Eğitim sözcüğü Türkçe’de farklı anlamlar yüklenerek kullanılmaktadır (Şişman, 2008: 5).

Eğitim, hem bireysel toplumsallaşma hem de toplumsal değişme açısından önemli bir kurumdur. Her birey belirli bir sosyal sınıfta dünyaya gelir. Dünyaya geldiği sosyal sınıfın dilini ve görgü kurallarını öğrenir (Ergün, 1994: 7). Eğitim, sosyalleşme aracı olarak kabul edilmektedir (Bozkurt, 2015: 284). Her birey eğitim ile beraber eğitilmeye de ihtiyaç duyar. Çünkü insan sadece eğitim ile sosyalleşerek toplumun bir bireyi haline gelir; beceri ve bilgi kazanırken aynı zamanda yaşadığı toplumun kültürünü de kazanır. Toplumlar, aynı şekilde varlığını devam ettirmek, kendini tekrar üretmek, başkalaşmak ve gelişmek için de eğitime ihtiyaç duyar (Talas vd., 2018: 3). Eğitim hem sosyalleşme hem de kültürlenme süreçleriyle eş değerdir. Bununla beraber bu süreç parçalarından biri olarak da ifade edilebilir (Şişman, 2008: 3). Tanımlar incelendiğinde eğitimi en çok psikologlar ve sosyologlar ele almıştır. 19. yüzyıl klasik sosyologları da eğitim olgusuna dair düşüncelerini dile getirmişlerdir. C. Wright Mills, Immanuel Kant, Johann Friedrich Herbart ve Herbert Spencer gibi düşünürler eğitimin temel gayesinin topluma ait her bireyin becerilerini en üst tekâmül mertebesine ulaştırmak olduğunu ifade etmişlerdir. Bu düşünürlerin aksine Durkheim, eğitimi nesillerin sosyalleşme aracı olduğunu vurgulamıştır (Tezcan, 1981: 6).

Eğitim kavramının birden fazla tanımının olması, kavrama farklı pencerelerden bakarak daha etraflı olarak anlamamızı sağlar. Eğitim tanımları incelendiğinde genellikle psikolog ve sosyologların ilgi alanı oluşturmuştur. Sosyologlar, eğitimin toplumu etkilenen ve etkileyen yönlerini açığa çıkarmaya çalışırlar. Eğitim ile ilgili kavramları incelemek, tanımları daha iyi idrak edebilmemizi sağlayacaktır.

2. EĞİTİM İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

2.1. EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Eğitim ve öğretim kelimeleri devamlı olarak birbirleriyle karıştırılmaktadır. Bireylerin yaşamları boyunca devam eden eğitim, okul içerisinde, planlı ve programlı bir biçimde devam ettirilir. Bireyin öğretimini meydana getirir. Diğer bir deyişle eğitimin içeriğinin bu kısmı, önemlidir. Önemli olmasının nedeni; Devlet öğretimin devamlılığını sağlamak için ciddi maddi yatırım yapmaktadır. Öğrenciler, yaşamlarının ciddi bir bölümünü öğretimde geçirmektedir. Bunun sonucunda topluma fayda sağlayacak psikolojik, sosyal ve maddi güvenceye sahip olan bireylerin yetişmesi hedeflenmektedir (Varış vd., 1998: 10-11). Öğretim, okullarda düzenli bir şekilde oluşturulan gerçekleşen faaliyetlerdir. Öğretim, sınırlı sürelerde okul içinde gerçekleşen eğitici ve öğretici faaliyetlerden oluşmaktadır. Öğrenciler kalıcı bir şekilde öğretme sistemlerinden faydalanmaktadır. Asıl hedef bireylerin hedeflere uygun biri olmasını sağlamaktır (Şimşek vd., 2017: 11).

Hem eğitim hem de öğretim yerel, ulusal ve uluslararası nitelikler taşır. Yereldir, öğrenenlerin etkileşim halinde bulunduğu ortamda eğitim almaktadır. Ulusaldır, ulusal bütünlüğü ve kalkınmayı amaçlar. Öğretim, öğrenmenin sağlanması ve öğrencilerde hedeflenen eylemlerin gelişiminin sağlanması için yapılan süreçlerin hepsidir. Öğretenin, öğretim yapacağı mekânda fikir sahibi olması ve eğitim mekânında kurumsal ve uygulamalı olarak gelişmesi elzemdir. Öğrenmenin faaliyetlerle devam ettirilmesi maksadıyla öğretmenin özellikleri geliştirilip, düzenli bir program, birey-toplum arasındaki ilişkinin sağlam olması ve okul- toplum arasındaki etkileşim dikkate alınır (Varış vd., 1998: 10-11).

2.2. OKUL

Okulun sorumluluğu toplumda yaşayan fertlerin eğitilmesidir. Okul, kontrolün sağlandığı bir mekândır (Erden, 2009: 22). Toplumda olan sosyal ve kültürel kurumların hepsi, olgu ve değerler öğrencilerin eğitimine etki eder, öğrencinin eğitiminden mesul olan ve bu hedef için kurulan kurum çok daha etkindir. Plan ve Program dâhilinde kurulan okulun birey üzerinde etkili olması kaçınılmazdır. Bu açıdan bakıldığında okul, en iyi toplum modeline ulaşmak için kişiler üzerinde emek veren atölye olarak ifade edilebilir. Bu açıklamanın zıttı da kabuldür. Okul da diğer sosyal kurumlara benzer bir şekilde topluma ait tüm özellikleri kişilere yansıtır. Okul, sosyal durum ve hadiselerden etkilenen

bir kurumdur. Ancak, eğitim kişinin ve toplumun hem hediyesi hem de yaratıcısı niteliğindedir (Varış vd., 1998: 8). Öğrenciler, hayatlarının ilk yirmi yılını okulda geçirmektedir. Bireyler önemli yaşları olan ilk yıllarını okulda geçirmektedir (Sezgin, 2019: 148). Okul, fertler için önemli yaşam alanıdır. Bireyler hayatlarının büyük bir kısmını okulda geçirdiği için doğrudan onlara etki etmektedir. Toplumdaki değişmeler fertleri doğrudan etkisi altına almaktadır. Bireylerin zihinleri bu mekânlar aracılığıyla şekillenmektedir. Okulun birey üzerindeki etkisi konusunda literatürde birçok yaklaşım ve tartışmaların da yapıldığı bilinmektedir.

2.3. ÖĞRETMEN

Öğretmen, eğitim sürecinde rol alan en önemli unsurlardan biridir. Öğretmenler, öğrencilere öğretme faaliyetlerinde bulunur. Yapılandırılmış eğitim sürecinin öğrenenlere kazandırılması için rolleri değişmiş olsa bile değerlerinden azalma olmamıştır. Öğretmenlik meslek olarak toplumun saygın mesleklerindendir. Her alan için ayrı öğretmenler üniversiteler yardımıyla yetiştirilmektedir (Şimşek vd., 2017: 11).

“Öğretmenler, toplumsal değişmeyi yansıtan ve tanıtan rol üstlenmektedir. Bu mânada her öğretmen aynı şekilde bir toplumsal değişme katalizörü olarak kabul edilmektedir.” (Sarıtış vd., 2006: 229). Öğrenci için öğretmen sadece bilgiyi aktaran kişi değildir. Aynı şekilde fikir, eylem ve tutumlarıyla fertleri de etkilemektedir. Öğrencilerin rol modeli öğretmenleridir. “Okul dışında öğretmenlere, içinde bulunduğu toplumun fikirleri ve yaklaşımlarının değişmesi için ciddi bir sorumluluk düşmektedir. Öğretmenin iletişimi, ikna becerisi ve bireylerle ilişkisi ne kadar kuvvetliyse o kadar başarılı olur. Aynı zamanda öğretmenlere duyulan güvenle ilgilidir.” (İşman, 2008: 75).

Öğretmenler eğer öğrenenlere iyi bir eğitim sağlamak istiyorlarsa, kendilerinin gelecek yıllara karşı tedbirli olmaları gerekir. Bu tedbir; küresel dünyaya ayak uydurmak, gelişen teknolojiye ayak uydurabilmek, ılıman olmak, sanatsal kabiliyete sahip olmak, öğrencilerle dayanışma içinde olmaları gerekmektedir. Bu sebeple öğretmen adaylarının bu yetenekleri edinmeleri sağlanmalıdır. Öğretmen, öğrencilere iyi bir eğitim vermeli ve gereksinim duydukları yetenekleri kazandırmalıdır. Öğretmenler, öğrencilerinin kapasitelerine hakim olmalı ve onları nasıl eğiteceğini bilmelidir. Bu sebeple öğretmenler, sosyal değişmeler süresince kendilerini ve mesleklerini geliştirmelidir (Gültekin, 2020: 691- 692). Öğretmen, okul ve eğitim süreçleri açısından önemli olduğu kadar, öğrencinin kültürlenme süreci açısından da önemli bir aktördür.

3. EĞİTİM TÜRLERİ

İnsanı diğer canlılardan ayıran en temel özelliği öğrenme becerisine sahip olmasıdır. İnsanlar doğdukları zaman bilinçli davranışlarda bulunmazken zamanla çevreleriyle girdikleri etkileşim sayesinde elzem olan bütün davranışı edinirler. Bu davranışları edinirken öğrenme gerçekleşmektedir. İnsanlar başkaları olmadan da duyu organlarıyla bir şeyler öğrenme imkânına sahiptirler (Çıkkılı, 2016: 8). Öğrenmeyi biçimlendiren, organizasyonunu sağlayan ve yönlendiren etkinliklerdir. “ Öğrenme ile beraber bireyin eylemlerinde kalıcı değişiklikler olduğuna göre, öğretme de bu değişikliği sağlama uğraşısıdır. Öğrenme belirli bir plan dahilinde genellikle okulda kazandırılır. Bu faaliyet okul dışında da sağlanabilir. Aile veya arkadaş grupları içinde de öğrenmeyi sürdürür.” (Çalık, 2016: 17).

Her birey içinde yer aldığı toplumdan belli ölçülerde etkilenir ve kültürel açıdan da kazanımlar elde eder. Bir yönden de kültürlenir. Eğer kültürlenme bilinçli bir şekilde yapılıyorsa bu eğitimidir. Kültürlenme kendiliğinden gerçekleşebileceği gibi belirli bir plan dahilinde de gerçekleşebilir. “Okullar kültürlenmeyi belirli bir plan ve program dahilinde yapar. Bireylerin aile ve arkadaşlarıyla edindiği deneyimler plansız kültürlenme kategorisine girer. Eğitim planlı bir kültürlenme aracı olarak kabul edilmektedir.” (Töremen, 2011: 17). Planlı kültürlemenin bir parçası olan okullarda eğitim, formal ve informal şekilde yapılmaktadır.

3.1. FORMAL (YAPILANDIRILMIŞ) EĞİTİM

Belirli bir amaç için program ve plan dahilinde uygulanan eğitimidir. Okullarda verilen eğitim formal eğitime girmektir. Formal eğitimde amaç önceden bellidir. Öğrencilere olumlu davranışlar kazandırmak nihai amaçtır (Çıkkılı, 2016: 7). Toplum tarihsel aşama olarak belirli süreçlerden geçmiştir. Her aşama toplumda farklı değişikliklere yol açmıştır. Devlet de bu aşamada değişmelerde oluşabilecek her türlü kargaşayı önlemek amacıyla toplumda düzeni sağlamayı amaçlamıştır. Bu düzeni bütün kurum ve kuruluşlar üzerinde de yapmıştır. Eğitimde de aynı şekilde belirli bir plan dahilinde programlanmıştır. “Verilen eğitim ile öğrencilere gerekli edinimlerin kazandırması amaçlanmıştır. Okul içi verilen eğitim örgün eğitim olarak adlandırılırken, okul dışı verilen eğitim yaygın eğitim olarak adlandırılmaktadır,” (Fidan ve Erden, 1998: 3).

3.2. ÖRGÜN EĞİTİM

Örgün eğitim, sınırlandırılmış yaş aralığındaki öğrencilerin, Milli eğitimin hedeflerine göre ayarlanmış olan ve okulda verilen eğitim programıdır (Fidan ve Erden, 1998: 3). Bu eğitim programları ise okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimdir (Fidan ve Erden, 1998: 3). Okul öncesi eğitim, zorunlu eğitim yaşına gelen çocukların fiziksel ve psikolojik gelişimi, plan ve program dâhilinde ilköğretime hazırlayan akademidir. Okul öncesi eğitim özel olabileceği gibi devlet okullarına bağlı ana sınıfları olarak da açılabilir. Bu eğitim kurumuna devam etmek zorunlu değildir (Büyükalın Filiz vd., 2014: 19).

İlköğretim, Milli eğitimin başladığı andan itibaren yaygınlaşması için çaba gösterilen eğitim programıdır. İlköğretim, bütün Türk vatandaşları zorunlu olan eğittir. 1981 yılından önce beş yıl eğitim verilirken, 1981 yılından sonra eğitim süresi sekiz yıla çıkarılmıştır (Varış, 1985: 154). Ortaöğretim 15- 18 yaş arasındaki öğrencileri üniversiteye hazırlayan eğittir. Ortaöğretim, ilköğretime bağlı olarak en az 4 yıllık eğitim veren tüm eğitim kurumlarını kapsar. Bu gruba mesleki ve teknik eğitim ve öğretim de dâhildir (Büyükalın Filiz vd., 2014: 19). Yükseköğretim ise ortaöğretime bağlı, en az iki yıldan oluşan eğitim kurumlarının hepsini kapsar. Üniversiteler ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim sağlayacak biçimde düzenlenmektedir. Yükseköğretim kurumlarına bağlı fakülteler, enstitüler ve yüksekokullar vardır (Büyükalın Filiz vd., 2014: 19). Özetle örgün eğitim sistemi, belirli bir sıraya göre ilerlemektedir. “Eğitim süreçlerinin ilk basamağı ile başlayıp, basamakları tamamladıkça bir üst seviyeye çıkabilir. Bu yüzden örgün eğitimde devamlılık çok önemlidir.” (Büyükalın Filiz vd., 2014: 19).

3.3. YAYGIN EĞİTİM

Yaygın eğitim, planların önceden oluşturulduğu ve bu yönde eğitim etkinliklerinin gerçekleştirmesi bakımından örgün eğitim ile benzerliği bulunmaktadır. Fakat, yaygın eğitimi örgün eğitimden ayıran bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlar; yaş kriterinin olmaması, sınırlandırılmış bir eğitimin olmaması, öğrencilerin gereksinimlerini karşılayacak programların oluşturulması ve daha fazla öğrenci kitlesi olması açısından örgün eğitimden ayrılmaktadır. Yaygın eğitim bireylere okuma yazma öğretmekle beraber mesleki eğitim de vermektedir. Mesleki eğitim ile işsizliği azaltmak amaçlanmaktadır (Çokgezen ve Erdene, 2015: 52).

Günümüz Türkiye'sinde 12 bakanlık, çeşitli kamu kurum ve kuruluşları, bankalar, mesleki kuruluşlar ve gönüllü kuruluşlar yaklaşık 200 e yakın kurum ve kuruluş kendi hizmet alan ve özelliklerine göre yaygın eğitim hizmeti vermektedir. Bu kuruluşlar tarafından verilen eğitim hizmetlerinden bazıları şunlardır: Okuma Yazma Kursları, Hizmet İçi Eğitim Programları, Meslek ve Beceri Kazandırıcı Mesleki-Teknik Eğitim Programları, Milli Eğitim Bakanlığı Tarafından Yürütülen Programlar, Adalet Bakanlığı Tarafından Yürütülen Programlar (Büyükanal Filiz vd., 2014: 19).

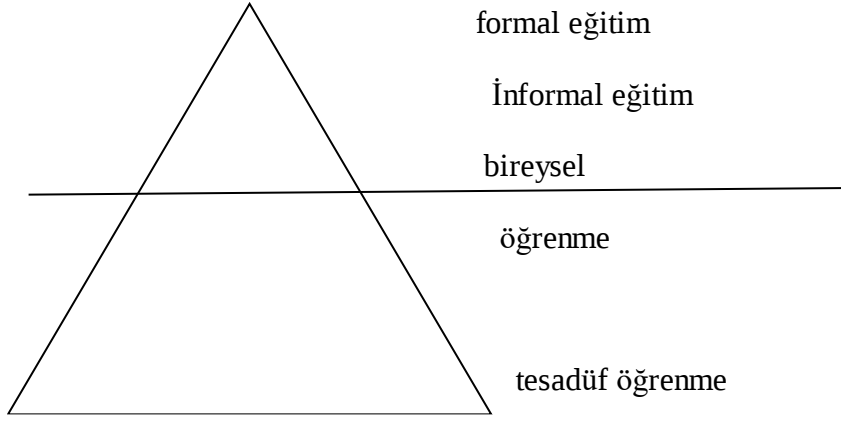
3.4. HİZMETİÇİ EĞİTİM

Hizmet içi eğitim yaygın eğitimin bir parçasıdır. Hizmetiçi eğitimde bireylere iş yerinde çalışmalarının karşılığında verilen ücret ile çalışanlara özgü olan eğitimidir. Bilim ve teknolojiye devamlı bir gelişim yaşandığı için hizmetiçi eğitim zorunlu hale gelmiştir. Çünkü bireylerde var olan bilgi ve becerisi yeterli olmadığından hizmetiçi eğitim verilmektedir. Kurumların işlevini ve gerekliliğini kaybetmemesi için hizmetiçi eğitim önemlidir. Hizmetiçi eğitimin asıl amacı bireylere gereken bilgi ve beceriyi kazandırmaktır (Çıkkılı vd., 2006: 15). Diğer bir ifadeyle gelişmeler neticesinde ihtiyaç duydukları gerekli bilgileri vermiştir.

3.5. İNFORMAL EĞİTİM

İnformal Eğitim belli bir plan dahilinde olmayan bir öğrenme sürecidir. “Öğrencilerin aileleri veya yaşlılarıyla kurmuş oldukları ilişkiler sonucu edindikleri davranışlardır. Bu süreçte olumlu davranışlar kazanırken bununla beraber olumsuz davranışlar da kazanırlar. Bu öğrenme yaşamın içinde gerçekleşir. Öğrenciler bu süreçte öğrenme metodu olarak gözlem ve taklidi kullanırlar.” (Fidan, 2012: 5). İnformal eğitimde öğrenme faaliyeti aile, iş ya da bireylerin boş zamanlarında gerçekleşir. Bu öğrenme tesadüf veya deneyimsel olarak sağlanır. İnformal eğitim, öğrenme gereksiniminin, isteğin ve gerekli imkânın sahip olduğu her yerde gerçekleşir (Petnuchova, 2012: 616). Bu öğrenme şekli aynı zamanda bireyin kendi kendine öğrenmesi, sosyalleşmesi ve kültürlenmesi ile aynı anlamdadır. Bu eğitim türü aslında kişiliğin oluşumundaki rolün bir parçasıdır (Rotar, 2014: 24). İnformal eğitimin formal eğitime göre daha kapsamlı olduğu kabul edilmektedir. Bu önemi genellikle fark edilmez. Bu durum çoğu zaman buz dağı ile imgelemiştir. Görünmeyen kısım görünen kısımdan daha fazla etkilidir (Williams, 1993'den akt. Rogers, 2014: 22).

Şekil 1. Öğrenmenin Buzdağı

Formal ve informal olmak üzere ikiye ayrılan eğitim; şartları, nitelikleri ve hedefleri bakımından birbirinden ayrılmaktadır. Pandemi sürecinde, her alanda olduğu gibi eğitimde de değişme yaşanmıştır. Örgün eğitimden, uzaktan eğitime geçiş ile öğrencilerin daha önce deneyimlemedikleri sanal sınıf ortamına geçilmiştir. Uzaktan eğitim başlığı altında tanım, nitelik tarihçe, kuramlar ve uzaktan eğitim modellerine değinilecektir.

4. UZAKTAN EĞİTİM

Belirli bir süredir eğitim dünyasının gündeminde olan uzaktan eğitim, COVID-19 pandemisiyle birlikte kendisine yaygın bir biçimde uygulama alanı buldu. Böylece çok boyutlu olarak eğitim gündeminin de ön sıralarına yerleşti. Peki, uzaktan eğitim nedir, nasıl yapılır ve gelecekte nasıl bir boyut kazanacaktır.

Uzaktan eğitim kavramı Wisconsin Üniversitesi'nin 1892 Yılı Kataloğunda ilk defa geçmiştir. Wisconsin Üniversitesi'nin yöneticisi olan William Lighty 1906 senesinde kaleme alınan bir metinde kullanılmıştır. Uzaktan eğitim, 1960'lı yıllardan başlamış ve giderek yaygınlaştı (Adıyaman, 2002: 92). Uzaktan eğitim, zaman ve mekândan özerk olarak, bilişim teknolojilerinden faydalanarak ortaya çıkan ekonomik ve iletişimli bir eğitim türüdür. Sürekli gelişen modern topluma ayak uydurmak için devamlı bir yenilenme gereksinimi vardır. Eğitim sistemine katılamayan veya hiç katılamamış olan öğrenciler uzaktan eğitim türüne yönlendirilmişlerdir (Gökçe, 2008: 1). 20. yüzyıl sosyal, ekonomik, siyasi ve kültürel tüm değişme ve dönüşümlerin büyük bir ivme kazandığı bir yüzyıldır. Bu yüzyılda bireyler çağdaş olma niyetiyle özlerini kaybetmeden bu hızlı değişmeye ayak uydurmalarıyla buna katkıda bulunmaları aynı anlama gelmektedir (Özdil, 1986: 1).

Dünya bilgi toplumuna dönüşürken, hem toplumsal kurumlarda hem de eğitim sistemlerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır (Çelik ve Çukadar, 2003: 31). Bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sonucunda uzaktan eğitim uygulamaları küresel kitlesel iletişim ağının gelişmesinde kayda değer faydalar sağlamıştır. 21. yüzyıl yani bilgi çağı olarak adlandırılan bu çağda iletişim her birey için bir gereksinim haline gelmiştir (İşman,1998: 15). Teknolojideki yaşanan bu hızlı değişme ile toplumlar bilgi dolu bir hayata doğru itmiştir. Eğitim programları, eğitim için yapılan harcamalar ve eğitim politikaları da bu hayata yönlendirmesinde etkili olmuştur (İşman, 2011: 2).

Negropente (1995: 163), çağımızda yaşananları, yaşadığı yüzyılda kitle iletişim araçlarının büyümesi ve küçülmesi aynı anda meydana geleceğini öngörmüştür. Kitle iletişim araçları, kişisel bilgilerin aktarılması ve alınması aynı zamanda eğlenceye yönelik sistemler tarafından yeniden tanımlanmıştır. Okullar, öğrencilerin düşüncelerini paylaştıkları aynı zamanda dünyanın diğer uçlarındaki öğrenciler ile sosyalleşebilecekleri bir alan olmuştur. Dünya dijital bir gezegen olacak ve tıpkı toplu iğnenin ucu gibi hissedilecektir. Fiziksel mekân önemini kaybedip, zamanın da rolü değişecektir. Kısacası dijital mahallelerde sosyalleşecektir (Negropente, 1995: 6). Günümüzde uydu, fiber optik, televizyon, radyo, bilgisayar, internet ve diğer kitle iletişim araçlarındaki gelişmeler eğitimin hem yapısını hem de şekline etki etmiştir. Bu etki neticesinde eğitimciler yeni eğitim programları ve öğretme-öğrenme metotları geliştirmek zorunda kalmışlardır (İşman, 2011: 3). Eğitimi oluşturan hem yapısal hem de işlevsel değişme ile beraber, oluşan bu yeni sürece ayak uyduracak kavramsal çerçeveye duyulan ihtiyaç, eğitimdeki verimi artırma ihtiyacı, söz edilen bu ihtiyaçlara uygun yeni bir disiplin oluşturma ile gündeme gelmiştir. En başta yaşanan fırsat eşitsizliğini ortadan kaldıran hem bireysel hem de toplumsal hedeflerin gerçekleştirilmesini sağlayan, eğitim teknolojilerinden yararlanmaya ve kendi kendine öğrenmeye dayalı olan bu sistem “uzaktan eğitim”dir (Kaya, 2002: 9). Uzaktan eğitim ile eğitimde teknolojinin kullanımı arasındaki ilişki çok güçlüdür (Cabi ve Ersoy, 2017: 420).

Uzaktan eğitim öğretmenler ile öğrenciler için hem küresel eğitim hem de küresel iletişim sağlamaktadır. Küresel eğitim, öğrencilerin uzaktan eğitim ile beraber dünyanın farklı yerlerindeki üniversitelerin eğitim almalarını sağlamaktadır. Küresel iletişim ise, dünyanın farklı yerlerindeki öğrenciler ve öğretmenlerin birbirleriyle iletişim kurma olanağı sağlamaktadır. Bahsedilen bu iki fırsat uzaktan eğitimin önemini arttırmaktadır. Uzaktan eğitim hem öğretmenlerin hem de öğrencilerin bireysel ve yardımlaşarak eğitim

görme imkânını arttırmaktadır. Uzaktan eğitim ile öğrenciler eğitim ihtiyaçlarını oldukları yerden karşılama imkânına sahip olmuştur. Bu sebepten dolayı eğitim kurumları gelecekte de sürekliliğini sağlayabilecektir (İşman, 2011: 4). Uzaktan eğitimin, eğitimdeki etkisi ve görevlerinin çoğalmasıyla uzaktan eğitimde görev alan öğretmenlerin, uzaktan eğitime bakış açılarının belirlenmesi değerli bir hale gelmiştir. Gunawardena ve Mc Isaac, uzaktan eğitim sisteminin artmaya devam edeceğini ve bu gelişim nedenlerinden ilki; devamlı artan eğitimli çalışan gereksinimi ve önceden süregelen eğitim sistemlerinin ekonomik kısıtlamaları ile ilgili olduğunu vurgulamıştır. Aynı şekilde Uzaktan Eğitim'in çalışmaya devam eden yetişkin bireylere hayat boyu eğitim-öğretim olanakları sunmuştur. Bu durum küresel ölçekte bireylerin eğitilmesinde önemli bir rol oynadığını vurgulamışlardır (Abazaoğlu ve Umurhan, 2015: 354). Uzaktan eğitim, örgün eğitimde yaşanan sıkıntıların ortadan kaldırılması amacıyla eğitim sistemine dahil edilmiştir. İşman, bu sıkıntıları şöyle sıralamaktadır (2011: 4):

- Fiziksel Yapı: Ülkede eğitim sistemi içinde ihtiyaca uygun hem okul hem de sınıf bulunmamaktadır.
- Araç-gereç: Her okulda yeterince araç ve gereç yoktur.
- Kaliteli öğretmen: Okullarda aynı özelliklerde öğretmen yoktur.
- Kaliteli eğitim: Bütün okullarda aynı kalitede eğitim yoktur.
- Standart eğitim: Bütün okullarda aynı standartta eğitim yoktur.
- Öğrenci sayısı: Her okulda aynı sayıda öğrenci yoktur.
- Okulda devamlılık: Kız öğrenciler bazı sebeplerden dolayı öğrenim hayatlarına devam edememektedir.
- Hızlı nüfus artışı: Artan hızlı nüfusa bağlı olarak eğitime olan ihtiyaç artmaktadır.
- Ailelerin eğitime ilgisizliği: Bazı aileler çocuklarının eğitimine ilgisiz kalmaktadır.
- İlgi ve yetenekler: Öğrencilerin ilgi ve yetenekleri gözlemlenmeden eğitim verilmektedir.
- Öğrenme düzeyi: Her bireye uygun verilmesi gereken eğitim seviyesi belirlenememektedir.

•Çağdaş yöntemler: Öğrenciler için gereken çağdaş yöntemler kullanılmamaktadır.

•Kalıcılık: Öğrencilere verilen eğitim bilginin sürekliliğinin sağlamamaktadır. Verilen eğitim ezbere dayalıdır.

Uzaktan eğitim bütün ülkelerin yaşadığı çağa uyum sağlamaya çalıştıklarını da göstermektedir. Gelişmiş ülkeler için eğitim önemli bir yere sahiptir. Bu yüzden uzaktan eğitim, her ülkenin eğitim faaliyetinin sürekli olmasını sağlamaktadır. Okullarda yaşanan hem fiziki hem de maddi şartların yeterli olmamasından dolayı ülkeleri uzaktan eğitime doğru yönlendirmektedir. Uzaktan eğitim, zaman ve mekân fark etmeksizin öğrenciler ve öğretmenleri bir araya getirmektedir (Kırık, 2014: 75). Uzaktan eğitimde hedef; eğitimin gecikmesine neden olan zaman ve mekân engelleri meydana kaldırıp, çağımızın teknolojisine yetişebilen, zaman ve mekânın tesirinde kalmadan bireylerin eğitimine fayda sağlayan ve bireylere eğitim- öğretim imkânı sunan bir eğitim biçimidir (Özbay, 2015: 378).

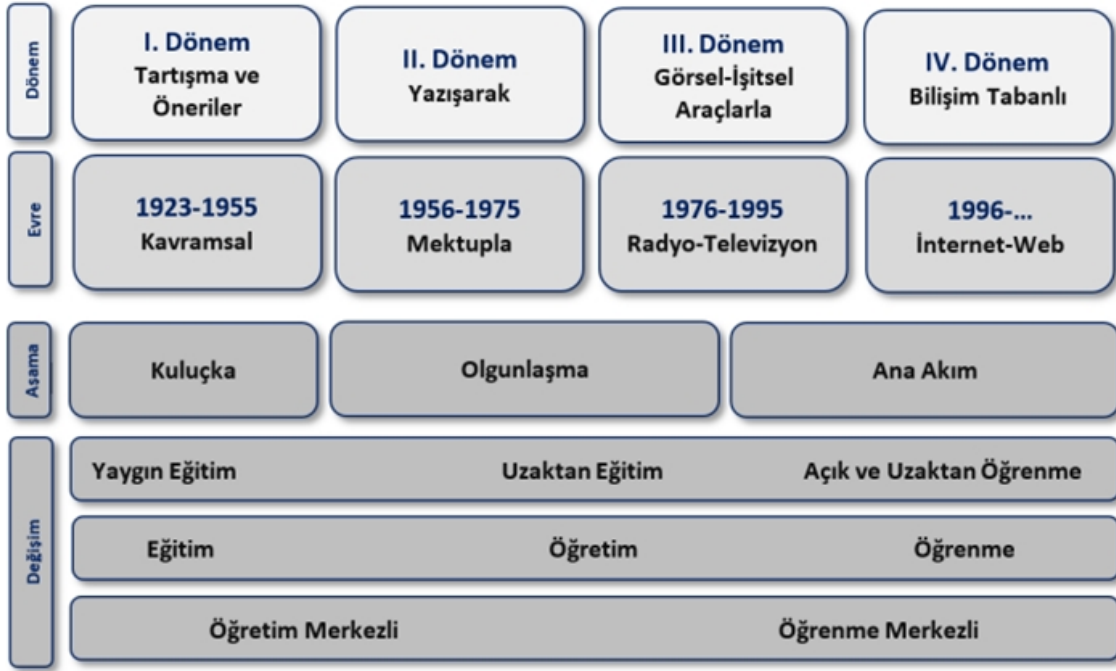
4.1. TÜRKİYE’DE UZAKTAN EĞİTİMİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Uzaktan eğitimin Türkiye’deki durumunu anlayabilmek için, konuyu tarihi açıdan değerlendirmek gerekmektedir. Türkiye’de uzaktan eğitimi dönemlere ayırmada, kullanılan iletişim araçları dikkate alınmıştır. Uzaktan eğitimin gelişimi için dört dönem yaşanmıştır.

Bu dönemler (Şekil 2):

1. Dönem -Kavramsal Dönem (1923-1955).
2. Dönem -Mektup Dönemi (1956-1975).
3. Dönem -Radyo-Telvizyon Dönemi (1976-1995).
4. Dönem -İnternet-Web Dönemi (1996-...)

Şekil 2. Uzaktan Eğitimin Türkiye Bağlamında Dönem ve Evreleri

Kaynak: Bozkurt, 2017.

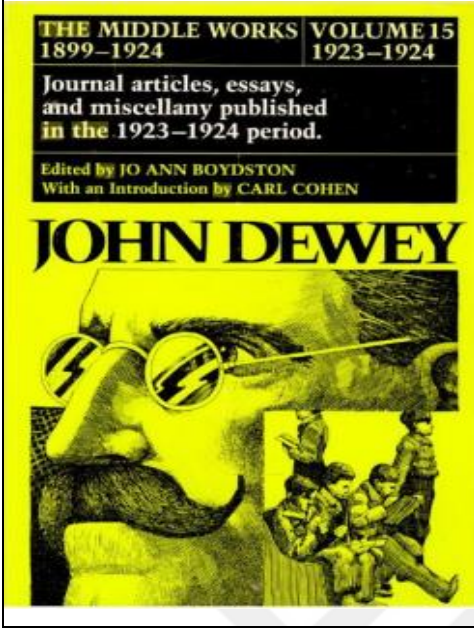
4.1.1. Kavramsal Dönem

Türkiye’de uzaktan eğitim konusu ekonomik koşullarla doğrudan ilişkilidir. Cumhuriyet’in ilanı ile beraber yenileşme hareketleri yaşanmıştır. Bu hareketler gereği ülkemizde yabancı uzmanlar ağırlanmıştır. Yabancı uzmanların önerisiyle beraber uzaktan eğitim dikkate alınmaya başlanmıştır (İşman, 2011: 107). İlk amaç, halkı okur-yazar yapmaktır. Bu yüzden 1924 yılında “Tevhid-i Tedrisat” kabul edilmiştir. Tevhid-i Tedrisat’ın kabul edilmesiyle eğitim ve öğretim birleştirilmiştir. Bu birleştirme sonucunda okur yazar olan kişi sayısını arttırmayı ve tüm bireylerin bu eğitim ve öğretimden faydalanmasını sağlamayı amaçlamışlardır. Bahsedilen uzmanlardan biri olan John Dewey’in raporunda, öğretmen yetiştirmek için uzaktan eğitimi önermesi, uzaktan eğitime yönelmemizi sağlamıştır. İkinci olarak da raporda ”Muhabere Yoluyla Tedrisat” uygulamasından bahsedilmiştir. Bu uygulama ile okuma yazma öğreniminin sağlanması istenmiştir (Çallı vd., 2014: 2).

Dewey’in raporunda Tablo 2’de açıklandığı gibi eğitimin önemine dikkat çekilmiştir. Dewey’in vurgulamış olduğu mektupla öğrenme ancak öğretmen eğitimi için kullanılabileceğini vurgulamıştır. Dewey’in öne sürdüğü öneriler arasında gezgin kütüphane düşüncesi dikkat çekicidir. Gezgin kütüphanede kullanılan kitapların öğretim faaliyetlerine işaret etmesi de bu kütüphaneleri değerli hale getirmektedir. Dewey, bu kütüphanelere sadece öğrenenlerin değil, tüm halkın ulaşabilme imkânı sağlanmasına

işaret etmiştir. Dewey'in raporunda yetişkin eğitiminin önemine vurgu yapılmıştır (Bozkurt, 2017: 92).

Tablo 1. John Dewey'in Türkiye Raporundan Kesitler

	...Bu kısımda gezgin kütüphanelerden ve bilimsel aygıtların, aletlerin ve modellerin, iyi okul binalarının resminin ve iç düzenleme planlarının, ekipman resimlerinin vb. Dolaşımındaki sergilerden sorumlu olabilir. Bu öneri, halihazırda hizmette olan öğretmenlerin standartlarının yükselmesi ihtiyacı ile uyumludur. Gönderilen materyal basit, uygun fiyatlı ve öğrenciler tarafından olmasa da halk taafında çoğaltılabilecek şekilde olmalıdır... (s.3) ...Yazışma kursları öğretmenler içinde olmalıdır. Bunlar Milli Eğitim Bakanlığı veya okul tarafından da yapılabilir... (s.9)
---	--

Kaynak: Bozkurt, 2017.

Cumhuriyetin ilk yıllarında okuma-yazma oranı çok düşük olduğu için arttırılması yönelik yeni Latin Alfabesi kabul edilmiştir. Bu alfabe kısa zamanda öğretilip ve yeni alfabe ile okuma yazmanın arttırılması için yapılan çalışmalar arasında, uzaktan eğitim ilk çalışmadır (Çallı vd., 2014: 2). 1933 ile 1934 yılları arasında ülkemizi inceleyen heyetin hazırlamış olduğu raporda okulların açılması söylenmiştir. Gelir düzeyinin düşük olduğu yerler için de mektupla öğretim kurslarının açılması söylenmiştir (İşman, 2011: 108). 1939 yılında ilk defa toplanmış olan “Milli Eğitim Şurası”nda yaygın eğitim mevzusu tartışılmaya başlamıştır. Mesela 1949 yılında yapılan IV. Milli Eğitim Şurasında demokrasi eğitiminin yaygın eğitimin yapılmasını öne sürmüşlerdir (Çallı vd., 2014: 2). 1950 yılı itibariyle ilk uzaktan eğitim mektupla öğretim ile başlamıştır. Aynı yıl içinde Ankara Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsünde İş Bankasının Desteği ile bankacılık kursu açılması önerilmiştir. Bu açılan kursun da uzaktan eğitim olarak verilmesi istenmiştir. Bu süreçte uzaktan eğitim sadece tartışma konularında yer almıştır. Sadece düşüncede kalmıştır ve uygulanamamıştır. İstanbul’da 1952 yılında tarım ve hayvancılık için radyolarda eğitim programları başlamıştır (İşman, 2011: 108).

FONO Açıköğretim Kurumu aracılığıyla 1953 yılında uzaktan eğitim, özel sektör tarafından yapılmıştır. FONO, uzaktan eğitimi sistemli olarak sürdüren bir kurumdur.

Avrupa ve Dünya Açıköğretim Birlikleri'nin üyesidir. FONO, normal bir apartman dairesinde başlayarak şirkete dönüşmüştür. FONO Açıköğretim Kurumu sadece yabancı dil ile sınırlı kalmamıştır. FONO' nun öğretim materyalleri bireysel öğrenmeye uygun şekilde geliştirilmiştir. Bu kurumun önemli özelliği ise alınan eğitimlerin tamamlanması sonucu yapılan sınavlar ile öğrencilerin notlarına göre belge düzenlenmesidir (Bozkurt, 2017: 94).

4.1.2. Mektup Dönemi

Uzaktan Eğitim, eğitim sistemimize mektupla öğretim denemesiyle 7.11.1960 yılında girmiştir. Deneme sürecinden 6 yıl sonra, 26.02.1966 yılına Mektupla Öğretim ve Teknik Yayınlar Genel Müdürlüğü kurulmuştur (Kaya, 2002: 31). Mesleki ve Teknik Öğretim Müsteşarlığı, teknik konuları mektup ile öğretmek için harekete geçmiştir. İstatik-Yayın Müdürlüğünde Mektupla Öğretim Merkezinin Kuruluşu gerçekleşmiştir (Özdil, 1986: 18).

1970 yılında Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi de uzaktan eğitim için harekete geçmiştir. Aynı yıl içinde Hava, Deniz, Kara ve Jandarma Komutanlığı dışında da ODTÜ, İTÜ ve Yıldız Teknik Üniversitesi gibi bazı üniversiteler uzaktan eğitim çalışmalarına başlamıştır (İşman, 2011: 108). 1974 yılında Yaygın Yüksek Eğitim Kurumu Kurulmuştur. Bu kurumun kurulma amacı; lise ve ona yakın okullardan mezun olan öğrenciler, toplumun ve maddi durumun ihtiyaç duyduğu bölümlerde eğitim teknolojisinin tüm zorunluluklarından faydalanarak öğretim imkânı sağlamaktır (Bozkurt, 2017: 97). 1974 yılında Deneme Yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır. 8 Mayıs 1974 yılında eğitim teknolojilerinden faydalanarak ileri seviyede bir okul modeli içinde eğitim yapılması düşünülmüştür. Fakat amaçlarına ulaşamadığı için bu okul kapatılmıştır (Bozkurt, 2017: 98). Deneme Yüksek Öğretmen Okulu, Türkiye'de uzaktan eğitim uygulamaya girişen bir kurumdur. Deneme Yüksek Öğretmen Okulu ile güncel durumu çerçevesinde uzaktan eğitimde tecrübe edinmesini sağlamıştır (Bozkurt, 2017: 98).

4.1.3. Televizyon Dönemi

Hem görsel hem de işitsel kitle iletişim aracı olarak kabul edilen radyo ve televizyon başta insanların haberleşme aracı olarak hizmet vermiştir. Sonraki yıllarda eğitim de bu araçlardan faydalanılmıştır (İşman, 1998: 46). Türkiye'de 1927 yılında radyo yayınları başlamıştır. Bu yayınlar 1936 yılında PTT'ye devredilmiştir. 1940 yılında radyo

yayınları Basın-Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü'ne bağlanmıştır. Bu radyo yayını 1964 yılında TRT kanunu ile TRT'ye bağlanarak bağımsız bir yapı kazanmıştır (İşman, 2011: 113).

1980 ve 1990'lı yıllar arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Okul Radyosu ve TV Okulu yüz yüze eğitime destek verirken, isteyen diğer öğrencilere de yaygın eğitim imkânı verilmiştir (Bozkurt, 2017: 98). 1981 yılında 2547 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte uzaktan eğitim görevinin icra edilmesi üniversitelere devredilmiştir. 1982 yılında bu görev Anadolu Üniversitesi'ne verilmiştir (Kaya, 2002: 93). Uzaktan eğitim, 1982 yılından daha önce de Anadolu Üniversitesi'nde yer almıştır. On yıldan daha fazla süre boyunca kitle iletişim araçlarının uzaktan eğitimde kullanılması hakkında incelemeler yapılmıştır. Bu incelemeler sonucunda ortaya uzaktan eğitim projeleri çıkmıştır. Arka planda hazırlanmış olan bu birikim ile 1982 yılında Açıköğretim Fakültesiyle uygulamaya geçilmiştir (Kaya, 2002: 93). Açıköğretim Lisesi, 2 Haziran 1992 yılında kurulmuştur. Orta eğitime devamlılık sağlayamayan bireyler uzaktan eğitim ile eğitimlerini tamamlamıştır. MEB Film Radyo ve Televizyon Eğitim Başkanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Uzaktan eğitim teknolojilerini kullanarak eğitim vermektedir. Bu liseye 44.000'den fazla öğrenci kayıt yaptırmıştır. Açıköğretim Lisesi, 1995-1996 yılında mesleki eğitimlerin de verildiği çok amaçlı lise haline gelmiştir (Bozkurt, 2017: 101).

Gelişmiş ülkeler ve Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerdeki radyo ve televizyon kullanımı gelişmiş ülkelerde daha fazladır. Bu fazlalık sebebi ise eğitim ya da örgün eğitimin çeşitlendirilmesi ve daha kaliteli olması ve gereksinimlere göre belirlenmesidir. Geri kalan ve gelişmekte olan ülkelerde ise toplumda yaşayan bireylerin birbirleriyle uyumunu ve yaşam kalitesini yükseltmeyi sağlayan yaygın eğitimdir (Çallı vd., 2014: 4).

4.1.4. İnternet-Web Dönemi

Son dönemde bilgisayar teknolojisi hızla gelişmiştir. Bu teknolojinin gelişiminden Türkiye de faydalanmıştır. İlkokul, ortaokul, lise ve üniversite gibi tüm eğitim kurumlarında kullanılmıştır. Ama bu teknolojiler, sadece özel kurumlarda kullanılmıştır. Sebebi ise bu teknolojilerin maliyetinin fazla olmasıdır (İşman, 2011: 113). 14 Aralık 1999 yılında YÖK'ün hazırlamış olduğu "Üniversitelerarası İletişim ve Bilgi Teknolojilerine Dayalı Uzaktan Eğitim Yönetmeliği" ile uzaktan eğitim için ciddi bir başlangıç yapılmıştır (Toker Gökçe, 2008: 3). 1996 yılında Türkiye'de internet üzerinden uzaktan eğitim uygulamaları ise ODTÜ Enformatik Enstitüsünün liderliğinde başlamıştır

(<http://www.tes.com.tr>). ODTÜ, Web Tabanlı Asenkron Eğitimi, Türkiye’de uzaktan eğitim niyetiyle kullanılmış olan ilk üniversitedir (Toker Gökçe, 2008: 3). 2002-2003 yılları arasında internet yoluyla eğitim verilmiştir. Bu uygulamada Açıköğretim Fakültesi çatısı altında Bilgi Yönetimi Önlisans Programı açılmıştır. Bu program bilgiyi düzenleme, bilgiye ulaşma ve bilgiyi aktarmayı amaçlamaktadır (Kaya, 2002: 37).

Yüz yüze eğitim alan öğrencilerin, öğretmenlerine anlamadığı yerleri sorma imkânları vardır. Fakat, radyo ve televizyon gibi iletişim araçlarında bu durumun imkânı yoktur. Radyo ve televizyonun yayın gün ve saatleri o dersi alan öğrencilere uygun olmayabilir. Bu durum da derslerin devamlılığı konusunda olumsuz etken olabilir (Şahin, 2021: 96).

4.2. UZAKTAN EĞİTİM NASIL VERİLİR

Uzaktan Eğitimin farklı alternatifleri bulunmaktadır. Bunlar tek yönlü uygulama modeli ve çift yönlü uygulama modeli olarak ikiye ayrılmaktadır.

4.2.1. Tek Yönlü Uzaktan Eğitim Uygulama Modelleri

Bu grupta dörde ayrılmaktadır. Bunlar: Mektup ile uygulama modeli, Tek yönlü radyo ile uygulama modeli, Tek yönlü televizyon ile uygulama modeli, Tek yönlü bilgisayar ile uygulama modeli ve Tek yönlü karma uygulama modelidir (İşman, 2011: 272).

4.2.1.1. Mektup ile Uygulama Modeli

İlk uzaktan eğitim dersleri 1728 yılında “Steno Dersleri” ile başlamıştır. Türkiye de ilk uzaktan eğitim dersleri 1956 yılında vermeye başlamıştır. Bu dersler Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü’nde bankadaki personele mektupla eğitim verilmiştir (Durdu vd., 2016: 14). Mektup ile eğitim, ne zaman ve nerede çalışılacağını seçme özgürlüğü sağlayarak çok sayıda bireye eğitim fırsatı sağlar. Ek olarak, bu eğitim şekli çok uygun maliyetlidir. Öte yandan, öğretmen ve öğrenci arasındaki iki yönlü iletişim postaya bağlıdır ve bu nedenle yanıt verme hızı potansiyel olarak yavaştır. Bu dezavantajlar göz önünde bulundurulduğunda, uzaktan eğitimin öğretmen ve öğrenci arasındaki etkileşim oranını arttırmanın diğer yollarını hızla benimsemesi şaşırtıcı değildir (Garrison, 1985: 236). Eğitim veren kurumların posta aracılığıyla verdikleri eğitim şeklidir. Engeli olan bireyler için uygun olan mektupla eğitim, eve bağlı bireylere özel kurslarla destek verilmiştir. Geçmişte fazla kullanılmış olsa da olumsuzlukları aynı ölçüde fazladır. Mektupla gönderilen ders

notlarının posta dağıtımında kaybolması veya gecikmesi öğrencileri olumsuz etkilemektedir (Durdu vd., 2016: 3).

4.2.1.2. Tek Yönlü Radyo ile Uygulama Modeli

1980 ve 1990 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Okul Radyosu ve TV Okulu yüz yüze eğitime destek vermiştir. Uzaktan eğitim isteyen öğrencilere de bu olanağı sağlamıştır (Bayram ve Aksoy, 2002: 170).

4.2.1.3. Tek Yönlü Televizyon ile Uygulama Modeli

Televizyonla öğretim, günümüze kadar geliştirilmiş en etkili eğitim vasıtasıdır (Alkan, 1977: 179). Eğitim amacıyla yayınlanan televizyon programlarında farklı yöntemlerle takdim edilmektedir. Bu yöntemler; sade anlatım, belgesel, animasyon, karşılıklı iletişim ve gösteridir. Yöntemlerinden hangisinin kullanılacağı ise, öğrencilerin ihtiyaçlarına ve beklentilerine, teknolojiye, içeriğe, zamana ve bütçeye göre karar verilmektedir (Bozkaya, 2013: 147).

4.2.1.4. Tek Yönlü Bilgisayar ile Uygulama Modeli

Bu uygulama metodunda, farklı konumlarda bulunan öğrencilere CD ve DVD yoluyla ders içerikleri ulaştırılmaktadır. Öğrencilere CD ve DVD'ler posta yoluyla iletilmektedir. Öğrenciler, öğretmenlerini gönderilen CD ve DVD'lerde görebilmektedir. Öğrencilerin, öğretmenleriyle karşılıklı iletişimi yoktur. Bilgisayar ile uygulama modelinde, DVD ve CD'lerin maliyetinin yüksek olmaması, bilgisayar aracılığıyla farklı konumdaki öğrencilere ulaşması ve engeli olan öğrenciler için fırsat eşitliği sağlaması bakımında avantajları vardır (Çam vd., 2011: 625).

4.2.1.5. Tek Yönlü Karma Uygulama Modeli

Bu modelde uzakta eğitim merkezi, posta ile göndereceği ders içeriklerini, televizyon ve radyo programlarını son olarak bilgisayar programlarını hazırlar. Bilgisayar için hazırlanan CD ve DVD'ler öğrencilere gönderilir. Öğrenciler gönderilen bu materyallerin yanında televizyon ve radyo programlarını kullanarak derslerinde kalıcı öğrenme sağlayabilirler (İşman, 2011: 296).

4.2.2. Çift Yönlü Uygulama Modelleri

Çift yönlü uygulama modellerinde öğretmen ve öğrencilerin karşılıklı diyaloga geçebilme imkânları vardır. Bu imkân sayesinde öğrenciler, öğretmenlerine derslerde anlamadıkları yerleri rahatça sorabilmektedirler.

4.2.2.1 Çift Yönlü Radyo ile Uygulama Modeli

Bu uygulama modelinde farklı konumlarda bulunan öğrencilere radyo vasıtasıyla sesli konferans ile eğitim verilmektedir. Bu uygulama modelinde, öğretmen ile öğrenci arasında iletişim sağlanabilmektedir. Öğrenci ders anında aklına takılan soruyu öğretmenine sorabilmektedir. Bu uygulamada öğretmenler öğrencileri göremezler. Bu dersler engeli olan öğrenciler için de uygundur. Radyo yayınlarının kalitesi hava şartlarına bağlıdır. Bu modelin dezavantajı ise hava şartlarında derste kopmalar yaşanabilir (Çam vd., 2011: 625).

4.2.2.2. Çift Yönlü Televizyon ile Uygulama Modeli

Video konferans, farklı konumdan katılan öğrencilere eş zamanlı olarak ses ve görüntü bağlantısının kurulmasını sağlamaktadır. Diğer uygulama ise canlı televizyon ve radyo yayınlarıdır. Bu yayınların asıl hedefi öğrencileri sınava hazırlamaktır (Durdu vd., 2016: 14).

4.2.2.3. Çift Yönlü Bilgisayar ile Uygulama Modeli

Uzaktan eğitimde kullanılan aygıtlar sırasıyla ilk radyo sonra televizyondur. İnter aleminde ilk ses aktarıldı, ardından video. Video içerisinde öğretmen, öğrencilere hem ders anlatıp hem de ders içeriklerini paylaşır. Öğrenciler dersi dinlerken aynı anda soru sorma imkânı elde etmektedir. Görselliğin ön planda olan dersler için en uygun uygulama modelidir (Gülbahar, 2018: 105).

4.2.2.4. Çift Yönlü Karma Uygulama Modeli

Çift yönlü karma uygulama modelinde kullanılan araçlarla farklı konumlarda bulunan öğrencilere uzaktan eğitim fırsatı vermektedir. Bu modelde kullanılan araçlar bütçeye uygundur. Posta, bilgisayar, televizyon ve internet ile alakalı sıkıntılar zamanında giderilmektedir. Bu model, engeli olan öğrencilere fırsat eşitliği sağlamaktadır (Çam vd., 2011: 625).

4.3. UZAKTAN EĞİTİMİN GELİŞMESİNİ ETKİLEYEN NEDENLER

Uzaktan eğitim süreci incelendiğinde, çok yönlü gelişmelere bağlı olarak şekillendiği ve günümüzdeki özelliklerini kazandığı görülmektedir. Kaya (2002: 9), uzaktan eğitim uygulamalarını teşvik eden ihtiyaçları şöyle açıklamıştır:

- Geleneksel eğitim aynı anda büyük gruplara eğitim verilememesi bu konuda yetersiz kalmıştır.

- Her öğrenci aynı şart ve koşullara sahip değildir.

- Öğrencilerin beceri ve ilgileri dikkate alınmamıştır.

- Her öğrenciye gerekli olan bilgiler belirlenememiştir.

- Gerekli olan bilgiye uygun yöntem kullanılmayıp hem de bu bilgiler de kısa sürede kazandırılmamıştır dolayısıyla eğitimde nitelik düşmüştür.

- Eğitimde standart sağlanamamıştır.

Bahsedilen bu sorunların çözümü için ileri teknolojilerden faydalanılmıştır. Fırsat eşitsizliği sorununu gideren, eğitim hakkından faydalanmak isteyen herkese ve bunların yanında eğitimin bireysel ve toplumsal hedeflerinin gerçekleştirmesini sağlayan, eğitim teknolojilerinden faydalanmaya ve daha çok kendi kendine öğrenmeye dayalı bu disiplin uzaktan eğitimidir (Kaya, 2002: 9).

4.4. UZAKTAN EĞİTİMDE KULLANILAN SİSTEMLER

Uzaktan eğitim denildiği zaman posta yoluyla eğitim akla gelmekteydi. Günümüzde ise televizyon yoluyla verilen eğitimler ya da internet tabanlı eğitimler aklımıza gelmektedir. Yaşanan teknolojik gelişmeler uzaktan eğitimin kavramlarını da değiştirmiştir. Bu değişim ile ortaya elektronik öğrenme, internet destekli eğitim, web tabanlı eğitim ya da çevrimiçi-çevrimdışı eğitim olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

4.4.1. Elektronik Öğrenme (e-learning)

İnternetin toplumsal alanda yaygınlaştığı kadar e-öğretim ve eğitsel internet kullanımı da o kadar yaygınlaşmıştır. Bilişim teknolojileri ve internetin toplumda etkin olması e- öğrenme sürecini hızlandırmıştır (Toplu ve Gökçearsan, 2012: 526). Yeni bilişim teknolojileri hem iletişimi hem de etkileşimi kolaylaştırmıştır. Güçlü bir öğrenme ortamlarının oluşmasını sağlamıştır (Akın vd. 2013: 741). İletişim teknolojilerinin gelişimi eğitim faaliyetlerinde en önemli etkilerden biri ise hem bilgisayar ağları hem de

internet üzerinden oluşturulan yeni bir öğrenme yolu olarak ifade edilen e-öğrenmedir (Aslan, 2006: 122).

E-öğrenme ve eğitsel internet kullanımı eğitim alanında ciddi fayda sağlamıştır. Bu sayede eğitim kurumları kritik yaptırımlar yapmıştır. Bu uğraş sadece eğitim kurumları ile sınırlı değildir. Hükümetin bölgesel, ulusal hatta uluslararası politikalar izlemesine neden olmuştur. Bahsedilen bu yaptırımlardan görüldüğü üzere sadece eğitim ile sınırlı kalmayıp diğer alanları da etkilemiştir. E-öğrenme alanında yapılan yaptırımlar çok önemlidir. Bütün kurumlar, üretim veya hizmet gibi sektörler e-öğretim ve eğitsel internet kullanımıyla doğrudan ilişkilidir. İçinde bulunduğumuz rekabet ortamında devam edebilmelerinin temel şartı budur (Toplu ve Gökçearsan, 2012: 526).

4.4.2. Çevrimiçi Öğrenme (Online Learning)

Eğitim ve öğretim, sınıf ortamı dışına çıkarak yeni teknoloji ve internet aracılığıyla gerçekleşme imkânı kazanmıştır (Yurdugül ve Alsancak Sarıkaya, 2013: 393). Çevrimiçi öğrenmede eğitim, senkron olarak yapılabilir. Çevrimiçi öğrenme, Anadolu Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi'nde yaygın bir kullanıma sahiptir. Diğer üniversiteler de ise örgün eğitim gören öğrencileri için çevrimiçi eğitim uygulamaya konulmuştur. Teknolojik aletlerin kullanımının yaygın olması ve öğrencilerin zamanlarının çoğunun sanal ortamda geçirmesinden dolayı eğitim faaliyetleri de bu mecralarda yer almak zorunda kalmıştır (Sarıtış ve Barutçu, 2020: 18). Çevrimiçi öğrenmenin zamanla eğitim kurumlarında yaygınlaşacağı öngörüsü somut göstergelere dayanmaktadır.

4.4.3. Web Tabanlı Eğitim

Web tabanlı eğitim senkron ve asenkron olarak sınıflandırılmaktadır. Senkron eğitimde öğretmenler ile öğrenciler birbirlerinden farklı konumlarda olmalarına rağmen iki yönlü iletişimin sağlandığı ve karşılıklı iletişimin gerçekleştiği yöntemdir (Yorgancı, 2014: 1402). Senkron denildiği zaman akla geleneksel eğitimde olduğu gibi aynı mekânda bulunan yüz yüze gerçekleşen eğitim gelmektedir. Fakat gelişen ve değişen teknoloji sayesinde web tabanlı eğitimde bu gruba dâhil olmuştur (Karacı, 2010: 362). Senkron eğitim mekâna bağlı ya da mekândan bağımsız eş zamanlı olarak yapılan eğitimidir.

Asenkron eğitim ise, zaman ve mekâna bağlı kalmadan ders içeriklerinin öğrencilere internet aracılığıyla gönderildiği bir iletişim yöntemidir (Yorgancı, 2014:

1402). Asenkron eğitim de öğrenciler, öğretmenlerden bağımsız bir şekilde istedikleri zaman başlayıp istedikleri zaman bitirebildiği eğitim sistemidir. Öğretmen bu yöntemde öğretici olmaktan çok yönlendiren kişi konumuna gelmiştir (Karacı, 2010: 362).

Web, bilginin internet ile aktarılmasını sağlayan bir servistir. Web üzerinden bilgi aktarımı yapılırken, HTML (HyperText Markup Language), animasyon, resim, görüntü gibi farklı programlar kullanılmaktadır. Bu araçların yardımıyla Web, en yaygın Internet servisi olmuştur. Web ile bireyler bilgiye daha kolay ulaşabilmektedir (Teyfur vd., 2017: 341). Mekândan bağımsız senkron eğitim veya asenkron eğitimde Web, en önemli teknolojik alt yapıdır.

4.4.4. Mobil Öğrenme

Teknolojinin gelişimi zaman ve mekân sınırı olmaksızın bireylere her an öğrenme imkânı sağlamıştır. Bu durum ile mobil öğrenmenin değeri artmıştır (Zengin vd. 2018: 31). Mobil teknolojilerle öğrenme imkânı kolay olduğu için bu yolu tercih eden bireyler artmıştır ve mobil öğrenme yaygınlaşmıştır (Zengin vd. 2018: 18). Bu öğrenme grubunda dizüstü bilgisayarlar, cep telefonları, WAP, GPRS gibi cihazlar yer almaktadır.

4.4.5. İnternet Destekli Eğitim

Bu eğitim internet üzerinden öğrenilen eğitimleri kapsar. Bilgisayar ve internet teknolojilerindeki gelişmelerin geldiği son nokta web tabanlı eğitimken, internet destekli eğitim daha genişletilmiş halidir (Özgür ve Tosun, 2010: 4).

4.4.6. Sanal Üniversiteler

Sanal üniversite ile asıl hedef, eğitime katılmak isteyen geniş kitlelere hitap etmek ve fırsat eşitliği sağlamaktır. Bu eğitim metodu ile farklı konumdaki bireye eğitim imkanı sağlamaktadır. Aynı zamanda çalışan, engelli veya bir sebepten ötürü eğitimine devam edemeyen bireylere zaman ve mekândan özerk olarak eğitim imkânı sağlamaktır. Uzaktan eğitim ve sanal eğitim kavramlarında farklılık vardır. Uzaktan eğitim milyonlarca bireye aynı zamanda eğitim imkânı sağlayan ve ders sırasında dağıtılan materyaller ile gerçekleşmektedir. Bu noktada iletişim fazla yoktur. Fakat, sanal üniversitede bu durumun tersi söz konusudur. Sanal üniversitede katılımlı bir eğitim mevcuttur. Öğretim elemanları ile öğrenenler arasında iletişim ve etkileşim vardır. Öğrenciler sanal yol ile etkileşimde bulunmaktadırlar (Balyer ve Gündüz, 2010: 29).

4.5. UZAKTAN ÖĞRENME KURAMLARI

Uzaktan öğrenmenin gelişim seyri incelendiğinde, öğrenmede zaman ve mekan sorunu hep tartışılmasına ve bu alanda arayışlar olmasına rağmen daha çok yakın zamanlarda yoğun bir şekilde gündeme geldiği ve çeşitlendiği görülecektir. Yoğunlaşmasına paralel olarak uzaktan öğrenmeye ilişkin farklı yaklaşım ve görüşlerin ileri sürüldüğü ve bu kapsamda bir literatür oluştuğu izlenmektedir.

4.5.1. Bağımsız Çalışma Kuramı

Wedemeyer, eğitimin "uzay-zaman engellerini" önlemenin bir yolu olarak öğretimi öğrenmeden bağımsızlaştırmayı önerdi. Wedemeyer, her öğretme ve öğrenme koşulunun dört unsurunu vurguladı: öğretmen, öğrenci, iletişim sistemi ve öğrenilecek bir şey öğrendi. Fiziksel uyum sağlayacak bu unsurların yeniden düzenlenmesini önerdi. Wedemeyer, uzaktan eğitimin başarısının anahtarının, öğrenci ve öğretmen arasındaki ilişkinin geliştirilmesi olduğuna inanıyordu (Simonson vd., 2015: 43).

Özerklik kuramı, öğretmen ve öğrencilerin bireysel sorumluluklarını destek almadan tamamladığını ve başka yollarla iletişim halinde kalabildikleri eğitim hizmetleri olduğunu ifade etmektedir. Özerklik kuramına göre öğrenenlerin bireysel amaçlarını belirleme, kişiselleştirilmiş öğrenme ve bireysel hızlarına uygun gelişim kaydetme fırsatını yakalaması elzemdir. Bu açıdan bağımsız çalışma kuramı; öğrenenler ve öğretmenlerin birbiri ile ortak ortamda olması, her öğrenenin bireysel sorumluluklarını üstlenmesi, öğrencilere esnetilebilir program oluşturulması, öğrenenlerin seçtikleri mekân ve zamanda bireysel hızlarına uygun eğitim alma fırsatı sağlanmasıdır (Akpınar, 2019: 19).

4.5.2. Özerklik Kuramı

Moore, özerklik kuramını geliştirmiştir. Wedemeyer'in bağımsız çalışma kuramında bahsettiği öğrencilerin kendi kendine öğrenme durumunun yanında özerkliği de ön plana çıkarılmıştır. Öğrenci tek başınadır, öğrenme konusunda tüm sorumluluğu üstlenmektedir ve özdenetimini sağlamak zorundadır. Bu şartlara uyan bir öğrenci, öğretmenlerinin yönlendirmesine ihtiyaç duymamaktadır. Özerk öğrenciler kendi hedeflerini belirleyebilmekte, kendilerini tartmakta ve başarıya giden yolları belirleyebilmektedirler (Karataş, 2005: 35).

4.5.3. Endüstrileşme Kuramı

Otto Peters tarafından Endüstrileşme kuramı geliştirilmiştir. Peters’a göre uzaktan eğitim, eğitimin sanayileşmiş biçimidir. Bu durum onu, uzaktan eğitimin endüstriyel meta üretimi ile karşılaştırarak analiz edebileceğini fikrine yakınlaştırdı. Peters uzaktan eğitimi sanayiye ait bir süreç olarak görmektedir (Akpınar, 2019: 20). Bu süreçleri birbiri arasında kıyaslama yaparak 14 temel başlıkla ifade etmiştir (Simonson vd., 2015):

“Rasyonalizasyon: Gereken güç, zaman ve maddi harcamayı en aza indirmek için metodolojik önlemlerin alınmasıdır. Uzaktan eğitimde, sadece üretim süreçlerinin endüstrileşmesinden dolayı artan bir rasyonalizmin sonrasında kendisini onaylatan düşünme şekilleri, algılar ve yöntemler bulunabilmektedir.

İş bölümü: Sorumluluğun basit parçalara ayrılması. Uzaktan eğitimde veri işleme, müracaat, ölçümleme ve kayıt gösterimi farklı bireyler aracılığıyla gerçekleştirilir. Peters, uzaktan eğitimin etkili olmasının ön koşulunun emek olduğunu belirtmiştir.

Mekanikleşme: Peters, uzaktan eğitimin makineler ile devamlılığını sağlayacağını ifade etmiştir.

Montaj hattı: Peters bu terimi fabrikadaki çalışma bantlarıyla ilişkilendirmiştir. Uzaktan eğitimde kullanılacak öğretim materyalleri planlanır, basılır, muhafaza edilir ve dağıtılır.

Seri üretim: Üretimin fazla miktarda yapılmasıdır. Uzaktan eğitim veren kurumlar seri üretim ile niteliğini geliştirebilir. Peters, kursların büyük bir kısmının zorunlu eğitim verdiği inanıyordu. Uzaktan eğitim veren kurumlar, öğrencilerin ihtiyaçlarını örgün eğitimden daha dikkatli bir biçimde analiz etmelidir.

Hazırlık çalışmaları: Peters’e göre, uzaktan eğitim başarısı bir hazırlık aşamasının olmasıyla ilgilidir. Hazırlık aşaması, verilen uzaktan eğitimin geliştirilmesiyle ilişkilidir. Bu hazırlık aşamasında uzman kişiler de bulunmaktadır.

Planlama: Uzaktan eğitimin gerçekleşmesinden önce belirlenmiş kararlar sistemidir. Peters, uzaktan eğitimde planlamanın önemli olduğunu vurgulamıştır.

Organizasyon: Belirlenen amaca uygun yapılan düzenlemelerin tümüdür. Uzaktan eğitim için gerekli belgelerin öğrencilere zamanında ulaşmasını sağlar. Peters, organizasyonların uzaktan eğitim programlarını en uygun hale getirdiğini belirtmektedir.

Bilimsel kontrol yöntemleri: Uzaktan eğitimde, verimliliği arttırmak amacıyla çalışma vadesinin ve mevcut çalışanların en verimli biçimde kullanılması amaçlanmaktadır. Bazı kurumlar derslerin yorumlanması ve bilimsel analiz tekniklerini gerçekleştirmek için bilirkişi tutar.

- Biçimlendirme: Biçimlendirme, öğrenciden öğretmenlere kadar tüm birimlerin önceden planlamasıdır.
- Standartlaştırma: Uzaktan eğitimde kullanılan tüm araç ve gereçler standartlaştırılmıştır.
- İşlev değişikliği: Uzaktan eğitimde öğretim elemanının görevlerinin değişmesidir.
- Nesneleştirme: Uzaktan eğitimde, birçok öğretim işlevleri uzaktan eğitim kursu tarafından belirlendiği için somutlaştırılır.
- Merkezleştirme: Peters, öğrencilerin uzaktan eğitime yönelik eğilimin fazla olduğuna dikkat çekmiştir”.

4.5.4. İletişim ve Etkileşim Kuramı

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler nedeniyle etkileşimli iletişim ortaya çıkmıştır. Holmberg’in Etkileşim ve İletişim Kuramı, uzaktan eğitim açısından

yorumlandırıldığında, iletişim araçlarının rehberliğiyle bireysel öğrenme gerçekleştiğini vurgulamaktadır (Canberk, 2009: 55).

4.5.5. Uzaktan Eğitim için Kuramsal Bir Çerçeve Kuramı

Bilgi teknolojilerinin tesiri ile, farklılaşan uzaktan eğitim kullanımlarını kuramsal bir zemine oturtma zorunluluğu vardır. Eğitimde kullanılan kuramlar ve pratiklerde tutarlılık göstermemektedir. Bazı durumlarda uygulama, kuramı beklemeden kuram olmadan kullanılmaya başlanmaktadır. Kuramsız olan uygulama, çoğunlukla el yardımı çözüm arayışlarından oluşmaktadır. kuramsal temele dayanmayan pratik, kısa ömürlü olmaktadır (Şimşek, 2002: 71).

4.5.6. Androgoji / Yetişkin Eğitimi Kuramı

Knowles'ın yetişkin eğitim kuramı, eğitim için gereksinim olan bir seri niteliği ileri sürmektedir. Örneğin (Simonson vd., 2015):

- Yetişkinlerin kullandığı sanal sınıf ortamı, öğrencilerin hem duyacakları hem de görecekları şekilde planlanmıştır.
- Sanal sınıf, öğrenciler için saygının sağlandığı bir mekândır.
- Yetişkin öğrenenler motive edilmelidir ve öğrenenler aracılığıyla münakaşaların veya sunumların bir tarafı tenkit olduğunda, düşüncelerin bir yetişkin öğrenciye dönük olmaması, bunun dışında düşünce ve içeriklere konsantre olması için net esas kaidelerin oluşturulması elzemdir.
- Bir kursun asıl hedefi, yetişkin öğrencilerin gereksinimlerini ve ilgi alanlarını gerçekleştirme olmalıdır.
- Yetişkin öğrencilerin çalışma gruplarına düzenli katılımları teşvik edilmelidir.

4.5.7. Mevcut Kuramların Sentezi Kuramı

Perraton'un uzaktan eğitim kuramı, iletişim kuramlarının dışında olan eğitim felsefesine ait unsurlardan oluşur. Bu unsurları on dört hipotez içinde ifade etmektedir. Hipotezlerden ilk beşi, eğitim niteliğini en üst seviyeye çıkarmak amacıyla uzaktan eğitimin nasıl kullanılacağı ile ilgilidir (Schlosser, 1999):

- Bir şeyler öğretmek amacıyla iletişim araçlarından birini kullanılabilir.
- Uzaktan eğitim, öğretene ve öğrenenin aynı ortamda bulunduğu, öğretimin yayılmasını engelleyen sabit eğitmen sayısı yoktur.
- Uzaktan eğitimin, örgün eğitime göre daha uygun maliyetli olabileceği durumlar vardır.
- Uzaktan eğitim, örgün eğitime göre daha fazla öğrencilere ulaşma imkânı sağlayabilir.
- Uzaktan eğitimle beraber elde edilen gelirler, eğitim düzeyinin, öğrenci sayısının, basın-yayın organlarının ve yapıların karmaşıklıklarının fonksiyonlarıdır.

Aşağıdaki dört ifade, iletişim kutusunu artırma ihtiyacını ele alır:

- Uzaktan eğitimde karşılıklı iletişimi sağlamak mümkündür.

- Öğreten kişi öğrenenlerle yüz yüze iletişime geçtiğinde, öğretmenin görevi bilgi iletmekten ziyade öğrenmeyi sağlamaya yardım eder.
- Gruplar arası münakaşanın olması etkili bir uzaktan öğrenme metodudur.
- Birçok zümrede, uzaktan öğrenimi ekonomik ve eğitimsel faydalarına destek olmak için kullanılan kaynaklar bulunmaktadır.

Perraton'un son beş ifadesi, yöntemle ilgilidir:

- Bir çoklu ortam programının, sadece bir ortamlı programdan daha tesirli olması yüksek ihtimaldir.
- Uzaktan eğitimin programlamasında bir sistem yaklaşımı kullanılması avantajlıdır.
- Geri dönütlerin sağlanması, uzaktan öğrenimin önemli unsurlarından biridir.
- Uzaktan öğrenimin daha tesirli olması için öğrenenlerin ders dışında da sürekli uygulama yapmaları desteklenmelidir.
- Medya tercih edilirken, yüz yüze eğitim daha çok tercih edilmektedir.

Perraton'un on dört hipotezi, aslında farklı kaynaktan alınan verilerin karışımı olan kuramını oluşturmaktadır.

4.5.8. Eşitlik Kuramı

Eşitlik kuramı haricindeki yaklaşımlar; uzaktan eğitim uygulamasında öğretene ve öğrenenin hem fiziksel hem de zamansal bağımsızlığı zorunluluğunu vurgulamaktadır. Eşitlik kuramı başta zamansal bağımsızlıktan, bazı yönden taviz verilebileceğine dikkat çekmektedir. Bu durumun sebebi olarak da, örgün eğitim tecrübelerine benzer deneyimler elde etmek için, eş zamanlı uygulamaların eğitimsel gizil güce müracaatı mecburidir (Karataş, 2003: 99).

4.5.9. Etkileşim Eşdeğerliği Kuramı

Teknolojik gelişmelerin devam etmesiyle beraber, eğitimi yüreklendiren makul düzenlerin artması, bunların birbirine etkileri ile öğrenenlere takdim edilme fikri neticesinde etkileşim eşdeğerliği kuramı ortaya koyulmuştur. Bu kurama göre üç çeşit etkileşim olduğunu ifade etmektedir. Bunlar: öğrenen- öğrenen, öğrenen- öğretici ve öğrenen- içerik. Anderson üç ana etkileşim çeşidini incelemiştir. Bunlar: Senkron, senkron olmayan ve örgün eğitimidir. Bu gruplandırma sonucunda öğrenenlerin birbirinden ayrı gruplarla, seri, yavaş, senkron ve senkron olmayan eğitim faaliyetlerine gereksinim duyduklarını ortaya çıkarmıştır. Öğrenciler için doğru etkileşim mekânı seçildiğinde zaman, para ve faydalanma açısından daha uygun olan uzaktan eğitim sürecinin ortaya koyulabileceğinin muhtemel olduğu belirtilmektedir (Akpınar, 2019: 25).

4.5.10. İşbirlikçi Özgürlük Kuramı

Özgürlük ve iş birliği terimleri bağlamında oluşturulan bir teoridir. Bu teoriye göre uzaktan eğitimde bağımsızlık ve öğrencilerin tercih hakkının olması ehemmiyetli olduğundan eğitimin sınırlandırılmış olmaması gerekmektedir. Uzaktan eğitim alan öğrencilerin bireysel öğrenebildikleri ve özgürlüğün dışında dayanışmaya da gereksinim duydukları ifade edilmektedir. Uzaktan eğitim gören öğrencilerin başkalarından destek alma ihtiyacı duymaktadırlar. Bu açıdan öğrencilerin arkadaşlarıyla dayanışma kurmalarının eğitime destek sağlayacakları muhakeme edilmektedir. Bu noktada ilgili teori; öğrenciyi uzatan öğrenimin temeline alarak özgürlüğü ve dayanışmanın elzemliliğini ifade etmektedir (Barut Tuğtekin, 2022: 122).

4.5.11. Sorgulama Topluluğu Kuramı

Senkron eğitim teorileri zaman içinde gelişim göstererek yeni teorilerin ortaya atılmasını sağlamıştır. Bu teori uzaktan öğrenim ve e-öğrenme mekânları için geliştirilmiş olan sorgulama topluluğu, öğrenenin uzaktan öğrenim düzeni içerisinde sosyal-bilişsel-öğretimsel mevcudiyetini anlatmaktadır. Sorgulama topluluğu modeli, 2000’de Garison Anderson ve Archer aracılığı ile ortaya atılmıştır. Teorinin gündeme gelmesi ile beraber bu alanda nice çalışmalar yapılmış ve bu çalışmaların yapı taşları araştırma vasıtası olarak kullanılmıştır. Bu teoriye yaklaşık 500 atıf yapıldığına göre, teorinin araştırmacılar tarafından ilgilenildiğini göstermektedir (Özkaya, 2013: 27).

4.5.12. Öz Yönelimli Öğrenme Kuramı

Öz yönetimli öğrenme, yetişin eğitimi teori ve pratiklerde merkezi bir kavramdır. “Öz yönetimli öğrenme” kavramı hem bilişsel hem de sosyal konuları da kapsamaktadır. Yetişkin eğitiminin odak noktası kendi kendini yönetmektedir. Öz yönelim, materyallerin öğretenden öğrenene derinlemesine anlatılmadan iletilmesiyle zıt düşmektedir. Öğrencilerin sorumluluk alması, öz yönetimli öğrenmenin temelidir. Öğretenler için zorluk, kendi kendini yönetecek olan öğrenciler için uygun eğitim ortamı sağlamaktır. Öğrencilerin kendilerini yönlendirebilmesi, önemli ve anlamlı eğitim sonuçları elde etmek için zorunlu bir süreç olarak görülmektedir. Öz yönetimli öğrenme imkânları, bilişsel farkındalığın gelişmesini sağlar ve sürekli öğrenmeyi destekler (Garrison, 1997: 30).

Uzaktan eğitim değişen ve çeşitlenen ortamlara sahiptir. Bu yüzden uzaktan eğitimi tanımlamak için farklı teoriler ortaya konulmuştur. Bu teoriler, uzaktan eğitimin

alışagelmiş eğitim türlerinden farklı olan özelliklerini anlatmaktadır. Bu eğitim şekliyle hem uzak hem de yerel öğrencilere benzer tecrübe imkânı sağlanmıştır.

5. EĞİTİM VE DEĞİŞME

Değişme, filozof sosyologların en fazla açıklamak istedikleri ve üzerinde çeşitli spekülasyonlar yaptıkları bir kavramdır. Eğitim de aynı şekilde sosyologlar başta olmak üzere sosyal bilimcilerin ilgilendikleri önemli bir konudur. Sosyolojide toplumsal kurumlar arasında yer verilen eğitim, değişme kavramıyla birlikte de ele alınmıştır. Özellikle eğitimin, değişme süreçleri üzerindeki etkileri sosyologların odaklandıkları başlıklardan biri olmuştur.

5.1 DEĞİŞME

Değişme, her toplumun kültüründe bulunan ve her toplumda farklı yaşanan bir süreçtir. Değişme, sosyolojinin ilgi alanlarından biridir. Bu sebeple, değişmenin niteliği, sebepleri ve etkileri sosyologların çalışma alanlarındandır. Zaman içinde yaşanan tüm durumların farklılaşma hissi bulunmaktadır. Yaşanılan her an zaman içinde farklı bir andır. Heraklitos, bir kişinin aynı nehre iki defa giremeyeceğini ifade etmiştir. Bunun nedeni; su akmaya devam ettiğinden dolayı nehir değişmiştir ve nehre giren kişi de farkında olmasa da değişmiştir (Giddens, 2000: 551). Pitirim Sorakin, fizyolojideki kan değişmesi ile sosyolojideki değişimin aynı olduğunu vurgulamıştır (Arslanoğlu, 2012: 194). Nietzsche yaşanan sosyal değişmeyi ifade etmek için yılanların derilerini değiştirmede olduğu takdirde öleceğini ifade etmiştir. Çünkü değişme ne kadar gecikirse o miktarda zarar göreceğini ifade etmektedir. Aslında değişme hayatın sürekliliğini sağlayan bir fenomendir (Yaka, 2011: 35-36). Bu düşüncelerden hareketle, değişimin zorunlu bir süreç olmasıyla beraber, toplumsal bir hakikattir.

Mevcut durumun sürekliliğinin devam ettirilmesi güçtür (Doğan, 2000: 272). Değişme belirli süreç içinde yaşanan farklılaşma olarak tanımlanabilir. Yaşanan tüm farklılaşmaların hepsi değişme olarak adlandırılır (Sarıtış vd., 2006: 225). Değişmeyi açıklamak, bir süreç içinde, bir olayın zeminini oluşturan yapıda, ne miktarda farklılaşma olduğunu ifade eden ve nasıl bir değişme sürecinde olduğunu ifade etmek için, belli bir süreç içinde esas müesseselerde ne ölçüde bir farklılık olduğunu açıklamamız önemlidir (Giddens, 2000: 551).

Değişimin üç tür ögesi bulunmaktadır. Bütün değişimleri kapsayan ögeler; mekân, zaman ve değişmeye uğrayan nesnedir. Zamanın devrede olmadığı bir değişmeyi

düşünmek mümkün değildir. Çünkü değişimin olduğunu ilk zaman ile son zaman arasındaki farka bakarak söylenir. Eğer bu iki zaman arasında herhangi bir fark yoksa değişmemiş demektir. Değişmeye uğrayan bir durumdan bahsedebilmek için, değişmeye uğrayacak bir nesnenin bulunması gerekmektedir. Son olarak mekândan bağımsız bir değişme gerçekleşemez (Aydın, 2019: 20). Değişme neredeyse tüm toplum tiplerinde olağan karşılanmaktadır. Bu değişme, fertlerin iradesi dışında meydana gelirken, sürekli ve belli aşamalardan geçerek gerçekleşmektedir (Özkalp, 2005: 342).

Değişme hızı toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Çünkü; her toplumun özellikleri ve bireyleri birbirinden farklıdır. Değişme hızı, çağımızın en önemli problemlerinden biridir. Alvin Toffler, "Gelecek Şoku" adlı eserinde değişme hızının olumsuz sonuçlarını gözler önüne sermektedir. Bu olumsuz sonuçlar tüm toplumsal kurumları derinden etkileyecektir (Toffler, 1996).

5.2. DEĞİŞME İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

Değişme, oldukça karmaşık bir olgu olduğu için çok fazla değişkenin etkili olduğu bir süreçtir. Dolayısıyla çok sayıda kuramla bağlantılı olarak açıklanmaktadır. Bunlardan bazılarını açıklamaya çalışacağız.

5.2.1. Yenileşme

Değişme ve yenileşme terimleri birbirine karıştırılıp, biri diğerinin yerine kullanılabilmektedir. Değişme, olumlu veya olumsuz açıdan olabiliyorken yenileşme ise olumlu manadadır. Her yaşanan yenileşme bir değişme olur fakat her değişme de bir yenileşme anlamında değildir (Uras vd., 2013: 267).

5.2.2. Gelişme

Toplumsal yaşamda gelişme kavramı iki açıdan kullanılabilir. İlki, toplumun eğitim ve bilgi artışı ile ilerlemesi, ikincisi de teknoloji ve ekonomik olarak büyümesiyle insanların doğaya egemen olmasıdır. Bazı kaynaklarda toplumsal değişme kavramı aslında toplumsal gelişme olarak da ele alınmaktadır (Ozankaya, 1979: 315). Gelişme belli başlı alanlarda iyi yönde ilerlemeyi göstermektedir. Maddi imkânların iyileştirilmesi, emeğin ve kaynakların artması, orta sınıfa ait sayının artması ve sosyo-kültürel seviyelerin artması vs. toplumsal gelişmeye ait örnekler olarak gösterilebilir. Burada verilen örnekler bakıldığında toplum refahı için bütün olumlu ilerlemeler gelişme olarak gösterilebilir. Gelişme bilinçli olarak gerçekleşen değişimdir. Gelişme kavramına genellikle değer yargıları tesir etmektedir. Modernleşme buna örnek olarak

gösterilebilir. Modernleşme bazı bireyler için batılı yaşam şeklinin gittikçe yayılması olumluyken, bazı bireyler için de bozulmaya sebep olan olumsuz bir değişimdir (Doğan, 2000: 272). Sosyoloji literatüründe, toplum yapısındaki olumlu değişmeyi sosyal gelişme olarak geçmektedir. Bahsedilen açıklamalara bakıldığında, gelişme kavramına değer yüklenmiştir. Sosyologlar bu aşamada gelişmeyi, değerlerden uzaklaştırarak nesnel bir zeminde oturtmaya çalışmaktadır (Arslantürk ve Amman, 2000: 408).

5.2.3 Evrim

Evrim terimi ilk defa biyoloji alanında kullanılmıştır. Evrim kademe kademe meydana gelen değişme anlamındadır. Bu tanıma göre hızlı yaşanan değişmelerin karşıtıdır (Doğan, 2000: 272). Evrim, hemen farkına varılamayan hızla ve gelişme yönüne doğru olan uzun süren değişimleri açıklayan bir kavramdır (Arslantürk ve Amman, 2000: 408). Evrim, toplumda bulunan teknoloji, ilişkiler, kurumlar ve değerlerin birbirinden ayrışıp, özelleşip yavaş yavaş, geniş bir zaman içinde değişmesi olarak adlandırılır. Bu oluşan değişmeler neticesinde ise radikal ve özellikleri bakımından değişmeye uğrayan, başka bir evrim seviyesine geçer. Mesela; toplayıcılık ve avcılıktan tarımsal üretime geçen toplumdaki aile yapısında, geniş aileden çekirdek aileye geçmesi sonucu yaşanan değişme evrime bir örnektir (Tezcan, 1984:9).

Toplumsal evrim, 19. yy'da tarih felsefesinin sosyoloji üzerinde ki tesirini kuvvetlendirmek için biyolojik evrimden ilham alınarak kullanılmıştır. Bu sebeple çağdaş sosyologlar biyolojik kuram ve toplumsal evrim arasındaki ayrımı vurgulamaktadırlar (Doğan, 2000: 274). Bu sebeple bazı sosyologlar, toplumsal evrim yerine toplumsal değişme kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir. Örneğin; L. T. Hobhouse, Spencer'ın evrimci kuramını eleştirmesine rağmen, çalışmalarında yakın anlamlı kavramlar kullanmıştır (Bottomore, 2000: 315).

5.2.4. Devrim

Evrime zıt olarak devrim, uzun süreçler gerekmeksizin gerçekleşen radikal değişimler olarak tanımlanmaktadır. Evrim tek başına gerçekleşebilirken, devrim kasıtlı olarak gerçekleşir. Evrim ve devrim için toplumsal değişimin birer metodu olduğunu söyleyebiliriz (Uras vd., 2013: 267). Devrim, belirli bir vaka veya durumda niceliksel değişimlerin niteliksel değişmeye uğramasını ifade eden bir kavramdır (Topses ve Topses, 2010: 175). Devrim, sosyal yapıda meydana gelen köklü farklılaşmayı anlatan bir terimdir (Arslantürk ve Amman, 2000: 408).

5.2.5. Modernleşme

Sosyolojinin bakış açısına göre toplumun bünyesini meydana getiren toplumsal ilişkiler örgüsünün ve bunları açıklayan teorilerin farklılaşması, toplumsal değişimin önemli faktörüdür. Bu değişimler, fert ve grupların eylemlerine de etki eder. Modernleşme, yenileşme, çağdaşlaşma, ilerleme ve kalkınma gibi kavramlarla sosyolojik değişme arasında bir ayrım bulunmaktadır. Sosyal değişme bir değer yargısı içermemektedir. Buna karşın, gelişme, ilerleme ve kalkınma gibi kavramlar ekonomiyle ilişkili kavramlardır. Bir takım ekonomik ölçülere uygun değişimin yön ve biçimiyle ilgilidir (Özkalp, 2005: 358).

Değişme ve modernleşme arasında bir ilişki bulunmaktadır. Modernleşme, az gelişmiş ülkelerin kabul edilen en üst sanayi şekline göre farklılaşmalarını ifade eder (Arslanoğlu, 2012: 193). Marshall Berman, çağdaş dönemde yaşamını sürdüren fertler için hem etkilenen hem de etkileyen konumuna geldiğini ifade etmektedir (Berman, 1994: 11). Sosyoloji için toplumun temelini oluşturan toplumsal etkileşimi etkileyen kurumların yaşadığı değişimler, sosyal değişimin en önemli unsurudur. Yaşanan değişimler, topluma ve dolayısıyla bireylere de tesir etmektedir (Özkalp, 2002: 312). Modernleşme, değişimin özel bir durumudur (Kongar, 2002: 304). Modernleşme için genel geçer bir tanım yapmak güçtür. Modernleşme her konu için farklılık göstermektedir. Bireyler arasındaki ilişkiler bakımından ortak bir değerlendirilme yapılamazken, teknoloji gibi ölçülebilen gelişmeler için genel bir tanımlanabilir (Karakaş, 2015: 35).

Batı aydınlanması, kendini model olarak gösteren ve kaynağı Batı olan bir ideolojidir. Temelleri 16. yüzyılda atılmış ve 18. yüzyılda görünürlük kazanmıştır. Bu aydınlanma, toplumlara tesir edecek kadar gücü bulunan ve reformlarını kendisinin çıkardığı bir Batı ideolojisidir (Karakaş, 2022: 110). Özellikle 19. yy'da Avrupa'da yaşanan radikal değişim faktörlerinden sonra meydana gelen güncel durum modern olarak nitelendirilmiştir. Bu güncel durumun öncesini açıklarken geleneksel olarak ifade edilmiştir (Şallı, 2017: 56). Toplamların gelişmesi, sadece modernleşme aşamalarını yaşamalarına bağlı olmalarıyla ilişkilendirilmektedir. Bu düşünce, tüm toplumların tabi olacağı Batı'nın biricik olma modelidir. Batının biricik olması, toplumlara tek gerçeklik olarak dayatılmıştır (Karakaş, 2022: 110). İsmail Coşkun'a göre modernleşme sadece bir modelden oluşmaktadır. Bu model, Batı endüstri toplumlarına ait gelişme modelidir (Coşkun, 1989: 297). Modernleşme, batı merkezli gerçekleşmesiyle birlikte tüm toplumların tarihi de Batı tarihine göre biçimlenmiştir (Karakaş, 2015: 33). Batı

haricindeki toplumlar, modernleşme kuramını 2. Dünya Savaşı akabinde meydana gelen durumu ifade etmek için kullanmışlardır. Bu kuramı yönetenler de Batılı çağdaş toplum bilimciler olmuştur. Modernleşme kuramını, Batı haricindeki toplumlar kendilerinde bulunmayan nitelikleri öne çıkararak tanımlamışlardır (Karakaş, 1998: 1693). Modernleşme, en temel ifadeyle, modernliğe ulaşmak için yaşanan süreçtir (Altun, 2019: 19). Alain Touraine modernleşmeyi, aksiyon sürecindeki modernlik olarak açıklamaktadır (Touraine, 2002: 44). Modernleşmenin temelinde toplumsal evrim teorisi yatmaktadır (İçli, 2005: 119). Modernleşme, yapıcı ve yıkıcı olmak üzere iki temel üzerinde kendini inşa etmiştir. Modernleşmenin yıkıcı işlevi, geleneksel tüm öğeleri ortadan kaldırmaktır. Yapıcı işlevi ise; yıkılan gelenekselliğin yerine, toplumları ileriye taşıyacak modernliği kurmaktır (Karakaş, 1998: 1700).

Modernleşme, neredeyse dünyanın her noktasında hissedilen ve resimleşen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Loo ve Reijen, 2003: 13). Bilimsel devrimlerden itibaren bireylerin sorunlarındaki hızlı farklılaşma süreci olarak belirtilen genel olarak ifade edilen "modernleşme" tarihsel açıdan yakın zamanın ürünüdür. Modernleşme, endüstrileşmeye teşvik eden siyasal ve sosyal farklılaşmalar için kullanılmaktadır (Black, 1986: 4). Değişme hızını en fazla belirleyen teknoloji olsa da, tüm alanlara yayılım göstermiştir. Dünyanın farklı konumlarında birbiriyle etkileşime girdikçe, toplumsal değişimin titreşimleri tüm yeryüzünü baştan itibaren çarpmaktadır (Giddens, 1998: 15). Ferguson ve Millar, endüstri temelli değişimin fertlerin kültürüne ait bir gelişme faktörü olduğunu belirtmişlerdir. Fakat bu değişme, fertlerde yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir (Swingewood, 2014: 41).

Modernleşme, gelişmemiş toplumların çağımızda gelişmenin zirvesinde olan toplumlarla aynı statüye gelmesidir. Bu açıdan modernleşme, geniş çaplı ve planlı bir değişme sürecinden geçmektedir (Özkalp, 2002: 312). Modernleşme, Avrupalı olmayan toplumların batı ve batı medeniyetleriyle yakın temas içinde olması ve "modern" toplumlar olma yolunda yaşadıkları değişme sürecini ifade etmektedir (Şeriati, 2003: 10).

5.3. SOSYAL DEĞİŞME

İnsanlık tarihinde hiçbir unsur, sosyal değişme kadar dikkat çeken bir etken olmamıştır. Bu yüzden sosyologlar, sosyal yapıların bu dinamiğiyle bilhassa ilgilenmektedirler (Stewart and Glynn, 1985: 519). Toplumsal yapı, değişmeye daima

açıktır. Değişmeyi meydana getiren parçalar sistem içinde yer almaktadır (Kıray, 2006: 273). Sosyal değişme, toplumun yapı taşlarını oluşturan toplumsal ilişkilerin ve toplumsal kurumların farklılaşmasını ifade etmektedir (Tezcan, 2012: 189). Max Weber, sosyal değişme için kültürde ortaya çıkan dini ve ahlaki farklılaşmaların sosyal yaşamdaki gruplara ve sistemlere etki ederek neden olacağı bunalımlar olarak açıklamaktadır (Celkan, 1991: 91).

Ozankaya, değişimin tüm nesne ve vakaların başlangıç durumlarından son duruma kadar yaşadıkları tüm değişimleri kapsadığını ifade etmektedir (1975: 32). Sosyal değişme, fertlerin eylemlerinde ortaya çıkan farklılaşmalardır. Aynı zamanda demografik yapıda görülen değişimlerle açıklanmaktadır (Ülken, 1969: 74). Sosyal Değişme, toplum bünyesinde, etkileşimlerinde, kurumlarda halihazırda bulunan durumdan bambaşka bir duruma geçme olarak ifade etmektedir (Doğan, 2000: 272). Sosyal değişme, toplumun hem iç faktörlere neden olan kutuplaşmalardan hem de dış faktörlerin etkisiyle, toplumsal yapı ve iletişim biçimini oluşturan yapıların farklılaşmasıdır (Oskay, 1990: 43). Sosyal değişme bireylerin karakterini, erdemli insan olmak için emeklerinin tamamı, toplumsal bir ilerlemedir. Sosyal değişme dönemler, yeni merhaleler, yeni şartlar içinde biçim değiştirerek hayatını devam ettiren bir canlı, bireylerle başlayan fertle devam eden bir aşamadır (Kili, 1978: 101). Sosyal değişme, toplumun yaşama biçimine etki eden farklılıkları gösterir (Koenig, 2000: 287). Değişme, sosyal kuvvetlerin birazının ya da çoğunun toplumun yapısında aynı şiddette tesir edebilme halidir (Erkal, 2012: 299).

Sosyologlar, zaman içinde kültür, yapı ve sosyal davranış kalıplarındaki temel değişiklikleri sosyal değişme olarak adlandırırlar. Toplumun bazı konularda aynı kalırken diğer konularda ise farklı bir şey haline geldiği bir süreçtir (Vander Zanden, 1993: 387). Mübeccel Kıray'ın araştırmalarının temelinde sosyal değişme vardır. Bu sebeple Kıray, "Değişmenin Sosyoloğu" olarak ifade edilmektedir (Tekeli, 2000: 9-40). Kıray'a göre, sosyal değişme ani bir şekilde gerçekleşmez. Toplumun bazı öğeleri değişimin başlangıcındayken, diğer öğeleri ise biçimsel olarak etkilenebilir. Değişme sürecindeki toplumlar kargaşa içinde değillerdir. Değişen, değişme sürecinde olan ve değişen unsurları içinde barındıran dengeli ilişkiler içindedir (Kıray, 1999: 329). Sosyal değişme, bazı devirlerde hızlı, bazı devirlerde ise daha yavaş yaşanmıştır (Tezcan, 2012: 203). Değişimin hızlı ya da yavaş olması toplumun ne kadar etkilendiği ile ilgilidir.

Toplumsal yapı ve kurumların değişmeye verdiği izin, tepki ve değişme şekli ile ilişkilidir (Sunar, 2018: 7).

Kıray, değişme yaşayan toplumların bütünlükleri bozan toplumlarla sınırlı olmadığını ifade etmektedir. Bu toplumlar; değişmemiş, değişme sürecinde olan ve değişen bazı nitelikleri olan toplumlardır (Kıray, 2006: 18). Geleneksel toplumlarda değişme yavaş meydana gelirken, sanayi toplumlarında değişme daha hızlıdır (Özkalp, 2011: 295). Sosyal etkileşim, insanoğlunun yapısı gereği her insan ilişkisinde her zaman bir yenilik, evrim ve değişme unsuru vardır (Merrill, 1957: 470). Değişmenin hızlı gerçekleştiği zamanlar devrimlerin olduğu zamanlara denk gelmektedir. Sosyal yapıda gerçekleşen tüm farklılaşmalar bazen ileriye bazen geriye doğru olmaktadır (Eskicumalı, 2001: 110). Değişmenin yönü ileri olabileceği gibi geriye doğru da olabilir. Toplumun kendisinde ya da bireylerde yaşanan farklılaşmayı değişme olarak kabul edilir (Tezcan, 2016: 20). Sosyal değişimin ortaya koyduğu değişmeyi takip edebilmek için belirli bir süreye gerek duyulmaktadır. Sosyal kuvvetlerin hiçbiri aynı yönde ve aynı sonucu vermezler. Her dönemin kendine ait sosyal ve ekonomik gerçeği bulunmaktadır. Her dönem bir sonraki döneme bazı miraslar bırakmaktadır. Diğer miraslar gibi sosyal miraslar da bulunduğu dönemin koşullarına göre şekillenir. Bu açıdan, 18. ve 19. yüzyılların hem sosyal hem de ekonomik koşulları, çağımızdan tamamen farklıdır. Sosyolojinin de ilgilendiği sosyal olayların meydana gelişi de dönemden döneme farklılık göstermektedir (Erkal, 2012: 299). Sosyal hayattaki fertlerin, grupların farklı fikir ve kültürel değerlerindeki farklılık önemlidir. Mevcut kültürel yapılarının değişme öncülleri fertler de olabilmektedir. Toplum yapısı akışkan da olsa donuk da olsa bütünlüşmüş bir dayanışmaya sahip özellikte olmaz (Türkkahraman ve Tutar, 2009: 5). Verimli ve tesirli sosyal değişimin şartı ise tutarlılık ve alışma sürecidir. Her sosyal değişme, hem toplumu hem o toplumda yaşayan fertler için belirli ölçüde tutarsızlığı, alışamamayı üretir (Topses ve Topses, 2010: 175).

Sosyologlar ortaya çıkan bir değişimin sosyal değişme olarak tanımlanabilmesi için birlik, tarihsel arka plan ve belli bir süreçte meydana gelmesi olmak üzere üç özelliği barındırması gerektiğini ifade etmişlerdir (Günay, 2014: 28). Arslantürk ve Amman da bir değişimin, sosyal değişme olarak tanımlanması için bir sürece sahip olması gerektiğini vurgulamıştır (2013: 406). Sosyal değişme, toplumun küçük gruplardan ziyade tüm toplumu etkisi altına almaktadır. Bu değişmelerin tesiri geçici değil kalıcıdır

(Günay, 2014: 28). Bu sebeple sosyal değişme toplumda şahit olunabilen ve toplumun işlevlerine derin bir biçimde tesir eden değişmelerdir (Günay, 2014: 363).

Toplumsal değişimin merkezinde insan bulunmaktadır. Birey, toplumsal her olayda hem tesir eder hem de tesir altında kalır (Doğan, 2000: 275). Sosyal değişmeyi, bireyler, gruplar, kültürler ve toplumlar arasındaki ilişkilerde zaman içinde meydana gelen değişiklikler olarak tanımlarız (Kammeyer, Ritzer ve Yetman, 1989: 642). Toplumlar geleneklerine çok önem verse bile toplumlar ve kültürleri de değişmeye uğrarlar. Toplumun merkezinde bulunan birey; doğum, yetişkinlik, yaşlanma ve ölüm evrelerinden geçmektedir. Toplumun içinde yaşayan fertler vakitleri geldiği zaman ölür ve ölen bireylerin yerine başka bireyler gelir (Fichter, 2012: 194).

Toplumlar cansız yapıda değildir. Bu yüzden hareketsiz olması beklenemez. Toplumlar düşünen insanların toplamıdır. Bu yüzden hem fiziksel hem de psikolojik değişmeye uğramaları doğaldır (Aslan, 1998: 81). Toplumlar statik bir yapıda olmadığı için kendi içinde belli ölçütlerde değişme geçirir (Şen vd., 2009: 167). Toplumlar daima değişmeye açıktır. Değişme teorileri çoğunlukla değişimin yönü ve meydana gelme şekliyle ilgilenmiştir. Modern sosyoloji, önemli toplumsal ilerlemelerin zirvesini yaşarken bu sürecin kurucuları, yaşadıkları sosyal değişimleri anlamaya ve açıklamaya çalışmışlardır. Sosyologlar değişimin, toplumsal yapıyı etkileyen önemli bir faktör görmesine rağmen tek bir sosyal değişme teorisi geliştirmekte başarısız olmuşlardır. Toplumsal değişmelerin hepsini açıklayabilecek tek bir teori yoktur. Burada sosyolojiye etki eden sosyal değişimin dört önemli teorisi incelenecektir.

5.4. SOSYAL DEĞİŞME KURAMLARI

5.4.1. Büyük Boy Kuramlar

Büyük boy kuramların ortak noktaları, toplumları tüm tarihsel süreç içinde değerlendirmeleri ve insanlığın başlangıcından bugüne kadar meydana gelen olayları açıklayabilecek şekilde kuramlar ortaya çıkarmaya uğraşıyor olmalarıdır (Tezcan, 1995: 1). Tarih ilmi, geçmişteki olayları günümüze taşır ve toplumların geçtiği evreler hakkında bilgi verir. Bu ilim sayesinde olayların neden-sonuç ilişkisi içinde anlaşılmasına yardımcı olur. Öğrenilen bilgilerle toplumsal gidişat hakkında fikir sahibi olunur (Haldun, 2017: 9).

5.4.1.1. Organizmacı Model

Organizmacı modellerde İbn Haldun, Nicolai J. Danilevsky, Oswald Spengler, Alfred Kroeber, Pitirim A. Sorokin ve Arnold J. Toynbee olmak üzere beş düşünür üzerinde durulacaktır (Kongar, 2000: 63- 64). İbn-i Haldun, sosyoloji bir bilim olarak ortaya çıkmadan yaklaşık 500 yıl evvel yaşamış bir düşünürdür. İbn Haldun’a göre sosyal değişimin asıl sebebi bedevi ve hadari toplumları arasında yaşanan dengesizliktir (Aydın, 2019: 108). Her toplumun birbirinden farklı yaşam şeklinin olması, hayatlarını devam ettirmek için farklı yolları seçmektedirler (Haldun, 2017: 169). İbni Haldun “asabiyyet” kavramını sosyoloji literatürüne kazandıran kişidir (Kongar, 2000: 66). Asabiyyet, toplumların birlik ve beraberlik duygusudur. Bu duygu sayesinde, kötü insanların onlara zarar vermesini engeller (Haldun, 2017: 183).

İbn-i Haldun devirsel- sosyo-tarihsel teorisyenlerden biridir. Sosyal değişmeyi mukaddime adlı eserinde birden fazla faktör ile ilişkilendirmiştir. İbn-i Haldun’ a göre, devlet kendi varlığını benimsettikten sonra hem maddi varlığını hem de yaptırımlarını üst seviyeye çıkarır. Bu yaptırımlar devletin tüm bölümlerinde görülür. Bundan dolayı her asil; kuran, sürdüren, taklit eden ve yıkan olmak üzere bu dört süreçten geçer. Bu ifade edilen dört sürece karşılık gelen her nesillerin ardından sona erer (Tezcan, 1995: 6). İbni Haldun farklılaşma ve yok olma kavramlarını devletlerin geçtiği süreçlerle ilişkilendirmektedir (Kongar, 2000: 70). İbni Haldun’a göre sosyal değişme ve tarih, bedevilikten haderiliğe evrilirken onların kültürel değişmelerine tesir etmektedir. Bu anlatımdan yola çıkarak determinist ve karamsar bakış açısının hakim olduğunu görmekteyiz. Toplumların ortaya çıkış, devamlılık ve yıkılış süreçlerine kimse karışamaz. Toplumsal varlıklar da tıpkı fiziksel organizmalara benzemektedir. Onlar gibi ortaya çıkar, hayatını devam ettirir ve ölürler (Aydın, 2019: 112).

Organizmacı model içinde yer alan sosyologlardan biri de Arnold J. Toynbee’dir. Toynbee, toplumları organik varlıklarla ilişkilendirmektedir. Organik varlıklar gibi gelişirler, direnç kazanırlar ve verimli hâle gelirler. Toplum karşılaştığı meydan okumalarda sessiz kalırsa yok olur. Fakat meydan okumalara karşı çıkarsa güç kazanır ve büyümeye devam eder (Kongar, 2000: 79). Toynbee’ye göre tarih ve sosyoloji arasındaki ilişkinin sürekli hareketli olduğunu ve tüm yapıların bu hareketin etkisi altında olduğunu ifade etmektedir. Toynbee, tarihi sosyolog kimliği ile alır ve yaşanan tüm tarihsel olayları; fert, toplum ve toplumsal yapının paradigma ve diyalektikle ilişkilendirerek ifade eder. Toynbee’ye göre tarih ve sosyoloji ayrılmaz diyalektiği bulunan iki önemli fenomendir

(Güçlüer, 2012: 89). Toynbee, medeniyetlerin hareketinin sürekli tekrar edeceğini söylerken, dini eylemlerin ileriye dönük tek bir yönde ilerleyeceğini ifade etmektedir. Toynbee için Hristiyanlık, topluma verilen en büyük hediyedir (Sorokin, 2000: 154).

Oswald Spengler, 19. Yüzyılın önemli tarih felsefecisidir (Aydın, 2019: 112). Spengler, 1880- 1936 yılları arasında yaşamış ve önemli tarihsel olaylara şahit olmuş bir politik düşündürdür (Aksakal, 2010: 38). Spengler tarih süresince Mısır, Meksika, Arap, Babil, Hint, Çin, Batı kültürleri ve Klasik olmak üzere sekiz kültürü saymıştır. Spengler, kültürü organik varlıklara benzetmektedir (Kongar, 1999: 74). Talihleri de tıpkı insanlar gibidir (Aksakal, 2010: 38). Her kültürün bebekliği, çocukluğu, yetişkinliği ve yaşlılığı vardır. Her kültür kendi medeniyetini oluşturur. Medeniyetler kültürel varlıkların süreç sonunda meydana çıkardıkları bir fenomendir. Sürecin başında akrabalık ilişkisi bulunmaktadır. Medeniyetler sona ermeden önce benimsedikleri din dışında başka bir dini benimserler. (Kongar, 1999: 74). Spengler, sekiz ayrı kültürden bahsetmiş olsa da her kültürün aynı süreçlerden geçtiğini savunmuştur. Her kültür kendi süreçleriyle aynı orantıda sona erme sürecine sahiptir.

Danilevskiy insanlığın tarihsel süreçlerini üç başlıkta ayırmıştır. İlki; tarihteki olumlu fertlerdir. İkincisi; tarihteki olumsuz fertlerdir. Bu fertler sona yaklaşan toplumları yok eder. Üçüncüsü ise; ne ilerleme ne de gerileme sürecini yaşamış toplumlardır (Kongar, 1999: 72). Danilevskiye göre; her uyarlık aynı gelişim sürecinden geçmezler. Her bir uygarlık, fiziksel organizmalara benzer doğum, gelişim ve ölüm süreçlerinden geçer ve bu süreçlerde oluşturduğu değerler, insanlığın mirası olur (Coşkun Karataş vd., 2018: 100).

Pitirim Alexandrovich Sorokin'e göre topluma ait tüm kurumlar, küçük ya da büyük tüm değişimleri içinde barındırır. Toplumlar potansiyelleri kadar değişme gösterebilirler (Aydın, 2019: 112). Sorokin'e göre toplum sıkı bir bağ mevcutsa, toplumun tüm yapılarına eşit şekilde tesir eder. Fakat, toplumun sıkı bir bağı yoksa eğer tüm toplum aynı ölçüde değişmeyecektir (Erkilet, 2013: 35). Sorokin'e göre, sosyal değişim için asıl faktör, iletişimdir. İletişim, farklı kültürler arasında yaşanan etkileşimdir. Birbirinden bağımsız iki uyarlığın birbirine tesir etme ihtimali düşüktür. Sorokin hiçbir toplumun değişim süreci aynı değildir (Tezcan, 1995: 17).

Alfred Kroeber, kültür kavramıyla ilgilenmiştir. 1871-1950 yılları arasında belirlenen 164 ayrı kültür kavram tanımlarına katkıda bulunmuştur (Oğuz, 2011: 137). Kroeber, kültürel değişimleri incelemedeki temel yöntemi her medeniyetteki zeki

insanları araştırarak yapmıştır. Kroeber, her kültürün çok fazla değişme aşaması olabileceği gibi farklı alanlarla siyasal ve ekonomik değişmeyle aynı düzeyde değişme gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Kültür ortaya çıkar, büyür ve gelebileceği son noktaya ulaşır. Son noktadan itibaren düşüşe geçmektedir. Bu düşüş esnasında başkalarını taklit de edebilmektedir (Kongar, 1999: 77). Kültürün sahip olduğu hem tarihsel hem de sosyal alanlara ait olmasının dışında devamlılığına neden olmaktadır. Kültür, var olduğu zamana göre şekillenmektedir. Kültür varlığını ancak bu şekilde koruyacaktır (Oğuz, 2011: 137).

Organizmacı modellerin sosyal bilimlere en önemli faydası, insanlık tarihinin birbirine bağlı bir süreç olduğunu ve bu medeniyetlerin organik varlıklarla yakın ilişki içinde olduğunu savunuyor olmalarıdır (Kongar, 1999: 86). Organizmacı modeller, değişmeyi bir tür yönü olan bir süreç olarak değil, devam eden bir döngüler dizisi olarak kavramsallaştırır. Sosyal yaşamdaki önemli bir değişme modelini tanımlayarak değişme anlayışımıza katkıda bulunmaktadır. Bu varyasyonlar, bireyden küresele, yaşamın her düzeyinde meydana gelir. Bireysel düzeyde, örneğin, vücut sıcaklığındaki ve kan basıncındaki günlük değişimler gibi fizyolojik işlevlerde organizmacı değişimler ortaya çıkmaktadır. Savaşlar, suçlar, evlilik ve doğum oranları ile dini ve bilimsel faaliyetler dahil olmak üzere çok çeşitli sosyal fenomenler haritalanmış ve zaman içinde değiştiği gösterilmiştir (Kammeyer, Ritzer ve Yetman, 1989: 647).

5.4.1.2. Evrimci Model

Evrimci model başlığı altında sosyal değişmeyi açıklayan düşünürler arasında Auguste Comte, Emile Durkheim, Herbert Spencer, Gordon Childe, Morgan, Smelser, Moore, Levy ve Weber gibi isimler bulunmaktadır. “Bu isimlerden bazıları tek değişme çizgisiyle açıklarken bazıları da çok çizgili değişme fikriyle sosyal değişmeyi ifade etmektedirler.” (Okumuş, 2017: 40). Avrupa'nın diğer toprakların ve uzak geçmişin "egzotik" insanlarını keşfedip incelemesiyle, 19. yüzyılda insan ufku büyük ölçüde genişlemiştir. İlk antropologlar, bu halkların kendi atalarının gelişmiş versiyonunu sunduklarına inanmışlardır. Çoğu, tüm toplumların üç gelişme aşaması boyunca ilerlediği veya geliştiği konusunda hemfikirdir: Vahşet, barbarlık ve vahşileşme (Thio, 1992: 613). Modern evrim teorisyenleri bu varsayımları bir kenara atmıştır. Genel olarak, toplumların kademeli biçimde basit formlardan karmaşık formlara doğru değişme eğiliminde olduğunu savunmuşlardır. Pastoral toplumlar basit kabul ediliyorken modern endüstriyel toplumlar, karmaşık olarak kabul edilmiştir. Ancak evrim teorisyenleri artık değişimin

bir gelişmeyi temsil ettiğini ima etmemiştir. Bütün toplumların aynı şekilde veya aynı oranda değiştiğini de öngörmemişlerdir (Lenski ve Lenski, 1987).

Herbert Spencer sosyolojisinde toplum anlayışı ve bu anlayışa uygun geliştirdiği evrimci düşünceler egemendir. Spencer toplumu insan bedenine benzetmektedir. İnsan bedeninde bulunan organlar gibi toplumun kurumları da farklı işlevleri olan bir bütünü oluşturmaktadır. Spencer'ın toplumla organizmayı benzetmesinin amacı toplumun da hayatını sürdüren canlılar gibi devamlı büyür ve büyüdükçe yapıları farklılaşır (Tezcan, 1995: 17). Bu yapılar farklılaştıkça birbirine bağımlı hale gelmektedir (Swingewood, 2014: 56). Herbert Spencer, toplumu “askeri toplum” ve “sınai toplum” olmak üzere ikiye ayırır. Askeri toplumda dayanışma zorunluyken sınai toplumlarında gönüllü dayanışma mevcuttur (Tezcan, 1995: 17). Spencer'a göre toplumun gelişmesi için evrim şarttır. Toplum evrim sürecindeyken kendisinin ve onu oluşturan yapıların birbiriyle karışması sonucu bir değişme meydana gelir. Bu yapılar farklılaştığı sürece birbirlerine bağılıkları artar. Evrim sonunda toplumların savaşı bitecek ve insan hakları korunacak ve devleti yöneten kişilerin toplum üzerindeki etkisi azalacaktır. Spencer, evrim ve organizma terimlerini sosyal değişme ve ilerlemeye uyarlamıştır. Toplumlar düzensiz süreçlerden düzenli süreçlere doğru evrilmektedir (Kongar, 1999: 92). İlk savunucularından biri olan Herbert Spencer, tüm toplumların tek tip yani doğal evrim yasalarını izlediğine inanmıştır. Bu yasalar, toplumun iyi işleyen en uygun yönlerinin hayatta kalmasına karar vermiştir. Böylece, zamanla toplumlar doğal olarak ve kaçınılmaz olarak gelişmiştir. Evrim teorisinin bu versiyonu, Darwin'in biyolojik evrim teorisine benzerliklerinden dolayı bir destek almıştır. Avrupalıların başka ülkelerdeki insanları sömürmesini destekleyen gerçeğiyle de desteklenmiştir. Bu insanlar "uygar" bir aşamaya geçememişlerdir. Bu nedenle, medeni beyazlar tarafından yönetilmeleri ve topraklarının sömürge olarak tutulması doğal karşılanmıştır (Thio, 1992: 613- 614).

Evrimci modele ait isimlerden biri olan Comte, Avrupa tarihi için önemli olan 19. yüzyılı tasvir etmiştir. Sanayileşme ve makineleşme aşamaları siyasal ve sosyal tüm alanları etkilemiştir (Kalelioğlu, 2019: 536). Comte, toplumu “sosyal statik” ve “sosyal dinamik” olmak üzere ikiye ayırmıştır. Sosyal statik düzenli ve durağan toplumu ifade ederken, sosyal dinamik başlığı altında ise ilerleyen ve değişen toplumları açıklar (Kösemihal, 2010: 156). Comte toplumların tek bir modelden oluştuğunu ve ortak tarihleri olduklarını vurgulamaktadır. Comte'a göre toplumlar teolojik, metafizik ve pozitif olmak üzere üç evreden geçmiştir. Teolojik çağda, dini ve askeri öğelerin ön

planda olduğu bir toplum tarzıdır. Bu toplumların modern olması, askeri yapıların gelişmişliği ile paraleldir. Teolojik çağda din adamlarının ifadeleri, çağdaş dünyanın düşünce şekli, bilim insanlarının düşünce şeklidir. Bu evrede, fertler olayları kendileriyle karşılaştırma yapabilecek varlıklarla ifade eder. İkinci evre ise, metafizik çağdır. Bu evrede fertler, görülen varlıklarla ilgilendikleri gibi soyut nesneleri de açıklamak için kullanır. Üçüncü evre olan pozitif çağda, bireyler varlıkları ve olayları gözlemler ve birbiri arasında ilişki kurarak açıklar (Aron, 2000: 65- 68).

Emile Durkheim'ın önemli teorisi mekanik toplumlardan modern toplumlara geçişte yaşanan değişmelerdir. Bu iki farklı özelliklere sahip toplumların dayanışma şekillerine göre farklılık göstermektedir. Bu sebeple, dayanışma ve iş bölümü kavramları üzerinde durmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 13). Organik dayanışma, mekanik dayanışmadan mutlaka "daha iyi" değildir. Modern bir yaşam tarzı her zaman geleneksel olana göre bir gelişme değildir. Dahası, bugün gelişmekte olan ülkeler arasında bazıları salyangoz hızında sanayileşirken bazıları ise Batı'ya yetişmiştir (Thio, 1992: 614). Mekanik dayanışma, ferdi ılıman şekilde birleştiren bir aynılık yapısı olarak ifade etmektedir. Organik dayanışmanın aslı, iş bölümü ve sosyal değişmelerdir (Swingewood, 2014: 120). Mekanik dayanışmada yaşanan düşüncelerin yakınlığı, otoriter yasaların toplumdaki tüm fertlerin dinlerine ve eylemlerine etki etmektedir. Bu etki sonucu fertler birbirine benzerdir. Sosyal değişmeye tesir eden diğer etken ise iş bölümüdür. İş bölümünün çoğalması demografik artışa ve teknolojik gelişmeye bağlıdır. Diğer bir konu ise toplumsal bilinçtir. Mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçildiğinde toplumsal bilinçte azalma meydana gelir. Her ferdin zihni birbirinden bağımsız olmak yerine, fertlerin birlikteliğinden farklı bir yaşam tarzı meydana gelir (Kongar, 1999: 103).

Sosyolojinin önemli teorisyenlerinden olan Max Weber, eylem konusunda yaptığı çalışmalarla bilinmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 26). Weber'in değişme teorisi çoğunlukla bir toplum tipolojisiyle bağlantılıdır. Weber, karizmatik, geleneksel ve akılcı olmak üzere üç ayrı otorite tipi oluşturmuştur. Bu otorite tipleri birleştirilemeyen üç farklı toplum tarzına göre biçimlenmiştir (Aydın, 2019: 114). Karizmatik otorite, karizmatik bir önderin alışılmış bir tarzda kutsallığı, yiğitliği veya topluma örnek eylemlerine meşruluk kazanır. Karizmatik otorite devrimci gücü elinde bulundurmaktadır. Geleneksel otorite ise toplumdaki bazı fertlerin geçmişten itibaren otoriter güçlere sahip olmasıdır. Bu güçler aile veya soya bağlı meydana gelmektedir. Rasyonel otorite, önderin meşruluğunu belirli yasalarla sağladığı otoritedir (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 33). Weber değişmeyi bu

toplum tiplerinin kendi aralarında yaşadığı gitgellerle açıklamaktadır (Aydın, 2019: 115). Weber, “Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhı” adlı çalışmasında hem ekonomik hem de toplumsal değişimin zemininde dini ideolojilerin hakim olduğunu, kapitalizmin de Batı’da Protestantlık aracılığıyla ortaya çıktığını ifade etmektedir (Weber, 2011).

Organizmacı modelin amacı, insanlık tarihinin uzun vadeli yönünü tahmin etmek değil, bir medeniyetin veya toplumun gelişimini tahmin ederken, evrim teorileri, özellikle tek çizgili odaklı olanlar, ardışık aşamaları oluşturan ve temel bir eğilim tarafından karakterize edilen kademeli seviyelere bölünmüş olarak tasvir etmektedir. Organizmacı kuramcılar da toplumları bir tür doğrusal veya tarihsel ölçeğe yerleştirmeye çalışmazlar. Bunun yerine, toplumları büyüme ve gerileme aşamalarına ilişkin bir genelleştirme arayışı içinde karşılaştırırlar (Vander Zanden, 1993: 392). Evrimciler, toplumsal değişimin tek bir yönü olduğunu varsayarlar. Toplumlar değiştiğinde, aslında arkalarındaki köprüleri yakacaklarına, geri dönemeyeceklerine inanırlar. Buna karşılık, organizmacı teori savunucuları, toplumların sonsuz bir döngüler dizisi içinde yukarı ve aşağı hareket ettiğine inanmaktadırlar (Thio, 1992: 614). Evrim teorisi, teknoloji gibi bazı faktörlerin değişme süreci için diğer faktörlerden çok daha önemli olduğunun da altını çizmiştir. Diğer yandan, evrim teorisi büyük ölçekli, uzun vadeli eğilimleri açıklamada faydalı olsa da, sosyal kurumlardaki veya kamusal tutumlardaki değişiklikler gibi sosyal hayattaki daha küçük ölçekli, daha kısa vadeli değişiklikleri açıklamakta kullanışlı değildir. Evrim teorisi, aynı evrimsel gelişme düzeyindeki toplumlardaki önemli farklılıkları açıklamak için de faydalı değildir. Aslında, bazı eski evrimciler, evrim sürecinin tüm toplumların aynı çizgide, aynı türden bir toplumsal düzene doğru evrimleşmesini gerektirdiğini ileri sürdüler (Kammeyer, Ritzer ve Yetman, 1989: 646).

5.4.1.3. Diyalektik Model

Sosyal değişimleri açıklayan kuramlardan biri de diyalektik kuramdır. Diyalektik, temel anlamıyla, zıtlıkların birbirine etkisidir. Diyalektik teoriler, toplumların her evresinin, bir sonraki evresinin zeminini oluşturduğu ve bu yeni evrenin, kendinden önceki evrelerin tamamen zıddıdır (Tezcan, 1995: 18). Marx, Hegel’in benimsediği değişmeyen diyalektiği reddetmektedir (Marx, 2021: 134). Marx, maddeyi sadece doğa içinde ele alanların aksine tarih ve toplumla birlikte belirginleşen olgu olarak ele alır (Bolay, 2007: 129). Sosyal koşulların bireyin davranışına olan etkisini, doğanın fertler üzerindeki tesirinden daha fazla olduğunu savunmaktadır. Fakat bu fertler insan doğasının

etkisini yok saymamaktadır. Yabancılaşma kuramı bu düşüncesi üzerinde temellenir (Marx, 2021: 134). Toplum, tez-antitez-sentez üçlü etkileşim sürecinden geçmektedir. Marx, evreni süreci tamamlamış bir yapı olarak görmek yerine, diyalektik olarak gelişen bir aşama olarak ifade eder. Marx'ın diyalektiği; sosyal ve siyasal hareketliliğiyle ilişkilendirilmektedir (Bolay, 2007: 129). Marx diyalektiği, toplumsal süreçte var olanları ifade etmek ve açıklamak maksadıyla felsefî sistemlerin ve bilimsel verilerin metodu olarak kullanmaktadır. İnsanlık tarihinden bugüne kadar tüm toplumların tarihinin asıl konusu sınıf mücadeleleri tarihidir. Üst sınıf ve alt sınıf daima birbirlerine ters düşmüşlerdir. Bu ters düşüş, devrimci veya savaşı iki farklı sınıfın olumsuz sonuçlarıyla baş etmesiyle devam eder (Marx ve Engels, 2009: 116). Marx'a göre toplumsal değişme gücü ekonominin elindedir. Ekonomik yapılarda meydana gelen değişme toplumun tüm kurumlarına tesir etmektedir (Bolay, 2007: 130).

Yabancılaşma, fertlerin kendi emekleriyle oluşturdukları dünyada birer yabancı haline gelmesidir. Kapitalizm, proletaryayı satın alınabilir bir ürüne dönüştürür. İşçi, kapitalist toplumdaki en çok yabancılaşan sınıftır. Yabancılaşma, hem emeğin hem de fertlerin özünün çözülmesine neden olmaktadır (Swingewood, 2014: 70- 71). Marx, hem kapitalistin hem de proletaryanın yanlış bilince sahip olduğunu ifade etmektedir. Proletarya, kapitalizmde sıkıntı çeken sınıf olsa bile, bu sıkıntının nedeninin farkında değildir. Proletarya, adaletli bir para aldıklarını zannetmektedirler. Hâlbuki bu sistem proletaryanın sömürülmesine yol açmaktadır. Kapitalistler ise fazla miktarda kazandıkları paradan dolayı işçi sınıfının durumunun bilincine varamaz. Bu sebeple Marx'a göre; işçi sınıfına doğru bilinç aşılabilir ama kapitalistler bu bilince sahip olmazlar (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 23).

Marx'ın işaret ettiği çatışmaların olduğu toplum biçimi kapitalist toplumdur. İşçi sınıfı, bu toplumda yaşamını sürdürebilmek için emeğini ve kendisini metalaştırmıştır. Çatışmanın ortadan kalkması üst sınıf ve alt sınıf ayrımının ortadan kalkmasıyla mümkündür. Bu sınıf ayrımını ortadan kaldıracak sadece işçi sınıfıdır. İşçi sınıfı, sınıf ayrımını devrimle yok edecektir. Böylece, özel mülkiyet ve sınıf ayrımı olmayan bir toplum modeli meydana gelecektir (Kongar, 1999: 143).

5.4.2. Orta Boy Kuramlar

Orta boy kuramlar, büyük boy kuramlarının tersine toplumları ve bu toplumun alt gruplarını ayrı ayrı inceleme sonucu tüm toplumlara uygun bir değişim teorisi ortaya koymaktadır. Yani orta boy teorisyenler, araştırmalarını sürdürürken bilimsel

yöntemlerden faydalanarak özelden genele doğru bir metot izlemektedirler (Kongar, 1999: 153).

5.4.2.1 Yapısalcı-İşlevselci Model

Yapısal işlevselcilik, toplumu oluşturan yapıların ve onların başka yapılar içindeki olumlu ya da olumsuz etkilerini değerlendirir. Yapılar, toplum içinde alışagelmış sosyal iletişim ve sosyal etkileşimdir. İşlevler ise; sisteme adapte olmasını sağlayan incelenabilir neticelerdir. Toplumsal işlevselcilik, toplumsal yapılarla birlikte toplumsal kurumların ve bunların toplum üzerindeki tesiri ile sınırlayan bir işlevselcilik tarzıdır. Yapısal işlevselcilikte toplumsal kurumların ve yapıların birbirine olan tesiri incelenmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 63).

Talcott Parsons, toplumsal fenomenlerin fertler arasındaki etkileşimle ilişkilendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Parsons, toplumsal düzeni meydana getiren yapıların, toplum içinde yerine getirdiği sorumlulukların o toplum için işlevsel olması önemli olması anlamına geldiğini ifade etmektedir. Parsons'a göre sosyal kurumlar birbirinin destekçisidir. Toplum dışında, grupların topluma ait bazı fonksiyonlarını içinde barındırdıkları, toplum ve fert gibi eylemde bulundukları bir toplumsal düzendir (İçli, 2005: 22).

Toplumsal kurumların sadece toplumsal gereksinimlerini karşılamak maksadıyla öngördüğü tezinden dolayı, sosyolojik işlevselciliğin ilerlemesini sağlayan kişi çoğunlukla Durkheim'dır. Sosyolojik Yöntemin Kuralları isimli kitabında, toplumsal fenomenlerin işlevinin, tek başına sosyal açıdan faydalı neticeler vermesi sebebiyle toplumsallığı ifade ettiğini açıkça belirtmiştir (Swingewood, 2014: 242). Sosyal bir fenomeni açıklamaya çaba gösterdiğimizde, onu meydana getiren ile gördüğü fonksiyonu tek tek incelemek şarttır (Durkheim, 2016: 124). Comte ise bilim var olan dünyaya ait vakaları denetim altına alıyorsa, sosyologların da aynı biçimde şekillendirebileceğini ifade etmiştir. Durkheim, Comte'un bu düşüncesinden etkilenmiştir. Sosyolojik yöntemin kuralları kitabında, fen bilimleri nasıl bilimsel yöntemlerle yaklaşıyorsa, sosyal bilimler de aynı metotla incelediğini ifade etmiştir (Giddens, 1994: 21).

Talcott Parsons, davranışların iradeci taraflarını belirterek, fertlerin davranışlarını gerçekleştirmesi, bu sebeple toplumun tekrar kendini ortaya koyması için gerekli olan şartları meydana getirme gereksinimi üzerinde yoğunlaşıyordu. 1950 yılından sonra işlevselcilik, sosyolojinin temel metodu olarak kabul edilmiştir. Sosyoloji açısından

işlevselciliği eleştirenler, toplumsal süreklilik ve toplumsal nizam gereksinimini ifade ederken, gerekli bir çatışma ve değişim değerlendirilmesi ortaya koyamadığını ifade etmektedir (Swingewood, 2014: 247). Parsonsçu işlevselcilik, toplumu bir sistem olarak ele alan bir bakış açısıdır. Parsons tüm toplumsal sistemlerin akrabalık, toplumsal sınıflar, yönetim ve inanç olmak üzere dört alt kategoriden oluştuğunu ifade etmektedir. Akrabalık ilişkileri sosyalleşme aracı iken toplumsal sınıflar ise eşitsizliğin kaynağı olmuştur (Swingewood, 2014: 242). Bu sistemlerin dört önemli işlevsel yükümlülüklerine değinmiştir. Bu sistemler; çevrenin taleplerini karşılayabilmeli, kaynaklardan faydalanabilmeli, alt sistemlerin düzenini sağlayabilmeli ve sisteme ait değerleri koruyabilmelidir (Tezcan, 1995: 24- 25).

Sosyal değişimin nedeni hem içsel hem de dışsal sebeplerden kaynaklanmaktadır. İçte oluşan faktör için karizmatik lideri örneği verilebilir (Tezcan, 1995: 26). Weberyen geleneği devam ettiren Parsons, dinsel farklılaşmalarda ve toplumsal değişimlerde, karizmatik otoritenin etkisinin fazla olduğunu vurgulamaktadır. Esas olarak peygamberler temelli dinlerin, fertlerin düşüncelerini etkileyip tüm toplumsal sistemi değişmeye sürüklemiştir. Bu çarpıcı değişimler de süreklilik sağlamak maksadıyla hayatın bir parçasını oluşturmuştur (Erkilet, 2013: 117). Değişimin dış etkeni için harp ve nüfusta yaşanan farklılaşmalar örnek gösterilebilir (Tezcan, 1995: 28).

Yapısal işlevselcilik kuramının diğer bir temsilcisi ise Robert K. Merton'dur. Merton hem sosyal hem de kültürel değerlerin toplumun tamamı ve fertleri açısından işlevsel olduğunu ifade etmiştir. Merton'un varsayımı küçük gruplar için uygun olsa bile, büyük toplumlar için de uygun olacağını düşünmektedir. Modern toplumlarda işlevsel olmayan yapılar da mevcuttur. Örneğin, sanayi kuruluşları hem insanlık hem de çevre için işlevsel değildir. Aksine, meydana getirdiği çevre kirliliği olumsuz etkilemektedir. İşlevselciliğin evrensel boyutu ise, sosyal ve kültürel formların ve yapıların faydalı işlevleri olduğunu ifade etmiştir. Fakat, Merton bu düşüncesinin sadece teoride kaldığını ifade eder (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 75). Merton, dinin işlevselliğine fazla vurgu yapanları eleştirmektedir. Dinin, toplumu hem bütünleştirici hem de etkisiz kalabileceği bir kurum olduğunu belirtmektedir (Swingewood, 2014: 257). Merton, toplumsal sistemi meydana getiren her yapının kendine özel işlevi bulunduğunu açıklar. Bu işlevleri açık ve kapalı olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Açık işlevler, sistemin içindekilerin isteklerine ve sistemin ahengine katkı sağlayan işlevlerdir. Gizli işlevler ise bir sistemde var olan fertler için istenilen ve tahmin edilebilen işlevler değildir. Merton bu işlevler dışında,

disfonksiyon terimine de yer vermiştir. Disfonksiyon, sistemin ahengi ve birliğine zarar veren işlevlerdir (İçli, 2005: 23). Merton, toplumsal değişme konusunda Durkheim'in tesiri altında kalmıştır. Durkheim'in anomi kavramıyla değişmeyi açıklamaktadır. Anomi, toplumsal kurallar tarafından fertlerin kurallara uymaya zorlanması sonucu toplumsal yapılardan uzaklaşmasıdır (İçli, 2005: 23).

5.4.2.2. Çatışma Teorisi

Çatışma kuramı, temelde yapısal işlevselciliğe karşıt olanların ortaya koyduğu kuramdır. Çatışma teorisi değişmeyi, baştan beri gördüğümüz gibi, farklı çıkarları olan gruplar arasındaki doğal çatışmaların kaçınılmaz sonucu olarak görmektedir. Çatışma Perspektifleri çatışma teorisyenleri, rekabet halindeki gruplar arasındaki gerilimlerin sosyal değişimin temel kaynağı olduğunu savunmaktadırlar (Kammeyer, Ritzer ve Yetman, 1989: 647). Marx, toplumun içindeki sınıf ilişkilerinden dolayı, toplumun çatışma içinde olduğunu ifade etmektedir. Alt sınıf ve üst sınıfın birbirine bağımlılığı vardır. Kapitalistlerin işçilerin emeğine gereksinimi vardır; proletaryanın ise kapitalistlerin vereceği ücrete ihtiyacı vardır (Giddens, 1994: 48). Marx'a göre yaşamın devam etmesi üretim ile ilişkilidir. Belirli süreç içindeki üretim etkileşimi sosyal sınıfları ve sosyal sınıflar arasında bulunan çatışma süreçleri de toplumun tarihini oluşturur (İçli, 2005: 19). Marx, tüm değişikliklerin karşıtlar arasındaki sürekli bir çatışmanın sonucu olduğunu söylemiştir. Her şeyin ve tüm süreçlerin doğasında var olan çelişkiden kaynaklanmaktadır. Sosyal, ekonomik veya insani tüm kalkınma, mevcut çelişkilerin çözülmesi ve nihayetinde yeni çelişkilerin ortaya çıkması yoluyla ilerler, Karşıt güçler arasındaki çatışmanın sonucu bir uzlaşma değildir. Tamamen yeni bir üründür, mücadeleden doğmuştur. Bu şekilde hem bireyler hem de toplumlar değişmiştir. Sosyal hayatın tüm yönleri arasındaki karmaşık alışverişlerin dinamik bir sürecini oluşturmaktadır (Vander Zanden, 1993: 392).

Dahrendorf, yapısal işlevselcilikten etkilenmiştir. Dahrendorf toplum için çatışma ve birleşme olmak üzere iki zıt kutuptan meydana geldiğini ifade etmektedir. Dahrendorf'a göre, toplumlar zorunlu sınırlandırmalardan dolayı birliktedir. Toplumaki bazı statüdekiler diğerleri üzerinde otorite ve iktidar sağlamaktadır. Toplumdaki her statünün birbirinden farklı otoritesi bulunmaktadır. Çatışmaların temel kaynağı iktidarın ve itaat edenlerin arasındaki etkileşim ile ilgilidir. Otorite yasal olduğu için, baş eğmeyenlere cezası da vardır. Otorite sahibi daima aynı kişi olmaz. Dolayısıyla, otoriteye zorunlu olarak uyulmaktadır. Her toplumda, otorite ikiye ayrılmıştır. Özetle, bir toplumda

sadece iki çatışma tarafı oluşabilir. Bu iki tarafın birbirinden farklı çıkarları vardır. Dahrendorf için çıkar, çatışma teorisini bir diğer önemli kavramıdır. Çıkar kavramını, görünmeyen ve görünen olmak üzere ikiye bölmektedir. Görünmeyen çıkarlar, otorite sahibi ve ona itaat edenin bilinçaltında bulunan kaygılardır. Görünen çıkarlar, fertlerin farkında oldukları çıkarlardır. Çatışma teorisinin asıl sorumluluğu, görünen ve görünmeyen çıkarların arasındaki bağlantıyı incelemektir (Ritzer ve Stepnisky, 2012: 83). Dahrendorf, sınıf çatışmalarının sosyal değişme için önemli bir faktör olduğuna katılmaktadır. Çatışma, toplum yapısının farklılaşması ve ilerlemesi açısından gereklidir. Dahrendorf da Marx'ın sınıf çatışması teorisini kullanmıştır. Marx ile ayrıştığı nokta sınıfı belirleyen özel mülkiyetin varlığı değil, otoriteye sahip olmaktır (Tezcan, 1995: 23).

5.4.3. Küçük Boy Kuramlar

Küçük boy kuramlar, birey ve gruplardan hareketle bireylerin eylem ve algılarındaki farklılaşmaları, bu algı ve eylemlerin meydana gelme şartları ve fertlerle iletişimin nasıl meydana geldiği biçimini araştırma vasıtasıyla değişme kanunlarına varmayı amaçlayan teorilerdir (Kongar, 2000: 200).

5.4.3.1. Grupsal Model

Grupsal model, Grup odaklı değişme üzerinde çalışılan model olmasıyla birlikte psikoloji alanının çalıştığı modeldir. Fakat bu konuyla sosyoloji de ilgilenmektedir. George C. Homans eylemlerin temelini iç ve dış etkenler olmak üzere ikiye ayırmaktadır. İç etkenler, çevreye karşı verilen savaştır. Dış etken ise, çevrenin sınırladığı eylemlerdir. Bu etkenler bireyler mensup olduğu gruplara yansıtmakta dolayısıyla toplumu da etkilemektedir (Kongar, 2000: 204).

J.L. Moreno'nun grup modelinde, fert-grup-toplum sıralamasına göre değişmeye uğrar. Moreno'ya göre değişmenin kaynağı gruplarda aranmalıdır. Moreno sebeple değişme ve grup arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Moreno, sosyal değişmeyi tespit etmek için sosyometri metodunu kullanmıştır. Ona göre, insanlar her zaman istedikleri kişiler ile beraber olamayabilirler. Sosyometrik test ile fertler arası olumlu ve olumsuz duyguları belirlenir. Moreno, başarılı değişmenin güdümlülük durumuna bağlı olduğunu ifade etmektedir (Kongar, 2000: 207- 208).

5.4.3.2. Bireyci Model

Bireyci modeller, sosyal değişmeyi bireye indirgemıştır. Bireyci model, sosyal değişimin nedenlerini, fertlerin karakterlerinde aranması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu modele göre, bu karakterlerin olumlu ve olumsuzlukları toplumu etkilemektedir (Kongar, 2000: 212). David Riesman, iki toplum tipine değinmektedir. Riesman, geleneksel toplumda egemen olan kişinin geleneklere bağı olan kişi olduğunu ifade etmektedir. Diğer toplum tipi ise endüstrileşmeye geçen toplumlardaki karakter olan, içten yönetilen kişilerdir. Modern toplumlarda ise bireyler dıştan yönetilmektedir. Modern dönemdeki fertler, başkalarının beklenti ve isteklerine göre davranırlar (Kongar, 2000: 212). Bireyci modelin diğer savunucusu ise Richard T. LaPiere'dir. LaPiere'e göre sosyal değişme, bireyden doğan ve bireysel uğraşlarla ortaya çıkan bir gelişme olarak ele almaktadır. Değişmeyi etkileyen faktör teknoloji olarak ele alınsa da, bunu bireye indirgemek zordur. Değişme için bir kişi yeterli olsa da sosyal değişmeye ulaşması için birden fazla kişi gereklidir. LaPiere, sadece peygamberler tek başına değişme sağlayabilirler. (Kongar, 2000: 217).

Bireyci modeli savunan bir diğer teorisyen ise Everett E. Hagen'dir. Hagen, çocukluk ve toplum arasındaki bağlantıyı araştırarak teorisini ortaya çıkarır. Çocuklukta deneyimlenenler bireyin yetişkinliğine de etki eder. İnceleme modeli; toplumsal yapı- ebeveyn davranışı- çocukluk- karakter- toplumsal yapı. Hagen, sosyal değişme ve ekonomik gelişmeyle ilgili olduğunu ifade etmektedir. Hagen, yaratıcı kişiliği tarihsel arka planıyla inceler. Otoritenin ortadan kalkması sonucu yaratıcılık süreçlerini ortaya çıkarır. Yaratıcı kişilik, teknolojik ilerleme ve ekonomik gelişmeyi belirler. Bu durum da, bir sosyal değişmedir (Tezcan, 1995: 45).

5.5. SOSYAL DEĞİŞMEYİ SAĞLAYAN ETKENLER

Sosyal değişme, teknolojik, ekonomik ve toplumsal çevre gibi faktörler tarafından sağlanır. Hiçbir faktörün diğerlerine göre önceliği yoktur. Bazı kişiler teknolojinin sosyal ilişkilerdeki tüm değişikliklerin temeli olduğunu savunur. Diğerleri, teknoloji ile aynı şeyin değil, yine başkaları da toplumsal çevrenin önemli olduğunu iddia ederler. Toplumsal değişmeye neyin neden olduğu sorusu bu nedenle tek bir yanıt kabul etmez. Toplumdaki her unsur birbirini etkiler ve bunun tersi de geçerlidir (Merrill, 1957: 472).

5.5.1. Fiziksel Çevre Faktörü

Fiziksel çevrenin, diğer bir ifadeyle üstünde hayat sürdürülen toprak parçasının sosyal yaşam üzerinde kayda değer tesiri bulunmaktadır. Toprağın kullanılabilir ya da kullanılamaz olması, yer altı ve yer üstü kaynaklarının bol olması sosyal yaşama tesir etmektedir (Arslanoğlu, 2012: 2014). İbn-i Haldun, "yedi iklim telakkisi" ile fiziksel

koşulların toplumların üzerindeki etkisini vurgulamıştır. Ona göre bu yedi iklimin her biri, ayrı toplum yapısını oluşturur (Haldun, 2017: 100). Çağımızda sosyal çevre kısmen insanlar tarafından kontrol edilmektedir (İçli, 2005: 145). Gerçekleşen doğa olaylarından olan deprem, sel ve iklim dengesizlikleri çevre ve nüfus arasındaki dengeyi olumsuz etkiler. Fiziksel çevreye etki eden bir diğer etki ise insanlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Bireyler toprak ve suya zarar verecek şekilde kötü kullanmıştır. Bu sebeple, toprağa gerekli gübrenin verilmemesi toprağın verimliliğini olumsuz etkiler. Verimsiz toprak da üstünde yaşamlarını sürdüren fertlerin ihtiyaçları kadar ürün veremez. Bu sebeple, fertler elverişli topraklara göç ederler (Özkalp, 2005: 345). Marx, nüfusun sınıflara ayrılırken fiziksel çevre koşullarının ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. İşçi sınıfı ve burjuva olmak üzere ikiye ayırdığı toplumun birbirlerinden ayrımı yapılacak unsurlar belirlenemezse, sınıfların ayrılmasının bir mânâsı olmayacaktır (Marx, 2005: 258).

Bu başlık altında salgın hastalıklar da ele alınmalıdır. COVID-19 ile birlikte insanlar; evlerine kapanıp sosyal hayattan izole olmuş, hayatın akışı değişmiş ve internet yaşamın merkezine geçmiş, örgün eğitimden online eğitime geçilmiş ve çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Bu süreçte bireylerden toplumun tüm kurumlarına kadar her alanda değişme meydana gelmiştir.

Ülkelerde bulunan madenlerin azalması sonucu sosyal değişimler yaşanmaktadır. Örneğin petrol krizi, tüm dünyaya ekonomik ve sosyal bakımdan tesir eden, farklı toplumsal problemlere neden olmaktadır (Tezcan, 2012: 198). Doğal afetlerin de sosyal değişmeye katkısı büyüktür. Deprem, kasırga ve tsunami gibi felaketler sosyal değişmeye neden olur. Bu felaketlerden ardından toplum kendini yeniden inşa eder. Bunu yakın zamanda yaşanan olaylarda görmekteyiz. Kahramanmaraş meydana gelen şiddetli depremin ile birlikte birçok şehir de etkilenmiştir. Bu yaşanan doğal afet toplumun tüm kurumlarını ve yapısını etkilemiştir. Venedik'te bulunan su kanallarının kuruması da toplumsal hayatta kargaşaya neden olmuştur. yukarıda yapılan tanımlar ve örneklerden hareketle, fiziksel çevre sosyal değişmeye etki eden tek etken gibi görünse de diğer faktörleri de etkilemiştir.

5.5.2. Nüfus Hareketleri

Nüfusun artışı ya da azalışı toplumu yapısal olarak etkilemektedir. Nüfusun artış veya azalış miktarının yüksek oranda olması, kişi başına düşen maaşın azalmasına ve bundan dolayı iç ve dış göçlere neden olmaktadır (Arslanoğlu, 2012: 2014). Bu şartlarda

meydana gelen değişmeler topluma maddi, sosyal, kültürel ve siyasi açıdan etki edecektir (Uras ve Kurşunoğlu, 2013: 271). Nüfus dağılımını kontrol altına alamayan devletlerde refah ve olanaklarının ciddi tutarsızlıklar meydana gelmektedir. Her ülkenin nüfusuna gereken sağlık, eğitim ve üretim işlerini gerçekleştiremeyen ülkeler bu yığılan nüfus miktarını düzene oturtamaz ve bu düzensizliğin problemleriyle uğraşır. Bu özelliğe sahip ülkelerde sosyal değişmeyi kontrol altına almak zordur (Tezcan, 2012: 277). Fertleri modern koşulları sağlayamayan toplumlarda toplumsal değişmeyi planlamayı güçleştirmektedir (İçli 2005: 144). Toplumu bir araya getiren grupların az olması, ayrı olmaları ve artmalarını sağlayacak gerekli gıdanın olmaması neticesinde, bu fertler ya aç kalmayla savaşamayarak ölecekler, ya da gıda bulabilecekleri başka yere göç edeceklerdir (Özkalp, 2005: 350). Diğer sosyal bilimler gibi sosyoloji de toplumun demografik yapısındaki değişmelerle ve bu değişmelerin sebepleriyle ilgilenmektedir. Nüfustaki değişmeleri, bazı sosyologlar çatışma ile açıklarken, bazıları ise toplumsal düzenlerle ilişkilendirmiştir. Bu sebeple nüfusta meydana gelen değişmeler, toplumun sosyal, siyasal ve ekonomik boyutları başta olmak üzere toplumların tüm alanlarına etki etmektedir (Okumuş, 2007: 28).

5.5.3. Din Faktörü

Din, geçmişte çoğu sosyal değişmeye etki etmiştir (Tezcan, 2012: 199). Farklı toplumlarda bulunun dinlerin konumu ve işlevi farklılaşmaktadır. Her dinin, toplumda belirmesi ve kökleşmesiyle bu dinler sosyal değişme olarak nitelendirilmektedir (Günay, 1986: 43). Sosyolojik ve tarihsel olarak dinin topluma olan tesiri incelendiğinde, dinin sosyal değişmeye daha fazla etki ettiği ve biçimlendirdiği anlaşılmaktadır. Fakat yine anlaşılmalıdır ki, sosyal bir olgu olarak din, topluma ait kurum, olaylar ve fenomenlerin tesiri altında kalmaktadır. Din sosyal değişmeyi olumlu, olumsuz ve doğrudan olmak üzere üç şekilde etkilemektedir. Din sosyal değişmeyi doğrudan etkilediğinde, sosyal değişmenin tesiriyle kendisini yenilemektedir (Okumuş, 2009: 342). Toplumda meydana gelen farklılaşma aşamaları dışında dinin de yaşanılan farklılaşma aşamasına destek vermesi ya da engelleme uğraşında olması hem sosyolojik hem de tarihi bir gerçekliktir. Bu din gerçekliğinin, toplumların karşılıklı durumlarına göre sahip olması, dinin sosyal değişme ile yakından ilişkili olmasını sağlamıştır. Weber, batı toplumları içinde yayılan kapitalizm esasını dini gerçeklikten esinlendiğini ifade etmiştir. Bu sebeple din topluma tesir eden önemli bir faktördür (Arı, 2011: 141).

5.5.4. Teknoloji Faktörü

Toplumsal değişmeyi etkileyen önemli faktörlerden biri de teknolojinin gelişmesidir. İnsan ve doğanın birbirini etkilemesi sonucu meydana çıkan teknoloji, doğanın kontrol edilmesine imkân tanımakta, fertlerin etkileşimine tesir etmekte, toplumlarda değişmeye neden olmaktadır (İçli, 2005: 145). Bilimsel icatlar ve teknolojik keşifler toplumsal değişmeye ait önemli nedenlerden biridir. Her icat başka bir icadın ortaya çıkmasını sağlamıştır (Aydın, 2019: 45). Keşiflerin ve icadın artması neticesinde, toplumda bu gelişmelerle eş zamanlı değişimler ortaya çıkar. Bu sebeple değişme ölçüsü sanayi toplumlarında daha hızlı, sanayileşmemiş toplumlarda ise daha yavaştır (Özkalp, 2005: 350).

Sosyal değişme, bireyler arasındaki ilişkilerin değişmeye uğraması olarak ifade edildiğinde teknoloji vasıtasıyla bu farklılaşma hızı yüksek seviyede olabilir. Teknolojinin ortaya çıkardığı sanal dünya ile gerçek dünyanın iç içe geçmesi ile birlikte değişimin şiddeti fazla olacaktır. Teknolojinin eğitime entegre olması, sosyal yaşamda bulunan fertlerin kimliğine ve bu sayede sosyal hayatlarına tesir edecektir (Güneş, 2016: 203). Muzaffer Şerif, teknolojiyi etkileyen bir öğe olarak ele almaktadır. Teknoloji ve Değişmeler, fert ve gruplarda davranış farklılaşmalarına neden olan, bilişsel, güdüye dayalı ve eylemsel düzenlerde farklı boyutlar kazandırır. Ortaya çıkacak farklı bir ideoloji, fertlerin sosyal yaşamlarındaki rollerini etkilediği gibi, değişme, birey ilişkilerinin ortaya çıktığı toplumsal kurumları da etkiler (Kongar, 1996: 317).

5.5.5. İdeolojik Faktör

Önemli düşünürler ve doktrinler, sosyal değişmeyi etkilemektedir. Bu düşüncelerin, birer ideolojiye dönüşmesi toplumu etkilemektedir. Bu ideolojiler, siyasete ve devrimlere yön vermektedir (Tezcan, 2010: 201). Marx, ideolojiyi üretim ilişkileri ile ilişkilendirmiştir. K. Mannheim psikolojik bir temelde incelemiştir. Althusser ise değişmeye karşı direnen ideolojiye bakılması gerektiğini savunmuştur (Arslantürk ve Amman, 2000: 428). Althusser, eğitimi devlete ait ideolojik araç olarak ifade eder. Ona göre ideoloji, bu araçlar içine gizlenen ve gerekli durumlarda dahil edilen bir sistemdir (Sancar, 2008: 52). Karl Mannheim, sosyal yaşamda ideolojilerin topluma hakim olanların menfaatleri için işlevsel bir unsur olduğunu belirtmektedir. Mannheim ideolojiyi, grubun çıkarlarına ters düşecek tüm olumsuzlukları engelleyen bir aşama olarak görmektedir (Mannheim, 2002: 84).

5.5.6. Kültür Faktörü

Kültür, hayatımızın bir parçasıdır. Kültür, yer ve zamana göre farklılık gösterebilmektedir. Bu sebeple kültür, değişmeyi içinde barındırmaktadır (şahin, 2019: 459). Toplumdaki fertlerin eylem ve fikirlerinde ortaya çıkan farklılaşmalar toplumsal değişmeye neden olmaktadır. Bu farklılaşmanın merkezinde teknoloji bulunmaktadır. Medya araçlarının gelişimi ile birlikte fertlerin tutum ve eylemlerinde farklılaşmaya neden olmuştur (  li, 2005: 145). Weber, Protestan Ahlakı ve Kapitalizm Ruhu adlı çalışmasında, kültürel değerlerin toplumsal değişmedeki önemini belirtmiştir (Arslantürk ve Amman, 2000: 428).

5.5.7. Ekonomi Faktörü

Ekonomi faktörünün temelinde olan endüstri, kapitalizmin tesiri altındadır. Kapitalizm kendisinden önceki üretim şekillerinden farklıdır çünkü kapitalizm, üretimin sürekli artmasını beklemektedir. Üretim mekanizmaları ve  evre arasında sıkı bir bağ bulunmamaktadır. Bu sebeple evrimcilerin çevreye uyum hakkındaki düşünceleri, Marx'ın sosyal yapı hakkındaki ifadeleri kadar açıklayıcı değildir. Marx, fertlerin kendilerini etraflarındaki şartlara uymadıklarını ifade etmektedir. Fertler, çevrelerindeki dünyayı elde etme uğraşındadır. Bu sebeple üretim şekilleri, Marx'ın onlara attettiği önemli etkiye sahip olmasına rağmen, değişmeyi doğrudan etkilemektedir (Giddens, 2000: 552- 553). Üretim şartlarında, üretim neticesinde ve ekonominin gidişatını belirlemesiyle meydana gelen değişmelerin sosyal alana tesiri fazladır (Erkan, 1991: 165).

5.6. SOSYAL DEğişME VE EğİTİM

Eğitim, toplumun en önemli kurumlarından biridir. Toplumsal yapının bir bileşeni olan eğitimi toplum yapısındaki diğer bileşenlerinde ortaya çıkan değişmelerden etkilenmemesi imkansızdır. Eğitime dair yapılan bir değişme toplumsal yapının diğer bileşenlerini değiştirme maksadıyla tesir etmesi dışında, eğitim de devamlı olarak diğer etkenlerin tesirindedir ( zdemir, 2011: 90). Eğitim, köklü bir toplumsal sistem olarak gereken işlevleri yerine getirmekle yükümlü bir toplumsal kurumdur. Tüm toplumsal sistemin hedefleri ve ihtiyaçları, eğitim sistemi için açığa çıkardığı işlevlere ve bu işlevlerin yerine getirilmesi maksadıyla ortaya çıkan yapılara yansıtmaktadır (şen vd., 2009: 169).

Eğitim, toplumun sosyo-kültürel tüm yapıları içinde barındıran bir girişim olarak adlandırılabilir. Eğitim, insanları istediği yönde biçimlendirecek güçte olan bir kurumdur. Eğitim, gücünü ekonomik ve sosyal politikalardan almaktadır. Sosyal yaşam ve eğitim, birbirine bakan iki ayna olarak düşünülmelidir. Sosyal değişme de meydana gelecek farklılaşmalar eğitimi de derinden etkileyecektir (Dinçer, 2003: 111). Eğitim ile ilgilenen sosyologlar, sosyal değişme ve eğitim arasındaki bağlantıyı anlamakla birlikte eğitimde yaşanan değişmelerin sosyal değişmelerin bir neticesi olarak kabul etmektedirler (Eskicumalı, 2001: 111). Bir değişme olan kentleşmenin artmasıyla okullar da değişmeye uğramıştır. Sınıf mevcudunun artmasıyla öğretmen eksikliği ortaya çıkmıştır (Ereş, 2007: 74).

Eğitim, bireysel ve ulusal sosyo-kültürel niteliklere ulaşmakla beraber, sağlam bir toplumsal yapıyı inşa etmeyi amaçlamaktadır. Bu sebeple eğitim, her çağa ait toplumların önem verdiği kurumdur. Alvin Toffler üçüncü dalga adlı eserinde, üçüncü dalga olarak açıkladığı endüstri toplumundan bilgi toplumuna geçişle birlikte, eğitimin ciddi sosyal değişmeye neden olduğunu açıklamaktadır (1981: 31). Siyasi tarihe bakıldığında zaman toplumlarda meydana gelen inkılap ve ihtilallerin ardından yönetime sahip olanların ilk olarak ilgilendiği konu eğitim olmuştur. Bu açıdan bakıldığında zaman eğitim, yönetime geçenlerin rejimlerini halka benimsetmek için ve yeni bir toplum modeli oluşturmak maksadıyla kullanılan araçtır (İşman, 2013: 75). Toplumlarda ortaya çıkan tüm değişmelerden sorumludur. Bu nedenle değişmeye ayak uydurmak zorundadır. Çünkü; bir toplumun sağlıklı olması eğitimin niteliği ile ilişkilidir (Çakmak, 2008: 34- 35). Eğitim süreci ile birlikte toplumun bazı yaklaşımları değişmeye uğrayabilir. Okullarda yürütülen programlardaki farklılaşma, tekrar yenilenme süreci ve bu akışa tesir eden konular, yeniden belirlenen amaçlar topluma ait sosyal, siyasal, ekonomik bağlantılara da etkide bulunabilir. Yaşanan toplumsal değişmeye eğitim de ayak uydurmalıdır. Eğitim kurumları toplumun liderliğindedir. Bu yüzden eğitim kurumları bu değişmelerin ardında kaldığı düşünülemez. Toplumsal değişmeye engel olmak ya da önüne geçmek mümkün değildir. Eğitim kurumu bu noktada değişme de yararlı olanları ayırmalı, zararlı olanları elemeli ve toplumsal sorunları azaltmalıdır. Eğitim kurumları sürekli olarak kendini yenilemeli ve değişmeye ayak uydurmalıdır (Şen vd., 2013: 169).

John Dewey'in ifade ettiği gibi eğitim, sosyal değişmeyi sağlayan, sürat kazandıran ve farklılaşan ekonomik ve siyasal koşullar için elzem olan bilgi, yetenek ve değerleri gözler önüne seren değerli bir kurumdur. Meselâ değişmelerin sürat kazandığı

bir zamanda devrim gibi olaylar eğitimin geçmiş kültürel ve düşünce kalıplarına etki ederek onları değiştirir. Eğitim, değişme sonucu oluşan yeni ideolojilerin ve nizamın yapılarını kurmayı amaçlar. Meselâ Türkiye’de geleneksel eğitim düzeninin toplumda meydana gelen ekonomik ve siyasal farklılaşmaların ardından yerini çağdaş bir eğitim düzenine bırakmış ve ardından gelen eğitim düzenine destek vermiştir (Eskicumalı, 2001: 123).

Bilgi toplumu, üstün özelliklere sahip olan insan gücü gerekmektedir. Bilgi yüklü insan olmaktan ziyade gereken zamanda bilgiye erişim sağlayabilen, bilgiyi kategorileştirebilen, bilgidен faydalanabilen ve yeni bilgiler ortaya çıkarabilen birey olacaktır. Bu yüzden bilgi döneminin bireyi, öğrenmeyi bir yaşam stili olarak kullanan, devamlı öğrenme ihtiyacında olan birey olacaktır. Bu yüzden öğrenme okulla ve okul planlarının dışında öğrenme faaliyetleri yaşamın tüm alanlarına da yansımaktadır (İşman, 2013: 75). Bireylerin sorgulayabilme yeteneğinin kazandırılması, araştırabilen ve yeni fikirlere açık fertlerin yetiştirilmesi şarttır. Bu aşamada eğitim kurumları ve öğretmenlere büyük sorumluluk düşmektedir. Değişmeye açık ve uyum sağlayabilen fertler yetiştirebilmektir. Eğitimin sorumluluğu başarılı fertler yetiştirebilmektir (Şen vd., 2013: 169). Eğitim kurumlarının görevini yerine getirmesi sosyal değişmeye gösterdikleri uyuma bağlıdır. Bu görevi yerine getirmezlerse, bireyler sosyal değişmeye alışamadıkları için değişmeye karşı çıkarlar (Ereş, 2007: 74). Sosyal değişmeler öğrenenlerin profilini de değiştirmektedir. Öğrenenlerin sahip olması gereken yeteneklerini genişletmektedir. Değişen sosyal hayata ait öğrenciler, farklılaşmakla kalmayıp; kendilerine öğretilecek eğitimin niteliklerini de değiştirmektedirler (Gültekin, 2020: 669). Öğretmenler toplumsal değişmeye hem okulda hem de okul dışında fayda sağlamaktadırlar. Öğretmenler okul içerisinde öğrencilere kültür aktarımı yapma, toplumsal rollere hazırlama, üretime fayda sağlayacak gereken bilgi ve beceriyi edindirme eğitimsel faaliyetlerle kazandırır (Sarıtaş vd., 2006: 229). Eğitim gören fertlerin problem çözme yeteneği ve uyumlu olması sosyal değişimin sıkıntısız gerçekleşmesini sağlar (Ereş, 2007: 74).

Eğitim yaklaşımlarından bazılarının öne sürdüğü gibi eğitimin asıl işlevlerinden biri, toplumun güncel kültürel mirası gelecek nesillere aktararak toplumsal birliği sağlamaktır. Bu kısmı ise eğitimin tutucu kısmını oluşturmaktadır. Başka bir açıdan eğitim, kültürel zenginlik aracıdır. Mevcut eğitim anlayışında; eleştirel bakış açısı, sorgulayan, araştıran ve yenilikçi öğrencilerin yetiştirilmesi hedeflenmektedir (İşman,

2013: 75). Sosyolojinin ilgi alanlarından biri de sosyal değişmelerdir. Sosyologların bazıları, eğitimi bir değişme aracı olarak görürken, bazıları da sosyal değişmelerden etkilenen bir kurum olarak görmektedir. Bu sebeple eğitim sosyolojisi, değişmelerin neden olduğu olumlu ve olumsuz neticeleri yönetmekle ilgilenmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın metodolojisiyle ilgili açıklama ve değerlendirmeler yapılacaktır. Bu kapsamda araştırmanın konusuna, amacına, önemine, hipotezlerine, evren ve örneklemine, veri toplama tekniklerine ve analiz araçlarına ait bilgilere yer verilecektir.

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE ÖNEMİ

Değişme, sosyolojinin temel konu ve kavramlarından biri olarak başlangıçtan günümüze sosyologların ilgisini çekmiştir. Eğitim ise temel toplumsal kurumlardan biridir ve aynı zamanda değişme üzerinde etkili olan değişkenlerin önde gelenidir. Son zamanlarda formal eğitimin yeni bir formu olan ve COVID-19 pandemisi ile daha geniş alanda uygulanma imkânı yakalayan “uzaktan eğitim”, sadece eğitim bilimcilerin değil, diğer sosyal bilimcilerin de dikkatini çekmektedir. Sosyoloji açısından eğitim ve değişme ilişkisi önemli bir araştırma alanıdır. Uzaktan eğitim de bu alanın yeni bir başlığı olarak sosyologların gündemine girmektedir. Bu yaklaşımla şekillendirilecek bu çalışmanın ana konusu, lisans öğrencilerinin uzaktan eğitim algılarının neler olduğunu, eğitimin geçmişten günümüze geçirdiği değişimleri ve bu süreçlerdeki etkileşimlerle meydana gelen sosyal değişmelerini ortaya koymaktır. Belirlenen örneklemden elde edilecek verilerle lisans öğrencilerinin uzaktan eğitimi etkin kullanıp kullanmadığı, sistemin öğrenciler için yeterli olup olmadığı ve öğrencilerin başarısını hangi yönde etkilediği gibi merak edilen hususlar belirlenerek yorumlanacaktır.

Bu yaklaşımla şekillendirilecek araştırmanın temel amacı, Afyon Kocatepe Üniversitesinin lisans programındaki öğrencilerinin, COVID- 19 süreci ile beraber deneyimlemeye başladıkları uzaktan eğitim programının, örgün eğitimden farklı olan sosyal değişmelerin neler olduğunu ortaya çıkarması hedeflenmiştir. Araştırmanın alt amacı ise Afyon Kocatepe Üniversitesi’nin uzaktan eğitim sistemini inceleyip avantaj ve dezavantajlarını belirlemektir. Saha araştırması sonucunda elde edilecek verilerle bu amaç yönünde analiz ve değerlendirme yapılacaktır.

Lisans öğrencilerinin yaşadıkları sosyal değişimin belirlenmesiyle birlikte deneyimledikleri uzaktan eğitimi öğrenme ortamlarının ölçülmesi ve uzaktan eğitime günümüz ve gelecekte duydukları ilgiyi belirleme açısından önemlidir. COVID- 19 pandemisi ardından, ülkemizde gerçekleşen büyük depremle tekrar uzaktan eğitime

geçilmiştir. Yaşanılan bu sıkıntıların ardından geçilen uzaktan eğitimin verimli olması eğitimin kalitesi açısından önemlidir. Bu sebeple, uzaktan eğitime olan algıların tespiti, eksiklikleri, avantaj ve dezavantajların belirlenmesi daha etkili bir uzaktan eğitim programı için önem taşımaktadır. Bu yüzden çalışmanın, literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN VARSAYIM VE HİPOTEZLERİ

Araştırmanın temel varsayımı, örgün eğitimden uzaktan eğitime geçen lisans öğrencilerinin sosyal değişme yaşamasıyla ilgilidir. Uzaktan eğitimin, tüm öğrenciler için aynı etkide olmadığı varsayılmıştır. Bu varsayımdan hareketle çalışmanın hipotezler şunlardır:

1. Örgün eğitimden uzaktan eğitime geçen öğrencilerin, mekân ve zaman algısı değişmektedir.
2. Eğitimde kullanılan araç ve gereçler değişmektedir.
3. Uzaktan eğitim, örgün eğitime göre daha kalıcı öğrenme sağlar.
4. Uzaktan eğitimde öğrencilerin rolü değişmektedir.
5. Öğrencilerin cinsiyetine göre uzaktan eğitim algıları değişmektedir.
6. Uzaktan eğitimde öğrencilerin başarısı teknolojiyi kullanabilmelerine bağlıdır.
7. Uzaktan eğitim, örgün eğitime göre daha fazla materyal imkânı sağlamaktadır.
8. Uzaktan eğitimde öğrencilerin memnuniyeti fakültelerine göre farklılık göstermektedir.
9. Uzaktan eğitimdeki derslerin akıcılığı fakültelere göre değişmektedir.
10. Uzaktan eğitimde, alan uygulamalı bölümlerdeki öğrencilerin dersleri öğrenmekte zorluk çekmektedir.
11. Uzaktan eğitimde öğrencilerin derse odaklanması cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
12. Uzaktan eğitimde öğrencilerin derse aktif katılımı cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
13. Uzaktan eğitimde yaşanılacak sorunlar geleneksel eğitimden farklı olarak aksaklıklara neden olabilecektir.

14. Öğrencilerin tüketim alışkanlıkları değişmektedir.
15. Öğrencilerin hobileri değişmektedir.
16. Bu süreçte öğrencilerin aile ilişkilerinde zayıflama meydana gelmektedir.
17. Öğrencilerin arkadaşlık ilişkileri kuvvetlenmektedir.
18. Öğrencilerin zaman yönetimi cinsiyete göre farklılık göstermektedir.
19. Uzaktan eğitim geleneksel eğitimden farklı bir süreç izlemektedir.

3. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın deseni oluşturulurken en önemli nokta, araştırma evreninin belirlenmesidir. Araştırmada belirlenen evren, bilgi elde etme amacıyla yapılan bilgi kaynaklarıdır. Sosyologlar için, toplumsal olguların, örnekleme vasıtasıyla belirlenen örnekler üzerinde araştırma yapması elzemdir (Güven, 2006: 30). Bilimsel araştırma sürecinde, örnekleme, veri toplama süreci için çok önemlidir. Hem nicel hem de nitel yöntemlerde, tüm bilimsel çalışmalar için önemlidir (Altunışık, 2007: 156).

Araştırmanın evrenini COVID- 19 sürecinde uzaktan eğitim görmüş lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise 2020-2021 eğitim-öğretim yılında Afyon Kocatepe Üniversitesinde öğrenim görmekte olan lisans öğrencileri arasından seçilmiştir. Bu kapsamda araştırmaya en az bir dönem uzaktan öğretim deneyimi bulunan öğrenciler dâhil edilecektir. Örneklem bu evrene göre seçilmiştir. Uzaktan eğitim almış lisans öğrencileri dikkate alınarak yapılan bu çalışmada toplamda 10 kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Anket ise aynı özelliklere sahip 100 lisans öğrencisi ile yapılmıştır.

Nitel araştırmalar bazen amaçlı örneklemle bazen de tek örnekleme yapılmaktadır. Amaçlı örneklem; bir kültürü, başka kültürdeki insanlara açıklarken nitel olarak bir veya birden fazla durumla ifade edilebilir. Bir veya birden fazla durumun nitel özellikleriyle verilmesinin amacı, araştırmaya katılan tüm katılımcıların tecrübeleri için tümevarıma varmak değil, bu kültüre sahip olmayan kişilere bu kültür hakkında neyin o kültüre has olduğunu göstermektedir. Örneklemenin amacı tasavvur amaçlı olmasıyla birlikte gerçek değildir (Patton, 2014: 236).

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE TEKNİKLERİ

Tezin teorik çerçevesinin oluşumunda literatür ve belge taraması teknikleri kullanılacaktır. Uygulama kısmında, araştırmanın amacına uygun olarak konunun alandaki somut bilgilerine ulaşmak amacıyla tezin yöntemi, hem nicel hem de nitel araştırma teknikleri kullanılarak kurgulanacaktır. Nicel araştırmada anket tekniği kullanılacak ve belirlenen örneklem üzerinde uygulanacaktır. Nitel araştırmada ise yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile görüşmeler gerçekleştirilecektir.

“Araştırmanın bütüncül bir yaklaşım ile incelenmesi için hem nicel hem de nitel yöntem bir arada kullanılabilir. Bu açıdan bakıldığında, nicel ve nitel yöntem zıt paradigma olmasına rağmen, gerçekliğe olan farklı yaklaşımların ontolojik kabul edilmesi, bütünleyici bir bakış için önemlidir. Esasen bu bakış açısı, paradigmanın ortaya çıkardığı bir gerekliliktir.” (Dikeçligil, 2006-2009: 60). Nicel araştırma metotları ise tüm olguların, rakamlarla ifade edilmesi ve rakamsal bağlantılardan yola çıkarak tümevarıma yönelik örneklem seçimine dayanmaktadır (Baltacı, 2018: 238).

Nitel yöntem ile yapılmış olan araştırmada araştırılan konu hakkında detaylı bilgiye ulaşma amacı vardır. Bu yüzden araştırmacı kaşif gibi davranması gerekmektedir. Araştırmacı muhatabının kişisel görüşlerine önem verir (Karataş, 2015: 63). Nitel araştırma yapan “araştırmacı incelediği olguyu birebir deneyimlediği için araştırmacının yapacağı yorumlar önemlidir. Elde ettiği verileri açıklayıp anlamlandırmasında araştırmacının görüşü ve yorumları önemlidir. Bu yüzden son evrede araştırmacı elde ettiği veriler arasındaki ilişkileri açıklayıp neden-sonuç ilişkisini kurması ve sonuçların önemi hakkında değerlendirme yapması gerekmektedir.” (Yıldırım ve Şimşek, 2003: 238). Nitel çalışmaların, yöntem olarak seçeneğinin çok olması, sosyal bilimlerde önemli bir yeri bulunmaktadır (Punch, 2014: 132). Nitel araştırma parçadan bütüne varır. Araştırmayı yapan kişi bütünden parçaya gitmek yerine kavram, hipotez ve teori ortaya çıkarabilmek için veri toplar (Merriam, 2018: 15). “Nitel araştırma, araştırmanın “nasıl” ve “niçin” sorularına cevap bulma uğraşında olduğu ve araştırma konusuyla ilgili bir “betimleme”ye gereksinim duyduğu için kullanılmaktadır.” (Uluocak, 2013: 54). Nitel araştırmalar, çalışmalarda bireylerin düşüncelerinin tespitine odaklanmaktadır. Bu yüzden nitel araştırmalarda yapılaşmamış veya yarı yapılaşmış görüşme teknikleri kullanılmaktadır (Kuş, 2009: 87). Nitel araştırmanın konusu olan birey, nesne değil özne konumundadır (Bal, 2013: 43). Nitel araştırma öznenin toplumsal konulara yükledikleri anlamları konu olarak işlemektedir. Nitel araştırma yapan kişiler, bir sorunu

araştırmak için hem parçadan bütüne hem de bütünden parçaya ulaşan, veri analizlerini destekleyen bir yöntem kullanılır (Creswell, 2013: 44).

Araştırma sonucu elde edilen verilerin analizi için betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, görüşme analizindeki verilerin asıl biçimine bağlı kalınarak ve katılımcıların söylediklerini doğrudan alıntı yaparak verileri çözümler. Araştırmacı, bu çözümlemeye dayanarak analiz yapar (Kümbetoğlu, 2012: 154).

Nicel ve nitel yöntemin hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. İki araştırma metodu da tamamen güvenilir ve geçerli kabul edilemez ama araştırılan konuyla ilgili bilgi vermektedir. Nicel araştırma yöntemi genellikle toplumların genel yapısının ortaya koymaktadır. Nitel araştırma, sosyal değişimle ilgili daha kapsamlı veriler elde edilmesine yardımcı olur (Şenel, 2012: 32). Hem nitel hem de nicel metotla ilgili yapılan araştırmalar, iki yöntemin beraber kullanımının arttığını göstermektedir (Baki ve Gökçek, 2012: 18). Son dönemde sosyologlar, nicel ve nitel yöntem arasındaki vurgulanan keskin ayrımı kabul etmez ve karma yöntemin uygulanmasını desteklemişlerdir (Şenel, 2012: 30).

4.1. UYGULANAN ANKET HAKKINDA BİLGİLER

Anket tekniği survey araştırma modeli olarak da bilinmektedir. Anket genellikle kapalı sorulardan oluşmaktadır. Anket sorularının araştırmacın amacına uygun olmalıdır (Bal, 2015: 313). Veri toplama aracı olarak anket soru formu kullanılacaktır. Anket formunda yer alacak sorular, araştırma konusuna uygun bir biçimde oluşturulacak ve araştırma sorusunun cevabına ulaşmak hedeflenecektir. Anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde araştırmaya katılan öğrencilerin demografik özellikleriyle ilgili sorular verilmiştir, İkinci bölümde ise öğrencilerin uzaktan eğitim deneyimlerini ölçecek sorulara yer verilmiştir. Anket, 12 likert tipi sorudan oluşmaktadır. Anketteki sorular, konuyla ilişkili ihtiyaç duyulan sorulardır. Ölçek niteliği taşımadığı için testler yapılmamıştır. Araştırma sonucu bulunan veriler tablolastırılmış ve bulunan veriler sayısallaştırılmıştır. Anketi dolduran öğrencilerin, anketteki ifadelere katılma durumları ölçülmüştür. Likert tipli anketteki kategoriler:

- Kesinlikle katılıyorum (5)
- Katılıyorum (4)
- Kararsızım (3)

- Katılmıyorum (2)
- Kesinlikle katılmıyorum (1) şeklindedir.

4.2. UYGULANAN GÖRÜŞME HAKKINDA BİLGİLER

Bu çalışmada nitel yöntem olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme, sosyal bilimlerde kullanılan en yaygın görüşme yoludur. Bu tip görüşmelerde, çalışmayı yapan kişi yaptığı görüşmeyi başka görüşmelerle karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Bu yüzden, her görüşmede aynı sorular sorulmalıdır (Dawson, 2016: 28). Her katılımcı için ayrı ayrı kodlama yapılmıştır. Erkek katılımcılar için “E”, kadın katılımcılar için ise “K” şeklinde kodlama yapılmıştır.

Görüşme yapmadan önce araştırma amacına uygun sorular oluşturulmalıdır. Bu açıdan araştırmacı uzun olmayan, anlaşılır ve net sorular hazırlamalıdır. Bu noktada hazırlanan sorular, katılımcının kısa cevap veremeyeceği ve araştırılan konuyla ilgili detaylı açıklama yapacağı sorular hazırlanmalıdır. Görüşme yapılmadan önce katılımcı görüşmeye hazırlanmalıdır. “Katılımcının kabul etmesi durumunda, görüşmenin kaydedilmesi analiz yapma ve rapor oluşturma aşamasında araştırmacıya katkı sağlayacaktır.” (Dömbekçi ve Erişen, 2022: 154). Görüşme sonrası araştırma analizini yaparken öğrencilerin görüşlerini doğrudan alıntı yapabilmek ve eksik olmaması için görüşme ses kaydı altında yapılmıştır. Ses kaydına almadan önce katılımcılara bilgi verildikten sonra izinleri alınmıştır. Ses kayıtları bir katılımcı için ortalama 10 dakika sürmüştür.

Görüşme Soruları

1. Pandemi süresince uzun süren eve kapanmalar oldu. Bu kapanmalar ailesel ilişkilerinizi nasıl etkiledi? Avantaj ve dezavantajlarını bizimle paylaşır mısınız?

2. Tüketim davranışlarınızda nasıl bir değişim yaşandı?

3. Bu süreçte kazandığınız yeni alışkanlıklarınız oldu mu? Varsa neler?

4. Arkadaşlık ilişkileriniz nasıl etkilendi?

5. Pandemi sürecinde evden derslere katılmak başarınızı nasıl etkiledi?

6. Hobi ve zevklerinde (müzik, spor, yemek vs) bir değişiklik oldu mu?

7. Teknoloji aletleriyle ilişkilerin nasıl şekillendi? Arttı mı? Azaldı mı?

Covid-19 pandemisinin, lisans öğrencilerinin sosyal değişimleri üzerindeki

etkisine ilişkin görüşleri, belli kategoriler altında toplanmıştır. Öğrencilerin görüşlerinden doğrudan alıntılar yapılarak pandeminin lisans öğrencileri üzerindeki etkisine yönelik veriler, yorumlayıcı bir bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN BULGULARI VE YORUMLANMASI

1. BULGULAR

Bütün bilimsel çalışma ve araştırmalarda olduğu gibi, yapılan bu çalışma da, belli örneklem ve evren dahilinde; varsayım, problem, amaç, kapsam ve sınırlıklar içerisinde yapılmıştır. Bu bölümü araştırmanın bulguları ve yorumlanması oluşturmaktadır. Pandemi sürecinde örgün eğitimden uzaktan eğitime geçen lisans öğrencilerinin yaşadıkları sosyal değişmelerin tespitine ilişkin araştırma bulguları, ilgili literatür eşliğinde yorumlanarak değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

1.1. NİTEL BULGULAR

Araştırmanın nitel bulgular kısmında, COVID- 19 sürecinde uzaktan eğitim ile ders gören 10 lisans öğrencisiyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniğine göre görüşmeler yapılmıştır. Yapılan bu görüşmeler, araştırmacı tarafından yazıya döküldükten sonra tablolar belirlenip kodlama yapılmıştır.

1.1.1. Sosyo Demografik Özellikler

Demografik sorular ile cinsiyet, yaş, kayıtlı olunan fakülte, yaşanan yer ve tüm bunların yanında anket de yer alan ifadeler üzerindeki etkileri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. Uzaktan Eğitim Alan Öğrencilerin Cinsiyet Bilgileri

Cinsiyet	Kişi Sayısı
Kadın	4
Erkek	6
TOPLAM	10

Katılımcıların cinsiyet dağılımına bakıldığında; araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin %60'nın kadın, %40'sinin ise erkek olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Uzaktan Eğitim Alan Öğrencilerin Yaş Bilgileri

Yaş	Kişi Sayısı
18-24	7
25-34	3
TOPLAM	10

Katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında; %70'inin 18-24 yaş aralığında, %30'unun ise 25-34 yaş aralığında oldukları görülmektedir.

Tablo 4. Uzaktan Eğitim Alan Öğrencilerin Fakülte Bilgileri

Fakülteler	Kişi Sayısı
Devlet Konservatuvarı	1
Eğitim Fakültesi	1
Fen Edebiyat Fakültesi	1
Hukuk Fakültesi	1
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	1
İslami İlimler Fakültesi	1
Mühendislik Fakültesi	2
Turizm Fakültesi	1
Veterinerlik Fakültesi	1
TOPLAM	10

Katılımcı öğrencilerin öğrenim gördükleri fakülte dağılımlarına bakıldığında; % 10'u Devlet Konservatuvarı, % 10'u Eğitim Fakültesi, % 10'u Fen Edebiyat Fakültesi, % 10'u Hukuk Fakültesi, % 10'u İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, % 10'u İslami İlimler Fakültesi, % 20'si Mühendislik Fakültesi ve % 10'u Turizm Fakültesinden oluştuğu görülmektedir.

Tablo 5. Lisans Öğrencilerinin Yaşadığı Yere Ait Bilgiler

Eğitim	Kişi Sayısı
İl	1
İlçe	8
Köy	1
TOPLAM	10

Toplumsal köken ve etkilendikleri sosyo-kültürel atmosfer açısından yaşanan yer (köy, kasaba şehir vs.) önem arz etmektedir. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 10'unun il merkezinde, %80'inin ilçede yaşarken, %10'unun ise köyde yaşadıkları görülmektedir.

1.1.2. Lisans Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Algıları ve Yaşadıkları Değişime

Bu başlıkta araştırma örneklemi üzerinden uzaktan eğitim yoluyla öğrenim gören öğrencilerin, uzaktan eğitim algılarına ve uzaktan eğitim sürecinde yaşadıkları değişmeye ilişkin bulgular yorumlanacaktır.

1.1.2.1. COVID- 19'un Aile İlişkileri Üzerindeki Etkisi

Toplumda ortaya çıkan değişimler aileye de yansımaktadır (Aydın vd., 2016: 281). Bu değişimlerden biri de pandemi sürecinde meydana gelmiştir. COVID- 19 pandemisi, dünya çapında tüm toplumların toplumsal yapı ve kurumları üzerinde etkili olmuştur. Önemli toplumsal kurumlardan ve toplumsal yapı unsurlarından biri olan aile de bu süreçten doğrudan etkilenmiştir. Devlet yetkilileri, salgının yayılmasını durdurmak için insanlara “Evde kal” çağrısı yapmıştır. İnsanların zorunda kalmadıkça evlerinden çıkmamaları konusunda önlem alınmıştır. Yapılan bu uygulama ailelerin yaşantısında değişikliğe sebep olmuştur. Lisans öğrencilerinin, COVID-19 sürecinde aile ilişkileri nasıl etkilendiği araştırılırken, katılımcıların pandemi sebebiyle okudukları şehirden dönerek yaşamaya başladıkları bu sürecin olumlu ve olumsuz tarafları da incelenmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Aile İlişkilerine İlişkin Kodlama

Tema	Alt Tema	Katılımcılar
Olumlu Etkileri	Paylaşımın Artması	E2, K1
	Bağların Kuvvetlenmesi	K4, K3
	Bir Arada Olmak	E1, E3, E4, E5, E6, K2
Olumsuz Etkileri	Aile İçi İletişimde Bozulma	E4, K1, K2, K4
	Çatışma	E1, E2, E6

Araştırmaya katılan üç katılımcı, COVID- 19 sürecinde aile bireyleri arasındaki paylaşımın çoğaldığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Avantaj olarak pandemiden önce ben ailemle çok fazla oturamıyordum. Konuşma fırsatımız olmuyordu.” (E2)

“Pandemiden önce aile bireyleriyle daha az karşılaşıyorduk. Pandemi döneminde sürekli bir arada olduğumuz için eğlenerek daha fazla vakit geçirdiğimizi fark ettik. Özellikle kardeşlerimle evde hepimizin canı sıkıldığı için beraber eğlenebileceğimiz ortak alanlar keşfettik.” (K1)

Pandeminin zorlu sürecine rağmen aile bireylerinin beraber zaman geçirme fırsatı yakaladıklarını bunun sonucunda aile bağlarının kuvvetlendiğini ifade etmişlerdir.

“Ben ortaokul ve lisede yurtta kalmıştım aileme çok fazla düşkünüm ama ailemden uzak kalmaya alışmıştım. Bir yıl boyunca hiçbir zaman evde kaldığım olmamıştı. Bu yüzden aileme daha çok bağlandım. Bu benim için olumsuz oldu. Üniversiteye geldiğimde

ayrılmak zor oldu. Aile bağlarımız kuvvetlendi.”(K3)

“Pandemi öncesinde ailemle sadece akşamları vakit geçiriyordum. Pandemi ile sürekli birlikte olduk dışarı çıkamadığımızdan dolayı. Ailemle çok vakit geçirmiş oldum. Bağlarımız kuvvetlendi.”(K4)

Son olarak bu sürecin aile bireylerini bir arada tuttuğunu ifade etmişlerdir.

“Aileme bağlı birisiyim. Ailem Afyon dışında yaşadığı için onlara özlem duyuyordum.” (E1)

“Pandemi öncesinde sınav haftalarından sonra sömestr ve yaz tatillerinde daha çok ailemi görürken pandemi ile beraber daha fazla görebilme imkânım oldu.” (E3)

“Pandemi döneminde avantaj olarak ailemle beraber oldum. Bu durum beni mutlu etti.” (E5)

“Pandemiden önce Afyonda idim. Kardeşim de üniversite okuyordu. Ailemle çok fazla görüşemiyorduk. Eve kapandığımızda babamın kendi dükkânı olduğu için o işine devam etti. Onun için bir şey değişmedi ama biz hep beraber olduk.” (E6)

“Avantaj olarak ailemle daha çok vakit geçirmiş oldum. Diğer türlü okuldakyken şehir dışında okuduğumdan dolayı pek görüşemiyordum Şehir dışı yolculuk yapamıyordum çok fazla ama evdeyken devamlı görüşebildim.” (K2)

Pandemi süresinde yaşanan olumsuzluklar temayı, aile içi iletişimde bozulma ve çatışma alt temalarını oluşturmuştur. Giddens (2010: 51), kaygı ve belirsizlikler önceki çağlarda olduğu gibi modern çağda devam etmekte ve bu kaygıların içeriğinin ve türünün değiştiğini ifade etmektedir. COVID- 19 pandemisi ile birlikte yaşanan kaygı ve belirsizlik durumu bu dönemde de devam etmektedir.

Ailedeki iletişimin bozulması olan alt temada katılımcılar, pandemi sürecinde yaşanan eve kapanmaların, bireylerin üzerindeki stresten dolayı ortaya çıktığını göstermiştir. Katılımcılar deneyimlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Sürekli aynı çevrede bulunmak bir süre sonra sıkı. Özellikle uzun süren eve kapanmalarda.”(E3)

“Uzun bir süre aynı ortamda kaldığımız için farklı şekilde anlaşmazlıklar da yaşadık. Evde daha fazla vakit geçirdiğimiz için özellikle bizim gençler olarak biraz daha dağınık olduğumuzdan dolayı ailemiz temizlik konularında vesaire bize sıkıntı yaratmaya

başladılar. Canları sıkıldığı için bu süreç içerisinde basit şeyleri büyüttüler.” (E4)

“Sürekli evde kalmak olumsuz bir durumdu. Aile ilişkisine yansımaları da tartışılmaz dediğimiz konularda bile tartışır olduk. Eskiden olsa iki tarafın da umursamayacağı şeyler olmasına rağmen sürekli bir arada olduğumuz için ufak tefek şeylere bile takılmaya başlamıştık ”. (K1)

“Fazla yakınlık da fazla uzaklık getirebiliyor bazen. Hani insan bulunabiliyor. Kendime ait odam vardı. Şanslıydım gerektiğinde kendi odama çekilebildim. Buna rağmen arada sorun yaşadım. ” (K2)

“Dışarı çıkamadığın için ufak tefek atışmalar oldu.” (K4)

Kurtdaş (2020) evde kalmanın ve sosyal izolasyonun zorunluluğu ve uzun süren kapanmalarda öncelikli olarak aile içi ilişkiler etkilemiştir. Belirli bir alanda sürekli yana bulunmak ailedeki bireylerin ilişkilerinde sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Çatışmayı oluşturan alt temada katılımcılar, uzun süren eve kapanmalarla birlikte yaşadıkları stres ve bunalım sonucunda bireylerin birbirine tahammülü kalmamış ve ailedeki çatışmayı arttırmıştır. Buna ek olarak, Karakaş (2020) sosyal izolasyonun uzun sürmesi neticesinde hesapta olmayan şiddetin de yer aldığı olumsuz durumların ortaya çıkabileceğini ifade etmektedir. Katılımcılar da yaşadıkları sıkıntıyı şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Sürekli evde bir arada olmak sürekli göze battı. Kendime ait bir odam olmasına rağmen eve kapanma sırasında sıkıntı yaşadım.” (E1)

“Sürekli evde olduğum için bir süre sonra ailemle kavgalarımız oldu.” (E2) .

“Sürekli beraber olduğumuzdan dolayı arada kavgaların olması dezavantajdı.”(E6)

Afyon Kocatepe Üniversitesinde farklı fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerinin ifadelerinden hareketle, olumlu ve olumsuz durumların bir arada olduğu sonucuna ulaşılmıştır. COVID- 19, aile üyelerinin beraberliğini sağlarken aynı zamanda sürekli bir arada olmaları ve yaşadıkları stresleri birbirlerine yansıtmaları çatışma ortamını hazırlamıştır

1.1.2.2. COVID- 19’un Arkadaşlık İlişkileri Üzerindeki Etkisi

İnsan sosyal bir varlıktır. Bu yüzden insanlar var oldukça sosyal ilişkileri devam edecektir. Sosyal ilişkiler bireylerin bulunduğu şartlara göre yeniden biçimlenip ortaya

çıkmaktadır. Pandemi, diğer alanlarda olduğu gibi sosyal ilişkileri de etkilemiştir. Bu yüzden sosyal mesafenin olduğu ve internet üzerinden kurulan iletişim ile bireyler ilişkilerini devam ettirmiştir. Bu araştırma kapsamında lisans öğrencilerinin, COVID-19 sürecindeki sosyal ilişkileri hakkında bilgi almak için "Arkadaşlık ilişkileriniz nasıl etkilendi?" sorusuna verilen cevaplarla araştırma şekillenmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Arkadaşlık İlişkilerine İlişkin Kodlama

Tema	Alt tema	Katılımcılar
Arkadaşlık ilişkileri	Online iletişim	E1, E2, E3, E4, E5, E6, K1, K4
	İçe kapanma	K3
	Arkadaşlığın zedelenmesi	E4, K2

Araştırmaya katılan katılımcılar, arkadaşlık ilişkileri ile ilgili sorulan sorulara 9 katılımcı, iletişimlerinin online devam ettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Arkadaşlarımı görmüyordum. Yasaklar yüzünden dışarı çıkamıyorduk. Ancak arkadaşlık ilişkilerim aynı kaldı.” (E1)

“Arkadaşlık ilişkilerim etkilenmedi çünkü sürekli telefonda konuşuyorduk.” (E2)

“Üniversitedeki arkadaşlarımla görüşemedim haliyle ama memleketteki arkadaşlarımla eskisinden çok daha fazla görüştük. Zaten az ve yakın arkadaşlarım vardı. Onlarla da sürekli diyalog halinde olduğum için ilişkimiz aynı devam etti.” (E3)

Salgın süreci dijitalleşme olgusunu da ön plana çıkarmıştır. Salgın nedeniyle insanlar mecbur kalmadıkça yüz yüze görüşmeyip, iletişimlerini dijital cihazlar aracılığıyla kurmuştur (Yaman, 2020: 294). Bu konuda bazı öğrencilerin görüşlerine aşağıda yer verilmiştir:

“İlk başta arkadaşlarımla sürekli görüşme imkânımız olmadı. Ama sosyal medya aracılığıyla işte zoomdan toplantılar yaparak arkadaşlarımla Whatsapp ve Instagram gibi uygulamalarda sohbet ederek arkadaşlık ilişkilerimizi devam ettirdik. Yani her zamanki yüz yüze buluşmalarımızdan farklı olmasına rağmen online şekilde de normal iletişimimizi kurabildik.” (E4)

“Arkadaşlıklarım da zedelenme olmadı. Devam etti. Yasaklardan dolayı yüz yüze görüşemedik.” (E5)

“Yakın çevredeki arkadaşlarımızla görüşebiliyorduk. Uzaktaki arkadaşlarımız ile

sosyal medyadan haberleşiyorduk. sınavlar online olduğu için daha çok haberleşme sağlıyorduk. Çok bir fark olmadı.” (E6)

“Arkadaşlık ilişkilerim etkilenmedi. Zaten online olarak iyi bir iletişim kuran birisiyim ve arkadaşlarım da genelde farklı şehirdeler bu yüzden çok etkilenmedi. Yasak olmadığı zamanlarda da ara ara Afyon'da olan arkadaşlarımla görüştüm.” (K1)

“Arkadaşlarımla daha çok telefon görüşmeleri yaptığımız için çok etkilenmedik. Mesafelerden ve sağlık problemlerden dolayı zaten buluşmalarımız kısıtlıydı.” (K4)

Bir katılımcı ise önceki ilişkilerinin devam ettiğini ancak lisans öğreniminin pandemiye denk geldiği için arkadaşlık kuramadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Önceden devam eden arkadaşlarım ile bağlarımız sıkıdır. Mesafe olması etkilemedi. Ben üniversiteye başladığım zaman online eğitim ile başladık. Herkes online eğitimde kendi arkadaşlarını bulup geldi. Ben de yüz yüze tanımadığım insanla çok kolay arkadaş olamam. Buraya geldiğimde herkesin arkadaşı vardı ve bu yüzden yeterince sosyalleşemedim.” (K3)

Son olarak 2 katılımcının da arkadaşlık bağlarının zedelendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Günlük hayatta okul için yarı zamanlı çalıştığımız işler için dışarıda gördüğümüz ilişkiler tabi ki de bitme noktasına geldi.”(E4)

“Zedelenme oldu tabii ki, uzakta olduğumuz için görüşemedik yani telefonda falan konuşmaya çalıştık ama yasaklar kalktıktan sonra aynı şehirde bulunduğum arkadaşlarımla görüştüm yine yüz yüze yani okulda olmadığım için görüşemedim çoğu arkadaşım da zedelendi. ” (K2)

COVID-19 sürecindeki arkadaşlık ilişkisini inceleyen diğer çalışma; Altuntaş vd. (2020)'nin yaptıkları çalışmadır. Bu çalışmaya göre, pandemi döneminde uzaktan eğitimin üniversite öğrencilerinin sosyal ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlamamasına rağmen, öğrencilerin yeteneklerini geliştirdiği için uzaktan eğitimin faydalı olduğunu ifade etmişlerdir.

Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencileriyle yapılan bu çalışmanın bulguları göstermektedir ki; pandemi döneminde uygulanan uzaktan eğitim sistemi, lisans öğrencilerinin çoğunluğunun arkadaşlık ilişkilerini olumsuz olarak etkilememiştir. Ancak

bazı katılımcılar yeterince sosyalleşemediklerini, bazıları ise daha az arkadaş edindiklerini ifade etmiştir.

1.1.2.3. COVID-19'un Tüketim Davranışları Üzerindeki Etkisi

Tüketim, kültür, iletişim ve tarihin tüm aşamalarında yer alan, nesne ve fertler arasındaki etkileşimlerin ötesinde ve belirli sınırlara sahip olmayan düzenli bir çalışmanın uygulaması olarak açıklanmaktadır (Baudrillard, 2002: 72).

Tablo 8. Öğrencilerin Tüketim Davranışlarına İlişkin Kodlama

Tema	Alt Tema	Katılımcılar
Tüketim Alışkanlıkları	Online Alışveriş	E1, E3, E4, K2, K4
	Stok yapma	E1, E4, E5, K1
	Düzenin devam etmesi	E2, E6, K3, K4

Maslow'un ihtiyaçlar piramidinde bireylerin temel gereksinimleri olan barınma ve tüketim ilk sırada yer almaktadır. Bu temel gereksinimler bireyler için önem arz etmektedir. Bu yüzden alarm bildiren durumlarda, temel gereksinimlerin karşılanmasına ait tedirginlikten dolayı, temel gereksinimlerin ilk sırada olmasını doğrulamaktadır. Bu sebeple bireyler savaş ve salgın gibi alarm bildiren durumlarda temel gereksinimlerini karşılamak için alışveriş yapma ve özellikle stok yapmaya yönelirler (Can & Kılıç, 2021: 6). Stres, korku ve telaşlanma durumunun aktif olduğu süreçte tüketim, statü kazanmak için yapılan eylemin dışına çıkarak, bireyin gereksinimleri için yeni bir nitelik kazanır (Baudrillard, 2021, s. 30). Kısacası, tüketim toplumunda statü kazanmak için tüketen bireyler yerine, stok yapan bireyler ortaya çıkmıştır. Araştırmaya katılan üç katılımcı ise, pandemi sürecinde stok yaptıklarını şu şekilde ifade etmiştir:

“Marketler evimize çok yakındı bu yüzden başta çok umursamamıştık. Tam kapanma olunca çevreden etkilenip bizde aldık.” (K1)

“Ufak tefek stoklar yapıldı.” (E5)

COVID- 19 pandemi süreci, insanlarda kaygı ve korku ortamı oluşturmuştur. Bireyler, Koronavirüs hastalığına yakalanmaktan korktuğu için gereksinimlerini karşılamak amacıyla gelecek kaygısına girmiştir. Bu kaygı da insanlarda stoklama ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Zorunlu ve gönüllü sosyal izolasyon nedeniyle ortaya çıkan kaygı, bireylerde stoklama duygusunu belirgin hale getirmiştir. COVID-19 sürecinde tüm dünyada bireylerin marketlerde alışveriş yapma yarışına girdiklerinin görüntüleri ortaya

çıkmiştir. Bu görüntüler, kaygının tüketimi biçimlendirdiğinin delili niteliğindedir (Sheth, 2020:280). Baltacı ve Akaydın'ın COVID-19 sürecinde stok yapma eğilimleri ile ilgili yapılan araştırmaları incelediklerinde, bireylerin uzun ömürlü gıdalara öncelik verdikleri sonucuna ulaşmışlardır (2020: 60). Katılımcılar stok yapma önceliklerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Herkesin kapıldığı gibi ailemle ben de telaşa kapıldım. O yüzden ilk başta kendi bütçemize göre bir stok yaptık. Özellikle bu temel gıda maddelerinde şeker, un gibi ya da baklagillerde depolama yaptık.” (E4)

“Temel gıdalardan un, yağ, şeker gibi besinleri torba torba almaya başladık.” (E1)

COVID-19 pandemisi sürecinde bireyleri salgından korumak için sokağa çıkma yasağı uygulanmaya başlanmıştır. Bu durum, internet üzerinden alışveriş yapmalarına neden olmuştur (İri, 2021: 571). Pandemi sürecinde tüketim davranışlarının değişmesine etki eden diğer etmenlerden biri de bireylerin tüm ihtiyaçlarını evlerine talep etme imkânı bulunması ve özellikle bütün mağazaların ekrana sığması nedeniyle online alışverişe olan talebin artmasıdır. Tüketiciler, alışverişlerini istedikleri saat ve mekânda yapabilmek rahatlığına sahip olmuşlardır. Online alışveriş, zaman ve mekân kısıtlamasını ortadan kaldırmıştır. Katılımcıların bazıları, online alışverişlerinin arttığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Online alışverişimiz arttı.” (E1)

“Online alışveriş arttı.” (E3)

“Online'dan alışveriş farklı benim açımdan normalde ben online'dan hiç alışveriş yapmıyordum ama bu süreçte yapmak durumunda kaldım. Sadece yiyecek olarak değil hani kıyafet olsun spora başlamayı düşündüm spor eşyası alma mat falan gibi şeyler oldu.” (K2)

“Pandemi sürecinde bir yere çıkamadığımız için online alışverişini biraz arttırdık. Hatta artık hayatımızın bir parçası oldu.” (K4)

Salgın sürecinde internet üzerinden ihtiyaçların karşılanması nedeniyle kazanılan bu alışkanlık, gelecek yıllarda da devam edecek bir davranış haline gelecektir (Çakıroğlu ve diğerleri, 2020, s.95). Öğrencilerden E4 ise pandemi süreci ve sonraki süreçteki deneyimini şu şekilde ifade etmektedir:

“Dışarıya gitme olanaklarımız zor olduğu zamanlarda online alışveriş yaptık. Normal şartlarda özellikle ailem online alışveriş yapmayı pek güvenli bulmuyorlardı ve doğru da bulmuyorlardı. Hem gıda maddelerinde hem de giyim maddelerinde özellikle gıdada kesinlikle online alışveriş yapmıyorduk. Fakat bu süreç içerisinde bunlara alıştık. Hatta şöyle söyleyebilirim ailecek internetten alışveriş yapamaya güvenmiyorduk, fakat bu süreç içerisinde bunun güvenilir bir şey olduğunu düşündük ve pandeminin geçmesine rağmen halâ online alışverişlerimizi yapmaya devam ediyoruz.”

Bu süreçte kaygı yönetimi sağlayan ve düzeni devam ettiren katılımcılar da bulunmaktadır, şöyle ki:

“Alışveriş konusunda bir değişme olmadı.” (E2)

“Ben Polatlı da yaşıyorum bizim çevremizde stok yapmak isteyenler olmadı. Marketlerden rahat rahat alışveriş yapabiliyorduk. Market alışverişimiz her zamanki gibi devam etti.” (E6)

“Biz çok fazla gıda ve diğer ihtiyaçları için alışveriş yapmadık. Bu dönemde istediklerimizi babam alıyordu. Dışarı da çıkmadığım için fiyatlardan bile habersizdim.” (K3)

“Bu konuda bir sıkıntı yaşamadık aynı harcamalarımız aynı şekilde devam etti. Daha önceden stoklarımız olduğu için de olabilir bu. Biz daha çok kendimiz yaptığımız için herhangi bir sıkıntı yaşamadık.” (K4)

1.1.2.4. COVID-19’un Uzaktan Eğitim Üzerindeki Etkisi

Pandemi süreci, eğitim hayatı da dâhil olmak üzere dünyayı yeniden inşa etmiştir. "Normal" olarak benimsediğimiz düzen değişmekte ve yeniden şekillenmektedir. Bu değişimler eğitim sürecini etkileyerek, eğitimde farklı ihtiyaçlar doğurmuştur. Salgın nedeniyle, birçok okul ve üniversite geçici olarak kapandı ve dersler uzaktan eğitim yoluyla devam ettirildi veya tamamen iptal edildi. Afyon Kocatepe Üniversitesi, bu süreçte derslere uzaktan eğitim ile devam etmiştir. Lisans öğrencilerinin uzaktan eğitim deneyimlerini incelemek amacıyla ilgili öğrencilere “Pandemi süresince evde derslere katılmak başında bir artışı ve eksisi oldu mu?” sorusu sorulup cevapları çerçevesinde temalar oluşturulmuştur. Katılımcıların bu soruya ilişkin görüşleri analiz edilerek, ulaşılan temalar Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Deneyimlerine İlişkin Kodlama

Tema	Alt Tema	Katılımcılar
Uzaktan eğitim	Teknolojik sınırlılıklar	E1, K1, K2
	Akademik kaygılar	E2, E3, E4, E5, K2, K3, K4
	Eğitimin kolaylaştırılması	E3, K2
	Yeni düzene alışamama	E1, E5, E6, K1, K2, K4

Katılımcıların verdikleri cevaplara göre teknolojik sınırlılıklar, akademik kaygılar, eğitimin kolaylaştırılması, yeni düzene alışamama olmak üzere 4 alt tema altında toplanmıştır. Dijital platformlar bazen teknik sorunlarla karşılaşabilir, bu da öğrencilerin eğitimlerinde aksaklıklar yaşamasına neden olabilir. Bu durum teknolojik sınırlılıklar başlığı altında incelenmiştir. Katılımcılardan üçü, bu durumdan dolayı sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

“Uzaktan eğitim derslerinde İnternetin kesildiği oldu. Çok kötü hissettim.” (E2)

“Sınavlara girerken elektrik kesilmesinden korktum. Pandeminin başında taşındık. Taşındığımız evde çok elektrik kesiliyordu. O yüzden bir şey olduğunda Tedaş'ı aradım.” (K1)

“Her derse katıldım ama bazen internet çekmeme gibi durumlar oluyordu internetin elektrik gidiyordu falan öyle durumlarda katılamadıklarım da oldu.” (K2)

Katılımcılar, teknolojik aygıtların yetersizliğinden sıkıntı yaşamadıklarını sadece internet ve elektrik konusunda sıkıntı yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Uzaktan eğitim, mekân ve zaman sınırlamalarını ortadan kaldırarak eğitimin devamını sağlamıştır (Bozkurt, 2017). Uzaktan eğitim, farklı demografik niteliklere sahip çok sayıda öğrenciye ulaşma imkânı sağlamıştır (Arat ve Bakan, 2011). David Harvey, Postmodernliğin Durumu isimli kitabında zaman ve mekân kavramlarının altını çizmiştir. Harvey, dijital platformların gelişmesiyle zaman ve mekân arasındaki ilişkinin değiştiğine dikkat çekmektedir. Bunu zaman-mekân sıkışması” olarak ifade etmiştir (Harvey, 2010, s. 270). Bu değişen teknoloji toplumun tüm alanlarındaki zaman ve mekân ilişkisini değiştirdiği gibi eğitime de etki etmiştir. COVID-19 sürecinden önce başlamış olan uzaktan eğitim, pandemiden sonra herkesin benimsediği bir eğitim şekli olmuştur. COVID-19, eğitimin mekân şartını ortadan kaldırmıştır. Bunun sonucunda dijital

öğretmenler, dijital öğrenciler ve sanal sınıf ortamı oluşmuştur. Bu durumu K2 şöyle dile getirilmiştir:

“İlk başlarda güzeldi hatta çift anadala başladım işte aynı anda beraber yürütmek kolay oldu çünkü elimin altında bilgisayar vardı zaten uyanıyordum direkt bilgisayarı açıyordum bir yere hazırlanıp çıkmak durumunda kalmadığım için devamsızlık gibi bir durum da yapmadım her derse katıldım. Bu sebeple uzaktan eğitim, eğitimi kolaylaştırmıştır.”

Uzaktan eğitim sürecindeki sınav deneyimini E3 şu şekilde değerlendirmiştir:

“ Sınavlar açısından da örgün eğitime göre daha kolaydı. Çünkü ödev olarak verildiği için çok rahat geçildi. Ortalamalar değişti. Okulu uzatacak kişiler bile bitirdi.”

Katılımcıların bazıları, lisans öğrencilerinin okul ortamından ayrılıp aile evinden derslere katılmalarından doğan sıkıntıları şu şekilde ifade etmişlerdir:

“ Evde derslere odaklanamıyordum. Ev rahat olduğu için kendimi adapte edemiyordum.” (E1)

“Hocalarımdan ve arkadaşlarımdan ayrılmam benim motivasyonumu kırdı. Sınıf ortamında derslere daha kolay konsantre oluyordum. Evde videoların tamamını izleyemiyordum. Başka zaman izlerim diyordum ama izlemiyordum.” (E5)

“Derslere çok katılmadım ve bu yüzden bazı derslerimden kaldım.” (E6)

“Uzaktan eğitime ilk başta adapte olmak kolay değildi. Sınıftaki ortam nerde odamdaki masa nerde diye düşündüm. Ama daha sonra çok alıştım. Bunu da benimsedim. Başlarda derslere kendimi veremiyordum. Bir ciddiyet yokmuş gibi geliyordu.” (K1)

“Derslere evden devam ettiğim için okumuyormuşum gibi bir hissiyat oldu. Psikolojik olarak daha böyle uzaklaştım birazcık derslerden.” (K2)

“Yüz yüze eğitim daha verimliydi. Sınıfta daha çok konsantre olabiliyordum. Ev ortamında bir şeye odaklanıyorsun ama evin vermiş olduğu rahatlıktan dolayı dikkatin dağılıyor sürekli. Sınıf ortamının bir ağırlığı var. Hocayı dinliyorsun. Hocanın jest ve minikleri etkiliyor.” (K4)

Öğrencilerin ilk kez deneyimlemiş oldukları bir uzaktan eğitim programında, yeterli düzeyde motive olamamış olmaları karşımıza bir sorun olarak çıkmaktadır. Akademik kaygılar, uzaktan eğitim başlığı altında incelenecek son alt temadır. Bu

kısımda uygulamalı ders alan öğrencilere ve uzaktan eğitimden verim alamayan öğrencilere değinilmiştir. Bu konular hakkında bazı öğrenci görüşleri aşağıdaki gibidir:

“Konservatuar öğrencisi olduğum için çoğu dersimiz uygulamalı olarak işleniyor. Bu yüzden uzaktan eğitimde pek bir şey öğrenip anlayamadım. Derslerimi olumsuz etkiledi.” (E2)

“Ben pandemi başladığında 4. Sınıfın ikinci dönemindeydim. Hastane uygulaması yoktu ama 5. sınıfta iki dönem de ikişer ay açıldı. Ama ben çok fazla bulunamadığım için uygulama eksikliği yaşadım.” (E3)

“Ben online eğitimin olumsuz bir şey olduğunu düşünüyorum. ben bir mühendislik öğrencisi olarak soyluyorum bazı sözel ağırlıklı dersler için online eğitim mantıklı. Fakat bizim mühendislikte deney derslerimiz ve sayısal derslerimiz yoğunlukta olduğu için orda bir dezavantaja uğradı. Özellikle makine mühendisliğinde yüz yüze bir şeyler öğrenilmesi gerekiyor. Online eğitim ile tam olarak öğrenilmediğini düşünüyorum.” (E4)

“Bizim derslerimiz laboratuvar ağırlıklı olduğu için hocalarımdan ve arkadaşlarımdan ayrılmam benim motivasyonumu kırdı.” (E5)

“Bazı dersler için uzaktan eğitim iyi olurken, ana derslerimiz için kötü oldu. Anayasa hukuk ve medeni hukuk gibi derslerimiz de tam oturmadı. Ne kadar kitaptan okusan da örgün eğitim kadar verimli olmadı.” (K3)

“Evden derslere katılmam daha zor ve yüz yüze eğitimin yerini tutmadı. Uzaktan eğitim de derslere katılıyorduk ama örgün eğitimin yerini tutmuyordu. Hocalara soru sormak için mesaj atıyorduk ama anlaşılmıyabiliyordu. Hocayla birbirimizi anlamıyorduk bu yönden sıkıntılıydı.” (K4)

Öğrencilerin öğrenmesi gereken materyalleri kendi başlarına öğrenmeleri gerektiğinden öğrencilerde motivasyon eksikliği yaşanabilir. Öğretmenlerin öğrencilerin öğrenme süreçlerinde doğrudan bağlantı kurma şansı azdır. Bu konu hakkında bir öğrenci görüşü aşağıdaki gibidir:

“Hocalarımız bize ödev verdiler. Biz kendi mutfağımızda denedik, onları fotoğrafladık word'e aktardık. Fotoğrafları yazı şeklinde onları hocaya gönderdik. Hocanın tariflerini de evde yaptığım için iyiydi. Tabii ki de bir hoca kontrolünde olmak ayrı bir şey. Çünkü doğru mu yapıyorum, yanlış mı yapıyorum hani o konuda sıkıntıydı.

Ama çok fazla zaten uygulamalı dersim olmuyordu. Devamlı okulda olsaydım daha iyi olurdu doğru mu yapıyorum yanlış mı yapıyorum bilmiyorum diyordum.” (K2)

Bölümler birbirinden farklı olmasına rağmen, uzaktan eğitimde meydana gelen sorunların beraberinde lisans öğrencilerinin, eğitim gördükleri bölüm ayırt edilmeksizin, uygulamalı derslerin uzaktan eğitim ile öğrenilmesinin zor olduğu ve bazı eksikliklerin kaldığı sonucuna varılmıştır.

1.1.2.5. COVID-19’un Öğrencilerin Alışkanlıklarına Etkisi

COVID-19, tüm dünyayı etkisi altına aldığı gibi ülkemizde de yaşamımıza önemli derecede tesir eden önemli bir hastalıktır. Salgının yayılımının kontrol edilmesine yönelik alınan önlemlerle beraber bireylerin alışkanlıkları ve yaşamları hızla değişmektedir. Araştırma kapsamında COVID-19 pandemi sürecindeki Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencilerinin alışkanlıkları üzerindeki etkisinin incelenmesi de dâhil edilmiştir. Yaşanan pandemi sürecinin öğrenciler üzerindeki etkisini ölçmek amacıyla “Bu süreçte kazandığınız yeni alışkanlıklarınız oldu mu? Varsa neler?” sorusu yöneltilmiştir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar çerçevesinde aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 10. Öğrencilerin Değişen Alışkanlıklarına İlişkin Kodlama

Tema	Alt tema	Katılımcılar
Alışkanlık	Alışkanlık kazananlar	E3, K2
	Alışkanlık kazanmayanlar	E1, E2, E4, E5, E6, K1, K3, K4, K5

Yeni alışkanlık kazandığını söyleyen E3 ve K2 öğrencilerinin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

“Pandemi zamanından devam eden ellerimi sürekli dezenfekte etme ihtiyacım var.” (E3)

“Kolonya kullanımım hala devam ediyor. Yanımda devamlı kolonya taşıyorum. Maske takıyorum. Bende bir alışkanlık olarak kaldı.” (K2)

Öğrencilerden E1, E2, E4, E5, E6, K1, K3, K4, K5 ise yeni alışkanlık kazanmadığını ifade etmiştir. Tablodan anlaşıldığı üzere alışkanlığı değişmeyenler çoğunluktadır. Alışkanlıklarının değiştiğini ifade eden iki öğrenci de, pandemi sürecinde başlayan dezenfekte etme ve maske kullanımını devam ettirdiklerini ifade etmiştir.

1.1.2.6. COVID-19'un Öğrencilerin Hobi ve Zevklerine Etkisi

COVID-19 pandemi sürecinde bireylerin yaşamında meydana gelen değişimler toplum içerisindeki bireylerin serbest zaman etkinliklerine de etki etmiştir. Hem gönüllü hem de zorunlu sosyal izolasyon sürecinde öğrenciler, evlerinde belirli bir mekân içinde yaşamak zorunda kalmıştır. Örgün eğitimden uzaktan eğitime geçen lisans öğrencilerinin, kısıtlamalar nedeniyle, hobi ve zevklerinde bir değişme olup olmadığını ölçmek için “Hobi ve zevklerinde (müzik, spor, yemek vs.) bir değişiklik oldu mu?” sorusu sorulmuştur. Öğrencilerin verdiği cevaplara göre aşağıdaki tablo oluşturulmuştur.

Tablo 11. Öğrencilerin Değişen Hobi ve Zevklerine İlişkin Kodlama

Tema	Alt tema	Katılımcılar
Hobi ve zevkler	Müzik tarzı	E2, K3
	Görsel sanatlar	E4, K1, K3
	Dans	E5
	Enstrüman çalma	K2
	Kitap okuma ve günlük yazma	K1, E3
	Spor	E2, E4, E5, K2
	Yemek yapma	E4
	Ders çalışma	E1
	Hobisi olmayanlar	E6, K4

Pandemi sürecinde öğrencilerden bazılarının hobileri ve zevkleri değişirken bazıları ise yeni hobi edinmiştir. Öğrencilerden E2 ve K3 müzik zevklerinin değiştiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Her zamankinden farklı müzik tarzları dinlemeye ve çalmaya başladım.” (E2)

“Müzik tarzım çok değişti. Farklı ülkelerdeki müzik türlerine yoğunlaştım Latince, Fransızca, Korece, İngilizce gibi müzikleri dinledim.” (K3)

Tabloda yer alan görsel sanatlar başlığı altında ise öğrencilerin resim yapma ve el işi ile ilgili ifadeleri yer almaktadır. Öğrencilerden E4, K1 ve K3 ise pandemi sürecinde bu alanlara yöneldiğini şu şekilde ifade etmiştir:

“...Tabi bu uzun süre evde olduğumuzdan dolayı farklı hobiler edinmek durumunda kaldık. Karakalem çizim yapmak gibi ufak tefek şeylerle uğraştım.” (E4)

“...El işleri yaptım. Oyuncak örmeye başladım. Bölümüm için de iyi oldu.” (K1)

“Ben resim çizmeyi çok seviyorum. Lise dönemimde resim çizmeyi bırakmıştım. Eve kapandığımızda boş vaktimiz çok olduğu için çizim yaptım. Çizimde kendimi geliştirdim.” (K3)

Öğrencilerden E5, pandemi sürecinde yapamadığı hobileri için şu şekilde ifadeleri kullanmıştır:

“Bu süreçte bazı hobilerimi yapamaz hale geldim. Tango yapıyordum ama yasaklardan dolayı kapandı.” (E5)

Öğrencilerden K2 ise yeni bir hobi edindiğini ve ilerletemediğini şu şekilde ifade etmiştir:

“Gitar çalmayı hep istiyordum gitar aldım. İnternette onu kendi kendime denemeye çalıştım. YouTube' dan çok ilerleyemedim kursa gitmek istedim ama pandemi şartlarından dolayı gidemedim.” (K2)

Öğrencilerden bazıları kitap okumaya yönelirken, K1 ise günlük yazmaya başlamıştır. Öğrencilerin ifadeleri aşağıda alıntılanmıştır.

“Çok fazla kitap okumaya başladım hatta tüm bursumu kitaplara harcadım diyebilirim.”(E3)

“Bu süreçte günlük yazmaya başladım. Kitap okumamı arttırdım.” (K1)

Bazıları ise spora yönelmiştir. Deneyimlerini şu şekilde ifade etmişlerdir:

“Spor yapmaya zamanım oldu. ” (E2)

“Bu süreç içerisinde kilo almama bağlı olarak spor yapma ihtiyacı da oldu. Bununla birlikte genellikle eve elektrikli bisiklet alındı. Evde spor yapma alışkanlıkları geliştirilmeye çalışıldı. Bu şekilde hobilerde değişimler oldu.” (E4)

“Spor konusunda daha düzenli olmaya başladım. Evde spor yapamayan biriydim. Bu süreç alışmamı sağladı.” (E5)

“Mat aldım, dambıl aldım spor yapmaya başladım evde.” (K2)

Öğrencilerden E4, bu süreçte aile üyeleriyle mutfak işleriyle ilgilendiğini ifade etmiştir:

“...Ekmek, kurabiye, yemek, pasta yapmak gibi mutfak işleriyle bütün aile üyeleri ilgilenmeye başladı. Önceden sadece annemin yaptığı yemekler varken şimdi bütün aile üyelerimiz boş vakitlerinde bir şeyler yapmak için mutfakla ilgilendi.” (E4)

Bu süreçte kendine yeni bir hedef belirleyen ve uzaktan eğitim ile artan zamanını ders çalışarak geçiren ve hayalini gerçekleştirdiğini ifade eden E1, kendini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bu süreçte sıkı ders çalışma fırsatım oldu. Ortaöğretim KPSS çalıştım. Bunun da meyvesini aldım. Oradan atamam oldu. Üniversiteyi bitirmeden atandım ve ardından mezun oldum. Benim için pandemi bir dönüm noktası oldu.” (E1)

Öğrencilerden E6 ve K4 ise öncesinde hobilerinin bulunmadığını ve bu süreçte de bir değişiklik olmadığını şu şekilde ifade etmiştir:

“Hiç bir hobi edinmedim. Bu süreçte işe gittiğim için vaktim olmadı.” (E6)

“Yok...” (K4)

11.2.7. COVID-19’un Öğrencilerin Dijitalleşmesine Etkisi

Çağımızda kitle iletişim araçlarının kullanımı yaygınlaşmakta ve kullanım süresi de artmaktadır. Araştırma kapsamında, pandemi nedeniyle Türkiye’de 65 yaş üzeri ve 20 yaş altı için sokağa çıkma yasağının olduğu bu dönemde, lisans öğrencilerinin teknolojik aletlerle olan ilişkisi değerlendirilmek istenmiştir. Bu yüzden lisans öğrencilerine “Teknoloji aletleriyle ilişkiniz nasıl şekillendi?” sorusu sorulmuştur. Öğrencilerin verdiği yanıtlar bağlamında, ilişkisi artanlar, azalanlar ve değişmeyenler olmak üzere üç alt tema oluşturulmuştur.

Tablo 12. Öğrencilerin Teknoloji Aletleriyle İlişisine İlişkin Kodlama

Tema	Alt Tema	Katılımcılar
Teknoloji Aletleriyle İlişki	Artanlar	E2, E4, E5, E6, K1, K2, K3, K4
	Değişmeyenler	E1, E3
	Azalanlar	-

Araştırmaya katılan öğrencilerin 8’i teknoloji aletleriyle ilişkisini arttığını ifade etmiştir. Bu öğrencilerin deneyimleri aşağıda alıntılanmıştır.

“Pandemiden önce bilgisayarım yoktu. Pandeminin başında bilgisayar aldım.” (K1)

“Mesela normalde okula gidip gelirken çok fazla dizi film izleme gibi bir şeyim olmuyordu ama pandemi zamanında çok fazla dizi de izliyordum, kahvaltı yaparken

açıyordum kısa bir dizi izliyordum. İşte film de izliyordum akşamları ne bileyim hani öyle bir şeyim oldu.” (K2)

“Teknoloji ile ilişkim arttı. Derslere bilgisayar üzerinden katılıyordum. Hatta benim bilgisayarım yoktu online eğitim olunca bilgisayar aldık.” (K3)

“Teknolojik aletlerle çok kullandım. Sebebi de tek insanlarla iletişim kuramadığımız için buna daha çok yöneldim. Uzaktan eğitim dersleri için kullandım. Elektrik kesintisi olduğu için haberleştiğimiz insanlarla bir anda iletişimiz kopmuş oluyordu.” (K4)

“İnternet ve teknolojik aletler her şeyiniz oluyor bu süreçte.”(E2)

“Öncesinde özellikle sürekli teknoloji aleti olarak telefon, bilgisayar veya televizyon gibi şeyler kullanıyorduk. Pandemi sonrasında da bunların kullanımı daha fazla arttı. Derslerimizi bile bilgisayarda işledik. Bu sebeple daha kaliteli kulaklık alma ihtiyacı duydum. Dersler de artık bunlar ihtiyaç olmaya başladığı için yeni teknolojiler araştırmaya da tabi başladık. Nasıl daha kaliteli sesi elde edebilirim gibisinden düşündüm.”(E4)

“Telefona ve televizyona karşı aşırı bağımlı bir hâle geldim. İnternet benim ayrılmaz bir parçam oldu.” (E5)

“Daha çok telefon bağımlısı oldum.” (E6)

Teknolojiyle ilişkileri değişmeyen E1 ve E3, deneyimlerini şu cümleler ile ifade etmiştir:

“Öncesinde teknoloji ile çok fazla ilişkim yoktu.” (E1)

“Ödev olduğu zaman bilgisayarı kullandım. Çok fazla teknolojik aletleri ve interneti kullanan biri değilim o yüzden pek değişme olmadı.” (E3)

Katılımcıların çoğunluğu, COVID-19 sürecinde teknoloji aletlerinin kullanımlarının arttığını ifade etmiştir. Hatta katılımcılardan ikisi, uzaktan eğitim için yeni bilgisayar aldıklarını ifade etmiştir.

2. NİCEL BULGULAR

2.1. SOSYO- DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Tablo 13. Cinsiyet Dağılımına İlişkin Frekans Analizi

Cinsiyet	Sayı (F)	Yüzde (%)
----------	----------	-----------

Kadın	57	57,0
Erkek	43	43,0
Toplam	100	100,0

Araştırmaya dâhil edilen öğrencilerin %57,0'ı erkek, %43,0'ı kadındır. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin uygulamada cinsiyetleri açısından erkeklerin sayısı kadınlardan fazladır.

Tablo 14. Yaş Dağılımına İlişkin Frekans Analizi

Yaş	Sayı(F)	Yüzde (%)
18-20	17	17,0
21-23	69	69,0
24 ve üstü	14	14,0
Toplam	100	100,0

Araştırmaya dâhil edilen öğrencilerin, % 17,0'ı 18-20 yaş aralığında, % 69,0' ı 21-23 yaş aralığında, % 14,0' ı 24 ve üstü yaşlarındadır. Buna göre uzaktan eğitim görmüş olan Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencilerinin büyük çoğunluğu 21-23 yaş aralığındadır.

Tablo 15. Sınıf Dağılımına İlişkin Frekans Analizi

Sınıf	Sayı(F)	Yüzde (%)
1.sınıf	1	1,0
2.sınıf	17	17,0
3.sınıf	45	45,0
4.sınıf	37	37,0
Toplam	100	100,0

Uzaktan eğitim görmüş olma şartıyla ankete katılan öğrencilerin, % 1,0' ı 1.sınıf, % 17,0' si 2.sınıf, % 45,0' ı 3.sınıf ve % 37,0'si de 4.sınıf olarak ankete katılmışlardır. Bu sonuca göre araştırmaya katılan öğrencilerin çoğunluğunu 3. ve 4. sınıflar oluşturmaktadır.

Tablo 16. Yaşam Alanı Dağılımına İlişkin Frekans Analizi

Yaşam Alanı	Sayı(F)	Yüzde (%)
İl	60	60,0
İlçe	33	33,0
Köy	7	7,0
Toplam	100	100,0

Araştırmaya katılan öğrencilerin, % 60,0' ı ilden, %33'ü ilçeden, %7'si köyden derse katıldığı belirlenmiştir. Buna göre ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun ilden katılım sağladığı tespit edilmiştir.

Tablo 17. Derse Katılınılan Mekan Dağılımına İlişkin Frekans Analizi

Mekan	Sayı(F)	Yüzde (%)
Ev	96	96,0
İş	4	4,0
Toplam	100	100,0

Katılımcılar uzaktan eğitim derslerine, % 96'sı evden, % 4'ü işten derslere katılım sağlamışlardır. Buna göre araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir kısmı derslere mekan olarak evden katılmıştır.

Tablo 18. Kullanılan Cihazların Dağılımına İlişkin Frekans Analizi

Cihazlar	Sayı(F)	Yüzde (%)
Tablet	3	3,0
Bilgisayar	65	65,0
Akıllı Telefon	32	32,0
Toplam	100	100,0

Araştırmaya katılan öğrenciler derslerine %3,0'ü tablettten, %65,0'ı bilgisayardan, % 32,0'ı akıllı telefondan katılmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu bilgisayardan derslere katılmıştır.

2.2. CİNSİYET DEĞİŞKENİ BAĞLAMINDA BULGULAR VE YORUMLAR

COVID- 19 sürecinde, uzaktan eğitim alan 100 öğrenciye uygulanan anket çalışmasında, öğrencilerin uzaktan eğitime ilişkin algısı ve uzaktan eğitimin öğrencilerin dersleri üzerindeki etkisi belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 19. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Bağlamında Sınıf Dağılımları

	Katılımcının sınıfı				Toplam
	1	2	3	4	
Kadın	1 1,8%	9 15,8%	27 47,4%	20 35,1%	57 100,0%
Erkek	0 0,0%	8 18,6%	18 41,9%	17 39,5%	43 100,0%
Toplam	1 1,0%	17 17,0%	45 45,0%	37 37,0%	100 100,0%

Tablodaki bulgulara göre kadınların %1,8'i 1. sınıf, %15,8'i 2.sınıf, %47,4'ü 3.sınıf, %35,1'i son sınıf öğrencilerden oluşmaktadır. Erkeklerin %18,6'sı 2.sınıf, %41,9'u 3.sınıf, %39,5'i son sınıf öğrencilerden oluşmaktadır. Tabloya göre 1.sınıfta öğrenim gören erkek öğrencilerden katılım yoktur.

Tablo 20. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Bağlamında Yaşam Alanları

	Yaşam alanı			Toplam
	İl	İlçe	Köy	
Kadın	30	23	4	57
	52,6%	40,4%	7,0%	100,0%
Erkek	30	10	3	43
	69,8%	23,3%	7,0%	100,0%
Toplam	60	33	7	100
	60,0%	33,0%	7,0%	100,0%

Araştırmaya katılan öğrencilere bakıldığında kadınların %52,6'sı ilde, %40,4'ü ilçede, %7'si köyde yaşamaktadır. Erkeklerin %69,8'i ilde, %23,3'ü ilçede, %7'si köyde yaşamaktadır. Tablodaki verilere göre katılımcıların büyük çoğunluğu ilde yaşamaktadır.

Tablo 21. Öğrencilerin Cinsiyet Değişkeni Bağlamında Derslere Katıldıkları Mekânlar

	Uzaktan eğitim ile verilen derslere katılım mekânı		Toplam
	Ev	İş	
Kadın	55	2	57
	96,5%	3,5%	100,0%
Erkek	41	2	43
	95,3%	4,7%	100,0%
Toplam	96	4	100
	96,0%	4,0%	100,0%

Tabloya göre derslere kadınlardan %96,5'i evden katılırken %3,5'i işten katılmaktadır. Erkeklerde ise derslere %95,3'ü evden katılıyorken kalan %4,7'si işten katılmaktadır. Sonuç olarak katılımcılar yüksek oranla evden katılmaktadır. Bu sonuçlar da gösteriyor ki, öğrenciler genel olarak pandemi döneminde zamanlarını evde geçirmişlerdir.

Tablo 22. Cinsiyet Değişkeni Bağlamında Öğrencilerin Özgüvenlerine Ait Bulgular

	Sanal sınıf ortamında kendime güveniyorum					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Kadın	6	7	10	24	10	57

	10,5%	12,3%	17,5%	42,1%	17,5%	100,0%
Erkek	4 9,3%	3 7,0%	11 25,6%	14 32,6%	11 25,6%	43 100,0%
Toplam	10 10,0%	10 10,0%	21 21,0%	38 38,0%	21 21,0%	100 100,0%

Sanal veya fiziksel mekânda olsa özgüven bireyin kişiliğinin yapı taşıdır. Özgüven, sosyal ortamlarda bireylerarası ilişki kurmak için sosyal mekânlarda etkileşimde bulunma yeteneğidir. Özgüveni düşük olan bireyler, ortamdaki diğer kişilerin tesiri altında kalmaktadırlar. Özgüveni yüksek bireyler ise sanal sınıftaki derslerde hem kendilerini daha iyi ifade ederler hem de derslere aktif katılım sağlarlar. Kendine güveni daha fazla olan öğrenciler, derslerde öğretmenlerinin verdiği sorumlulukları üstlenmek için daha fazla motivedirler. Buradan hareketle güven duygusu bireylerin başarısını doğrudan etkileyen önemli bir faktördür.

“Sanal sınıf ortamında kendime güveniyorum” ifadesine kadınlar %59,6 oranında katılım göstermemektedir. Erkekler ise bu ifadeye %58,2 oranında katılım göstermemektedir. Bu katılım düzeylerine baktığımızda %1,4 oranında kadınlar erkeklere göre daha fazla sanal sınıf ortamında kendilerine güvenmektedirler. Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencileri cinsiyet bağlamında değerlendirdiğinde sanal sınıf ortamında kadınların özgüveninin erkeklere göre daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Tablo 23. Cinsiyet Değişkeninde Öğrencilerin Uzaktan Eğitime İlgisine Ait Bulgular

	Uzaktan eğitim sistemi görsel olarak dikkatimi çeker					Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kadın	4 7,0%	18 31,6%	14 24,6%	14 24,6%	7 12,3%	57 100,0%
Erkek	4 9,3%	12 27,9%	9 20,9%	13 30,2%	5 11,6%	43 100,0%
Toplam	8 8,0%	30 30,0%	23 23,0%	27 27,0%	12 12,0%	100 100,0%

İletişim teknolojilerinin sürekli ve hızlı büyümesi, uzaktan eğitim gören bireylerin öğrenmelerine katkıda bulunmuştur. Uzaktan eğitim, zaman ve mekâna bağlı kalmaksızın öğrenme faaliyetinin gerçekleştirildiği sistemdir. Öğrenme faaliyetlerini gerçekleştirirken dijital materyalleri kullanmaktadır. İletişimin gelişmesi neticesinde öğretmenler tarafından hazırlanan materyaller zaman ve mekâna bağlı kalmadan öğrencilere ulaşmaktadır. Teknolojik araçlar yardımıyla hazırlanan materyaller öğrencilerin öğrenmelerini destekler. Uzaktan eğitimde kullanılan materyallerin dikkat çekici olması dikkatlerini derse vermelerine yardımcı olur. Bu sayede öğrencilere kalıcı öğrenme sağlar.

Araştırmaya katılan kadınların %36,9'u uzaktan eğitim uygulamasını görsel olarak dikkat çekici bulurken erkeklerin ise %41,8'i kullandıkları uzaktan eğitim sistemini görsel olarak dikkat çekici bulmuştur. Yukarıda bahsedilen bilgiler ışığında kullanılan materyallerin öğrencilerin dikkatini çekmesi verilen eğitimin işlevsel olduğunun göstergesidir.

Tablo 24. Cinsiyet Değişkenine Bağlı Uzaktan Eğitimin Etkileşimine Ait Bulgular

	Uzaktan eğitim sistemi ile eğlenceli bir etkileşim vardır					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Kadın	12 21,1%	14 24,6%	15 26,3%	9 15,8%	7 12,2%	57 100,0%
Erkek	5 11,6%	12 27,9%	13 30,2%	10 23,3%	3 7,0%	43 100,0%
Toplam	17 17,0%	26 26,0%	28 28,0%	19 19,0%	10 10,0%	100 100,0%

Tablodaki bulgulara göre kadınların %28'i uzaktan eğitimi eğlenceli bulurken %45,7'si eğlenceli bir etkileşim olduğunu kabul etmemiştir. Erkeklerin % 30,3'ü

eğlenceli bulurken %39,5'i eğlenceli olarak değerlendirmemiştir. Cinsiyet bağlamında bakıldığında erkekler kadınlara göre daha fazla uzaktan eğitimin eğlenceli bir etkileşim olduğunu belirtmiş olsalar da eğlenceli bulanların oranı eğlenceli bulmayanlara göre daha düşüktür.

Araştırmaya katılan kadınların %36,9'u uzaktan eğitimi görsel olarak dikkat çekici bulurken %45,7'si eğlenceli bir etkileşim olmadığını ifade etmiştir. Erkeklerin ise %41,8'i kullandıkları uzaktan eğitim sistemini görsel olarak dikkat çekici olarak değerlendirirken %39'5'i eğlenceli bulmamıştır.

Öğrenme ve eğlenme yakından ilişkilidir. Öğrencilerin keyif alarak öğrenmesi motivasyonlarına olumlu katkıda bulunur. Bu sayede öğrenme kalıcı hale gelir ve öğrenmeyi kolaylaştırır. Örgün eğitimde öğrenciler derse daha kolay adapte oluyorken, sınıf ortamından bağımsız mekânda derse konsantre olmaları daha güç olacaktır. Bu sebeple öğrencilerin derslere olan ilgisi artırılmalıdır. Dolayısıyla uzaktan eğitim gören öğrencilerin derslerinde başarılı olması derslerde eğlenceli etkileşim ortamının sağlanmasıyla doğrudan bağlantılıdır.

Tablo 25. Cinsiyet Değişkeninde Ders Dinleme Ortamlarının Uygunluğuna Ait Bulgular

	Uzaktan eğitim sistemini kullanırken dikkatimi dağıtabilecek bütün nesneleri ortadan kaldırırım					Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kadın	8 14,0%	14 24,6%	14 24,6%	10 17,5%	11 19,3%	57 100,0%
Erkek	8 18,6%	10 23,3%	14 32,6%	7 16,3%	4 9,3%	43 100,0%
Toplam	16 16,0%	24 24,0%	28 28,0%	17 17,0%	15 15,0%	100 100,0%

Pandemi sürecinin başlamasıyla birlikte fiziksel mekânlardan sanal sınıflara geçiş yaşandı. Lisans öğrencileri yeni bir eğitim şekliyle öğrenimlerine devam ettiler. Eğitime öğrenciler evlerinden devam etmiştir. Öğrencilerin eğitimlerine evden devam etmesiyle öğrencileri etkisi altına alan tatil düşüncesi derslere odaklanmalarına engel olmaktadır. Bu yüzden uzaktan eğitime katıldıkları mekânların da ders dinlemelerine uygun olması önemlidir. Derslere teknolojik aletlerle katılım sağlanmıştır. Sınıf ortamında öğrenciler, dersleri telefonlar kapalı bir şekilde masa üstünden kaldırarak takip etmişlerdir. Fakat telefonlar ev ortamında sürekli el altında kullanılmaktadır. Bu sebeple telefona gelen bildirimler ders esnasında dikkat dağınıklığına yol açacaktır.

Araştırmaya katılan kadınların %36,8'i dersi takip ederken dikkatlerini etkileyecek nesneleri kaldırırken, %36,8'i de kaldırmadıklarını ifade etmişlerdir. Tabloya göre, kadınlardan konsantrasyonlarına önem verenlerle vermeyenler arasında oran bakımından fark yoktur. Erkekler için uzaktan eğitim derslerine katıldıkları ortam uygunluğuna dikkat edenler %25,6 iken dikkat etmeyenler ise %41,9'dur. Erkeklerin sonucuna göre ders dinledikleri ortamın uygunluğuna dikkat etmeyenlerin oranı daha fazladır. Erkek ve kadınların oranları karşılaştırıldığında; kadınların erkeklere göre daha fazla konsantrasyon sağlamaya dönük çaba gösterdiğini saptarız.

Tablo 26. Cinsiyet Değişkeninde Öğrencilerin Derslere Devamlılıklarına Ait Bulgular

	Sanal sınıfta derslere aktif olarak katılmam					Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kadın	15 26,3%	22 38,6%	12 21,1%	8 14,0%	0 0,0%	57 100,0%
Erkek	10 23,3%	9 20,9%	13 30,2%	9 20,9%	2 4,7%	43 100,0%
Toplam	25 25,0%	31 31,0%	25 25,0%	17 17,0%	2 2,0%	100 100,0%

Tablodaki bulgulara göre kadınların %64,9'u derslere aktif olarak katılmaktayken erkeklerin %44,2'si aktif olarak katılmaktadır. Sonuç olarak derslere daha fazla devamlılık gösterenler kadınlardır.

Fırsat eşitsizliği ve evde disiplin sağlanamaması uzaktan eğitimin önemli bir dezavantajıdır. Öğrencilerin yaşadıkları coğrafyadan kaynaklı iletişim altyapısıyla ve teknolojik imkânsızlıklarla beraber ortaya fırsat eşitsizliği çıkmaktadır. Örgün eğitimde öğrenciler sınıfta eşit şartlarda eğitim alırken, uzaktan eğitimde öğrencilerin dersleri dinleme olanakları herkes için eşit değildir. Bu durum öğrencilerin derslere aktif olarak katılmayan %19,0'a engel olan sebepler olarak gösterilebilir.

Tablo 27. Cinsiyet Değişkeninde Eş Zamanlı Eğitime Ait Bulgular

	Öğrencilere eş zamanlı iletişim ve etkileşim ortamı sağlanamamaktadır					Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kadın	9 15,8%	22 38,6%	14 24,6%	7 12,3%	5 8,8%	57 100,0%
Erkek	8 18,6%	7 16,3%	12 27,9%	10 23,3%	6 14,0%	43 100,0%
Toplam	17 17,0%	29 29,0%	26 26,0%	17 17,0%	11 11,0%	100 100,0%

Tablodaki bulgulara göre, kadınların %54,4'ü eş zamanlı iletişim ve etkileşim imkânının sağlandığını düşünürken %21,1'i bunun sağlanmadığını düşünmektedir. Bu ifadeye erkeklerin %34,9 olumlu cevap verirken %37,3'ü de olumsuz cevaplamıştır. Tablodaki sonuçlara bakıldığında, kadınlar erkeklere nazaran eş zamanlı iletişim ve etkileşim imkânının sağlandığını düşünmektedir.

COVID-19'un ortaya çıkmasıyla birlikte diğer üniversiteler gibi Afyon Kocatepe Üniversitesi de uzaktan eğitim sistemine geçiş yapmıştır. Pandemi süresince öğrencilerin eğitimlerine devam etmelerini sağlamak için uzaktan eğitim sistemi kullanılmaya başlanmıştır. Uzaktan eğitim öğrencilere zaman ve mekândan bağımsız olarak verilen eğitim şeklidir. Öğrenciler uzaktan eğitim ile mekândan bağımsız oldukları belli bir yere gitme zorunlulukları yoktur. Öğrenci ders dinleyeceği ortama kendi karar vermektedir. Öğrencilere motivasyonlarını sağlayabilecekleri konforlu mekânda dersi takip edebilme imkânı verilmiştir.

Tablo 28. Cinsiyet Değişkeninde Zaman Yönetimine Ait Bulgular

	Uzaktan eğitim ile zaman tasarrufu yaparak zamanımı verimli kullanırım.					Toplam
	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle katılıyorum	
Kadın	9 15,8%	6 10,5%	13 22,8%	18 31,6%	11 19,3%	57 100,0%
Erkek	5 11,6%	9 20,9%	5 11,6%	10 23,3%	14 32,6%	43 100,0%
Toplam	14 14,0%	15 15,0%	18 18,0%	28 28,0%	25 25,0%	100 100,0%

Tablodaki bulgulara göre, kadınların %50,9'u zamanını verimli kullanırken %26,3'ü verimli kullanmamaktadır. Erkeklerden %55,9 zamanını verimli kullanırken %32,5'i zamanını verimli kullanmamaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin verdiği cevaplar değerlendirildiğinde, erkekler kadınlara oranla zamanlarını daha dikkatli kullanmışlardır.

Örgün eğitimden uzaktan eğitime geçildiğinde yaşanan en büyük farklılık zaman tasarrufudur. Kampüse gidip gelirken öğrencilerin harcadıkları emek ve harcanılan fazla zaman ortadan kalkmıştır. Uzaktan eğitimle harcanan bu zaman ortadan kalkmıştır. Uzaktan eğitim ile öğrenciler zamanı kendilerine göre ayarlayabilme fırsatı bulmuşlardır. Örgün eğitimin kalıplaşmış şartlarını ortadan kaldıran uzaktan eğitim, öğrencilerin zamanlarını kendine göre ayarlamasına ve ilgi alanlarına yönelmesine imkan

tanınmaktadır. Uzaktan eğitim sayesinde zamanını verimli kullanan öğrenciler kendilerini geliştirmek için önemli bir fırsat yakalamışlardır.

2.3. FAKÜLTE DEĞİŞKENİ BAĞLAMINDA BULGULAR VE YORUMLAR

Bu başlık altında, sorulara fakülte değişkenine göre verilen cevaplar değerlendirilmiştir.

Tablo 29. Fakülte Değişkeninde Öğrencilerin Sınıflarının Dağılımına Ait Bilgiler

	Katılımcının Sınıfı				Toplam
	1	2	3	4	
Eğitim Fakültesi	0 0,0%	0 0,0%	2 18,2%	9 81,8%	11 100,0%
Fen Edebiyat Fakültesi	1 8,3%	1 8,3%	4 33,3%	6 50,0%	12 100,0%
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	0 0,0%	0 0,0%	8 88,9%	1 11,1%	9 100,0%
Mühendislik Fakültesi	0 0,0%	1 11,1%	5 55,6%	3 33,3%	9 100,0%
Teknoloji Fakültesi	0 0,0%	5 50,0%	2 20,0%	3 30,0%	10 100,0%
Güzel Sanatlar Fakültesi	0 0,0%	2 28,6%	4 57,1%	1 14,3%	7 100,0%
Veterinerlik Fakültesi	0 0,0%	2 28,6%	5 71,4%	0 0,0%	7 100,0%
Hukuk Fakültesi	0 0,0%	0 0,0%	3 60,0%	2 40,0%	5 100,0%
İslami İlimler Fakültesi	0 0,0%	0 0,0%	3 60,0%	2 40,0%	5 100,0%
Diğer Fakülteler	0 0,0%	0 0,0%	3 50,0%	3 50,0%	6 100,0%
Devlet Konservatuvarı	0 0,0%	4 50,0%	2 25,0%	2 25,0%	8 100,0%
Turizm Fakültesi	0 0,0%	1 20,0%	1 20,0%	3 60,0%	5 100,0%
Spor Bilimleri Fakültesi	0 0,0%	1 16,7%	3 50,0%	2 33,3%	6 100,0%
Toplam	1 1,0%	17 17,0%	45 45,0%	37 37,0%	100 100,0%

Araştırmaya katılan 1. sınıf öğrencilerinden en çok %1,0 oran ile Fen- Edebiyat Fakültesinden katılmıştır. 2. sınıf öğrencilerden en çok %50,0 oran ile Devlet Konservatuvarından katılmıştır. 3. sınıf öğrencilerden en çok 88,9% oran ile İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden katılmıştır. 4. sınıf öğrencilerden ise en çok %81,8 oran ile

Eğitim Fakültesinden katılmıştır. Bütün fakülteler karşılaştırıldığında %1,0'ı 1.sınıf, %17,0'ı 2. Sınıf, %45,0'ı 3. Sınıf ve %37,0'ı son sınıflar oluşturmaktadır.

Tablo 30. Fakülte Değişkeninde Öğrencilerin Cinsiyetlerine Ait Bilgiler

	Cinsiyet		Toplam
	Kadın	Erkek	
Eğitim Fakültesi	7 63,6%	4 36,4%	11 100,0%
Fen Edebiyat Fakültesi	10 83,3%	2 16,7%	12 100,0%
İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi	5 55,6%	4 44,4%	9 100,0%
Mühendislik Fakültesi	1 11,1%	8 88,9%	9 100,0%
Teknoloji Fakültesi	5 50,0%	5 50,0%	10 100,0%
Güzel Sanatlar Fakültesi	4 57,1%	3 42,9%	7 100,0%
Veterinerlik Fakültesi	5 71,4%	2 28,6%	7 100,0%
Hukuk Fakültesi	3 60,0%	2 40,0%	5 100,0%
İslami İlimler Fakültesi	2 40,0%	3 60,0%	5 100,0%
Diğer Fakülteler	2 33,3%	4 66,7%	6 100,0%
Devlet Konservatuvarı	4 50,0%	4 50,0%	8 100,0%
Turizm Fakültesi	4 80,0%	1 20,0%	5 100,0%
Spor Bilimleri Fakültesi	5 83,3%	1 16,7%	6 100,0%
Toplam	57 57,0%	43 43,0%	100 100,0%

Araştırmaya katılan kadınlar en çok %83,3 oran ile Spor Bilimleri Fakültesinden katılmıştır. Erkekler ise çok %88,9 oran ile Mühendislik Fakültesinden katılmıştır. Tüm öğrencilerin cinsiyetlerine bakıldığında, %7 oran ile kadınlar erkeklerden fazla katılım sağlamıştır.

Tablo 31. Fakülte Değişkeninde Öğrencilerin Başarılarına Ait Bulgular

	Uzaktan Eğitim Sistemi Eğitim Performansımı Yavaşlattı					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Eğitim Fakültesi	2 18,2%	1 9,1%	7 63,6%	0 0,0%	1 9,1%	11 100,0%
Fen Edebiyat Fakültesi	5 41,7%	2 16,7%	1 8,3%	3 25,0%	1 8,3%	12 100,0%
İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi	3 33,3%	2 22,2%	1 11,1%	1 11,1%	2 22,2%	9 100,0%
Mühendislik Fakültesi	2 22,2%	3 33,3%	2 22,2%	1 11,1%	1 11,1%	9 100,0%
Teknoloji Fakültesi	2 20,0%	3 30,0%	3 30,0%	2 20,0%	0 0,0%	10 100,0%
Güzel Sanatlar Fakültesi	2 28,6%	2 28,6%	2 28,6%	1 14,3%	0 0,0%	7 100,0%
Veterinerlik Fakültesi	1 14,3%	2 28,6%	1 14,3%	3 42,9%	0 0,0%	7 100,0%
Hukuk Fakültesi	1 20,0%	2 40,0%	0 0,0%	1 20,0%	1 20,0%	5 100,0%
İslami İlimler Fakültesi	1 20,0%	3 60,0%	0 0,0%	1 20,0%	0 0,0%	5 100,0%
Diğer Fakülteler	2 33,3%	1 16,7%	2 33,3%	1 16,7%	0 0,0%	6 100,0%
Devlet Konservatuarı	3 37,5%	2 25,0%	1 12,5%	1 12,5%	1 12,5%	8 100,0%
Turizm Fakültesi	3 60,0%	1 20,0%	0 0,0%	1 20,0%	0 0,0%	5 100,0%
Spor Bilimleri Fakültesi	0 0,0%	1 16,7%	0 0,0%	4 66,7%	1 16,7%	6 100,0%
Toplam	27 27,0%	25 25,0%	20 20,0%	20 20,0%	8 8,0%	100 100,0%

“Uzaktan Eğitim Sistemi Eğitim Performansımı Yavaşlattı” ifadesine en çok katılan %83,3 oran ile Spor Bilimleri Fakültesindendir. Bu ifadeye en çok katılmayanlar ise %80,0 oran ile Turizm Fakültesindendir. Yine tablo incelendiğinde, Veterinerlik Fakültesi ikinci sırada olumsuzluk yaşayan öğrencilerin fakültesidir. Tüm fakültelerin %52,0’ı bu ifadeye katılırken %28,0’ı bu ifadeye katılmamaktadır. Bu tablodan anlaşılacağı üzere; uzaktan eğitim alan öğrencilerin başarıları, bölümlerine göre farklılık

göstermektedir. Uygulamalı derslere sahip olan bölümler, uzaktan eğitimden olumsuz etkilenmiştir.

Görüşme yapılan 10 kişi, COVID-19 sürecinde aldıkları uzaktan eğitimin olumsuz yanları konusunda her öğrenci farklı noktalara işaret etmiştir. Aile evi düzenine adapte olamama, odaklanamama, disiplin sağlayamama veya uygulamalı bölümlerin uzaktan eğitimde gereken eğitimi alamamalarını saymıştır. Bu süreçte Spor Bilimlerindeki öğrencilerin, uygulamalı derslerinde yetersiz kalmaları yaşadıkları olumsuzlukların en temel sebebi olarak gösterilebilir.

Tablo 32. Fakülte Değişkeninde Derslerin Uzaktan Eğitime Uygunluğuna Ait Bulgular

	Bütün Derslerimi Uzaktan Eğitim Olarak Almak İçin Uygundur					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Eğitim Fakültesi	5 45,5%	4 36,4%	0 0,0%	2 18,2%	0 0,0%	11 100,0%
Fen Edebiyat Fakültesi	6 50,0%	2 16,7%	0 0,0%	1 8,3%	3 25,0%	12 100,0%
İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi	5 55,6%	2 22,2%	0 0,0%	0 0,0%	2 22,2%	9 100,0%
Mühendislik Fakültesi	2 22,2%	3 33,3%	1 11,1%	2 22,2%	1 11,1%	9 100,0%
Teknoloji Fakültesi	6 60,0%	2 20,0%	1 10,0%	0 0,0%	1 10,0%	10 100,0%
Güzel Sanatlar Fakültesi	5 71,4%	2 28,6%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	7 100,0%
Veterinerlik Fakültesi	3 42,9%	1 14,3%	0 0,0%	3 42,9%	0 0,0%	7 100,0%
Hukuk Fakültesi	2 40,0%	1 20,0%	0 0,0%	1 20,0%	1 20,0%	5 100,0%
İslami İlimler Fakültesi	1 20,0%	1 20,0%	1 20,0%	1 20,0%	1 20,0%	5 100,0%
Diğer Fakülteler	2 33,3%	3 50,0%	1 16,7%	0 0,0%	0 0,0%	6 100,0%
Devlet Konservatuarı	4 50,0%	1 12,5%	0 0,0%	1 12,5%	2 25,0%	8 100,0%
Turizm Fakültesi	2 40,0%	2 40,0%	1 20,0%	0 0,0%	0 0,0%	5 100,0%
Spor Bilimleri Fakültesi	4 66,7%	0 0,0%	1 16,7%	0 0,0%	1 16,7%	6 100,0%
Toplam	47 47,0%	24 24,0%	6 6,0%	11 11,0%	12 12,0%	100 100,0%

“Bütün Derslerimi Uzaktan Eğitim Olarak Almak İçin Uygundur” ifadesine %100,0 oranında en fazla katılmayan Güzel Sanatlar Fakültesinden katılımcılardır. Bu ifadeye %42,9 oranında en çok katılan Veterinerlik Fakültesidir. Uygulamalı derslere sahip olan Veterinerlik Fakültesi için bu durum şaşırtıcıdır. Tablo 25’te uzaktan eğitimin, başarılarını olumsuz etkilediği ifadesini destekleyen öğrencilerin, derslerinin uzaktan eğitime uygun olduğuna katılmaları çelişki oluşturmuştur. Tüm fakültelerin %23,0’ı bu ifadeye katılırken %71,0’ı bu ifadeye katılmamaktadır.

Tablo 33. Fakülte Değişkeninde Uzaktan Eğitimin Derslerin Anlaşılabilirliğine Ait Bulgular

	Uzaktan Eğitim Uygulamalı Derslerin Öğrenilmesini Zorlaştırmaktadır					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Eğitim Fakültesi	5 45,5%	3 27,3%	1 9,1%	0 0,0%	2 18,2%	11 100,0%
Fen Edebiyat Fakültesi	7 58,3%	1 8,3%	1 8,3%	1 8,3%	2 16,7%	12 100,0%
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	3 33,3%	3 33,3%	2 22,2%	0 0,0%	1 11,1%	9 100,0%
Mühendislik Fakültesi	3 33,3%	5 55,6%	1 11,1%	0 0,0%	0 0,0%	9 100,0%
Teknoloji Fakültesi	7 70,0%	0 0,0%	2 20,0%	0 0,0%	1 10,0%	10 100,0%
Güzel Sanatlar Fakültesi	2 28,6%	3 42,9%	1 14,3%	0 0,0%	1 14,3%	7 100,0%
Veterinerlik Fakültesi	1 14,3%	1 14,3%	1 14,3%	4 57,1%	0 0,0%	7 100,0%
Hukuk Fakültesi	2 40,0%	2 40,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 20,0%	5 100,0%
İslami İlimler Fakültesi	2 40,0%	1 20,0%	1 20,0%	1 20,0%	0 0,0%	5 100,0%
Diğer Fakülteler	2 33,3%	2 33,3%	0 0,0%	1 16,7%	1 16,7%	6 100,0%
Devlet Konservatuvarı	3 37,5%	1 12,5%	1 12,5%	2 25,0%	1 12,5%	8 100,0%
Turizm Fakültesi	3 60,0%	1 20,0%	0 0,0%	1 20,0%	0 0,0%	5 100,0%
Spor Bilimleri Fakültesi	3 50,0%	1 16,7%	1 16,7%	0 0,0%	1 16,7%	6 100,0%
Toplam	43 43,0%	24 24,0%	12 12,0%	10 10,0%	11 11,0%	100 100,0%

“Uzaktan Eğitim Uygulamalı Derslerin Öğrenilmesini Zorlaştırmaktadır” ifadesine en çok %57,1 oranında Veterinerlik Fakültesinden katılımcılar katılmaktadır. Veterinerlik Fakültesi öğrencileri, Tablo 26’nın aksine, uzaktan eğitimin olumsuzluğuna destek vermektedir. Aynı ifadeye en çok %88,9 oranında da Mühendislik Fakültesi öğrencileri katılmamaktadır. Tüm fakültelerin %21,0’ı bu ifadeye katılırken %67,0’ı bu ifadeye katılmamaktadır.

Tablo 34. Fakülte Değişkeninde Uzaktan Eğitimden Keyif Almalarına Ait Bulgular

	Uzaktan Eğitim İle Zaman Hızlı Geçer					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Eğitim Fakültesi	2 18,2%	1 9,1%	6 54,5%	2 18,2%	0 0,0%	11 100,0%
Fen Edebiyat Fakültesi	2 16,7%	2 16,7%	2 16,7%	3 25,0%	3 25,0%	12 100,0%
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	0 0,0%	1 11,1%	4 44,4%	2 22,2%	2 22,2%	9 100,0%
Mühendislik Fakültesi	0 0,0%	2 22,2%	2 22,2%	4 44,4%	1 11,1%	9 100,0%
Teknoloji Fakültesi	1 10,0%	3 30,0%	1 10,0%	0 0,0%	5 50,0%	10 100,0%
Güzel Sanatlar Fakültesi	1 14,3%	2 28,6%	1 14,3%	1 14,3%	2 28,6%	7 100,0%
Veterinerlik Fakültesi	0 0,0%	3 42,9%	2 28,6%	0 0,0%	2 28,6%	7 100,0%
Hukuk Fakültesi	0 0,0%	0 0,0%	2 40,0%	1 20,0%	2 40,0%	5 100,0%
İslami İlimler Fakültesi	1 20,0%	0 0,0%	3 60,0%	0 0,0%	1 20,0%	5 100,0%
Diğer Fakülteler	0 0,0%	2 33,3%	0 0,0%	3 50,0%	1 16,7%	6 100,0%
Devlet Konservatuvarı	1 12,5%	0 0,0%	2 25,0%	2 25,0%	3 37,5%	8 100,0%
Turizm Fakültesi	1 20,0%	0 0,0%	1 20,0%	1 20,0%	2 40,0%	5 100,0%
Spor Bilimleri Fakültesi	1 16,7%	2 33,3%	2 33,3%	0 0,0%	1 16,7%	6 100,0%
Toplam	10 10,0%	18 18,0%	28 28,0%	19 19,0%	25 25,0%	100 100,0%

“Uzaktan Eğitim İle Zaman Hızlı Geçer” ifadesine en çok %50,0 oranında Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri katılmazken, aynı ifadeye en çok %62,5 oranında Devlet

Konservatuvarı öğrencileri katılmaktadır. Uzaktan eğitim ile öğrenmekten keyif alan fakülte Spor Bilimleri, keyif almayan fakülte ise Devlet Konservatuvarıdır. Tabloya genel olarak bakıldığında uzaktan eğitimden keyif alanlar %44,0 iken, %28,0'ı ise keyif almamaktadır.

Tablo 35. Fakülte Değişkeninde Uzaktan Eğitimin Sağladığı Materyal İmkânına Ait Bulgular

	Uzaktan Eğitim, Örgün Eğitime Göre Daha Fazla Materyal İmkânı Sağlamaktadır					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Eğitim Fakültesi	1 9,1%	4 36,4%	4 36,4%	1 9,1%	1 9,1%	11 100,0%
Fen Edebiyat Fakültesi	4 33,3%	3 25,0%	0 0,0%	2 16,7%	3 25,0%	12 100,0%
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	4 44,4%	3 33,3%	0 0,0%	0 0,0%	2 22,2%	9 100,0%
Mühendislik Fakültesi	3 33,3%	2 22,2%	3 33,3%	1 11,1%	0 0,0%	9 100,0%
Teknoloji Fakültesi	5 50,0%	1 10,0%	3 30,0%	1 10,0%	0 0,0%	10 100,0%
Güzel Sanatlar Fakültesi	1 14,3%	4 57,1%	1 14,3%	0 0,0%	1 14,3%	7 100,0%
Veterinerlik Fakültesi	2 28,6%	0 0,0%	1 14,3%	2 28,6%	2 28,6%	7 100,0%
Hukuk Fakültesi	2 40,0%	1 20,0%	1 20,0%	1 20,0%	0 0,0%	5 100,0%
İslami İlimler Fakültesi	1 20,0%	0 0,0%	2 40,0%	2 40,0%	0 0,0%	5 100,0%
Diğer Fakülteler	0 0,0%	3 50,0%	1 16,7%	2 33,3%	0 0,0%	6 100,0%
Devlet Konservatuvarı	3 37,5%	1 12,5%	1 12,5%	0 0,0%	3 37,5%	8 100,0%
Turizm Fakültesi	2 40,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 20,0%	2 40,0%	5 100,0%
Spor Bilimleri Fakültesi	5 83,3%	0 0,0%	0 0,0%	0 0,0%	1 16,7%	6 100,0%
Toplam	33 33,0%	22 22,0%	17 17,0%	13 13,0%	15 15,0%	100 100,0%

“Uzaktan Eğitim, Örgün Eğitime Göre Daha Fazla Materyal İmkânı Sağlamaktadır” ifadesine %83,3 oran ile en çok katılmayan fakülte, uygulamalı derslere sahip olan, Spor Bilimleri Fakültesi katılımcılarıdır. Bu ifadeye %60,0 oran en çok Turizm Fakültesi öğrencileri katılmaktadır. Tüm fakültelerin %55,0’ı bu ifadeye katılırken %28,0’ı bu ifadeye katılmamaktadır.

Tablo 36. Fakülte Değişkeninde Uzaktan Eğitimin Kalıcılığına Ait Bulgular

	Uzaktan Eğitim Hem İşitsel Hem De Görsel Olduğu İçin Daha Kalıcı Bir Öğrenme Sağladığını Düşünüyorum					Toplam
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Eğitim Fakültesi	3 27,3%	4 36,4%	3 27,3%	1 9,1%	0 0,0%	11 100,0%
Fen Edebiyat Fakültesi	4 33,3%	3 25,0%	1 8,3%	2 16,7%	2 16,7%	12 100,0%
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi	4 44,4%	2 22,2%	0 0,0%	1 11,1%	2 22,2%	9 100,0%
Mühendislik Fakültesi	3 33,3%	3 33,3%	2 22,2%	1 11,1%	0 0,0%	9 100,0%
Teknoloji Fakültesi	4 40,0%	2 20,0%	2 20,0%	1 10,0%	1 10,0%	10 100,0%
Güzel Sanatlar Fakültesi	3 42,9%	2 28,6%	1 14,3%	0 0,0%	1 14,3%	7 100,0%
Veterinerlik Fakültesi	2 28,6%	2 28,6%	1 14,3%	2 28,6%	0 0,0%	7 100,0%
Hukuk Fakültesi	2 40,0%	0 0,0%	0 0,0%	3 60,0%	0 0,0%	5 100,0%
İslami İlimler Fakültesi	1 20,0%	1 20,0%	1 20,0%	1 20,0%	1 20,0%	5 100,0%
Diğer Fakülteler	2 33,3%	2 33,3%	1 16,7%	0 0,0%	1 16,7%	6 100,0%
Devlet Konservatuvarı	2 25,0%	2 25,0%	1 12,5%	1 12,5%	2 25,0%	8 100,0%
Turizm Fakültesi	1 20,0%	1 20,0%	1 20,0%	0 0,0%	2 40,0%	5 100,0%
Spor Bilimleri Fakültesi	4 66,7%	1 16,7%	0 0,0%	0 0,0%	1 16,7%	6 100,0%
Toplam	35 35,0%	25 25,0%	14 14,0%	13 13,0%	13 13,0%	100 100,0%

“Uzaktan Eğitim Hem İşitsel Hem de Görsel Olduğu İçin Daha Kalıcı Bir Öğrenme Sağladığını Düşünüyorum” ifadesine %60,0 oranı ile en çok Hukuk Fakültesi öğrencileri katılmaktadır. Aynı ifadeye %83,4 oranında en çok Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri katılmamaktadır. Tüm fakültelerin %26,0’ı bu ifadeye katılırken %60,0’ı bu ifadeye katılmamaktadır. Aradaki bu farka göre, öğrencilerin çoğunluğu uzaktan eğitimin kalıcı olduğunu düşünmemektedir.

TARTIşMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada, örgün eğitimden uzaktan eğitime geçen öğrencilerin, uzaktan eğitime ilişkin algıları ve yeni normal sürecinde yaşadıkları sosyal değişme belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaç doğrultusunda, uzaktan eğitim sistemi tanımlanmış ve bu sistemi kullanan öğrenciler üzerine odaklanılmıştır. Bu nedenle, pandemi sürecinde uzaktan eğitim ile ders almış farklı fakültelerdeki 10 öğrenciyle görüşme yapılmış ve yine farklı fakültelerden uzaktan eğitim görmüş 100 öğrenci ile uzaktan eğitim algılarını ölçmek amacıyla anket uygulanmıştır. Görüşme sonucunda edinilen bilgilerle, öğrencilerin yaşadığı sosyal değişmeye yönelik görüşleri; yapılan anket sonucunda elde edilen verilerle de öğrencilerin uzaktan eğitim algıları belirlenmek istenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, araştırma kapsamında elde edilen bulgular sunulmuş, literatürdeki diğer çalışmalar ile karşılaştırılıp tartışılmıştır.

Nicel ve nitel teknikler birlikte kullanılarak yürütölen bu çalışmada, ilk olarak nitel araştırma sonuçları yorumlanmıştır. Lisans öğrencilerinin yaşadığı sosyal değişmeye ilişkin bulgular edinmek amacıyla 10 lisans öğrencisine yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Bu görüşme soruları öğrencilerin sosyal yaşantısında gerçekleşen değişiklikleri hakkındaki düşüncelerini ortaya koyacak tarzda sorular yöneltilmiştir. Lisans öğrencilerinin sorulara verdikleri cevaplara bağılı olarak 7 adet tema oluşturulmuştur.

Birinci temada COVID-19'un lisans öğrencilerinin aile ilişkileri üzerindeki etkisi verilmiştir. Çünkü COVID-19 pandemisi, dünya çapında tüm toplumların toplumsal yapı ve kurumları üzerinde etkili olmuştur. Önemli toplumsal kurumlardan ve toplumsal yapı unsurlarından biri olan aile de bu süreçten doğrudan etkilenmiştir. Araştırmaya katılan öğrencilerin bir kısmı COVID-19 sürecinin aile ilişkilerinde olumlu etkiye sahip olduğunu söylerken diğeri kısmı ise olumsuz etkilendiğini ifade etmiştir. Çalışmaya katılan lisans öğrencileri Afyonkarahisar'dan memleketlerine dönerek kalan eğitim süreçlerini ailelerinin yanında devam ettirmiştir. Öğrencilerden bazıları, pandemi öncesinde birbirine vakit ayıramayan aile bireylerinin COVID-19'un aileleriyle bir arada olmalarını sağladığını, paylaşımlarını arttırdığını ve aile bağlarını kuvvetlendirdiğini ifade etmiştir. Belirli bir mekânda kısıtlanmış bireylerin kolektif hayatı, aile bireylerinin aşamayacağı sorunları doğurabilir (Karakaş vd., 2022: 552). Araştırmaya katılan öğrencilerden bazıları ise bu sürecin onlar için tam tersi işlediğini ifade etmiştir. Bu öğrenciler, salgın sürecinde uzun süre eve kapanmalardan dolayı COVID-19'un aile içi

iletişimin bozulmasına ve çatışmaya neden olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin aileleriyle eskisinden daha fazla vakit geçirmeleri, aile içindeki sorunları daha fazla görünür kılmıştır. Bu sebeple öğrencilerin ayrı odası bulunmasına rağmen, aile bireyleriyle sorun yaşadıklarını ifade etmiştir. Afyon Kocatepe Üniversitesinde farklı fakültelerde öğrenim gören öğrencilerin ifadelerinden hareketle, olumlu ve olumsuz durumların bir arada olduğu sonucuna ulaşılmıştır. COVID-19, aile üyelerinin beraberliğini sağlarken aynı zamanda sürekli bir arada olmaları ve yaşadıkları stresleri birbirlerine yansıtması çatışma ortamını hazırlamıştır. COVID-19 sürecinde aile ilişkileri üzerine yapılan diğer çalışmalara bakıldığında üç farklı sonuca ulaşılmıştır. Bunlar; olumlu, olumsuz ve hem olumlu hem de olumsuz sonuçlardır. Usher ve arkadaşları (2020), Altena ve arkadaşları (2020), Özyürek ve Çetinkaya (2021), Dizman (2022), Kaya ve Akın (2021), Işık (2020), Güngör ve Aşkın (2021), Karaca ve arkadaşları (2020), Sağlam ve Kay (2021) yaptıkları çalışmalarında salgın sürecinde aile içi ilişkilerin olumsuz etkilendiğini ifade etmişlerdir. Barış ve Taylan (2020), Başaran ve Aksoy (2020), Dilber (2020), Karakaş, (2020), Çelik ve Çak (2021), Kaya ve Akın Işık (2021), Aktaş (2021), Özyürek ve Çetinkaya (2021) ise COVID-19 pandemi süreci ebeveynlerin, çocukların aile yaşamlarını hem olumlu hem de olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Koca (2021) araştırmasında COVID-19 sürecinde aile içi iletişim ve dayanışmanın arttığı sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmalar çerçevesinde değerlendirildiğinde, araştırmamızın örneklemini oluşturan lisans öğrencilerinin aile ilişkileri hakkında verdikleri bilgiler, literatürdeki diğer sonuçlara yakınlık göstermektedir.

İkinci temada ise pandeminin arkadaşlık ilişkileri üzerindeki etkisine yer verilmiştir. COVID-19, öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerine yeni bir boyut kazandırmıştır. Öğrenciler çevrimiçi ortamda arkadaşlık ilişkilerini devam ettirmiş ve sosyal ilişkilerini bu sınırlar içinde yeniden şekillendirmiştir. Öğrencilerin salgın öncesi yüz yüze buluşmalarını, salgın sonrasında sanal buluşmalara bırakmıştır. Bu durum öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerini korumuştur. Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencileriyle yapılan bu çalışmanın bulguları göstermektedir ki; pandemi döneminde uygulanan uzaktan eğitim sistemi, lisans öğrencilerinin çoğunluğunun arkadaşlık ilişkilerini olumsuz olarak etkilememiştir. Bu konuyla ilgili literatürde yapılan çalışmalar sırasıyla Seçkin ve arkadaşları (2020), Sülün ve Düken (2022), Meral (2022) ve Çevik (2023) yaptıkları çalışmada arkadaşlık ilişkilerinin olumsuz etkilendiği sonucuna ulaşmıştır.

Literatürdeki diğer çalışmalarla kıyaslandığında, yapılan çalışma bu yönüyle farklılık göstermiştir.

Üçüncü temada ise COVID-19'un tüketim davranışları üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Elde edilen verilere göre öğrencilerin tüketimi; kriz anında gereksinim duyulandan fazla temel gıda alan "stoklayan" bu sayede kendilerini güvende hissedenler, çevrimiçi alışveriş ile dışarı çıkmadan ve temassız pratik bir şekilde alışverişlerini gerçekleştirenler ve kriz anını yöneten bu sayede düzeni devam ettirenler olmak üzere üç farklı biçimde gerçekleşmiştir. Sonuç olarak COVID-19, öğrencilerin çoğunun tüketim davranışını değiştirmiştir. Ayrıca bazı öğrencilerin ifadelerinden hareketle, COVID-19 salgını boyunca yaşamımızda yer edinen alışkanlıkların salgından sonra da devam edeceği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle salgınla birlikte oluşan yeni alışkanlıklarla birlikte yeni normallerin oluşacağı görülmektedir. COVID-19 sürecinde tüketim davranışlarını inceleyen başka çalışmalar da bulunmaktadır. Hacıoğlu ve Sağlam (2021), Aytakin (2020) ve Yıldız (2020) yaptıkları literatür taramasında COVID-19'un, bireylerin tüketim davranışlarını değiştirdiğini göstermektedir. Salgın sürecinde bireylerin taze gıda yerine uzun ömürlü gıdalara yöneldikleri görülmektedir (Baltacı ve Akaydın, 2020: 60). Yaman (2021) ve Duygun (2020) araştırmasında, alışverişlerini çevrimiçi olarak yapmaya başladıklarını ifade etmiştir. Literatürde bulunan diğer çalışmalar, çalışmamıza paralel sonuçlar elde etmiştir.

Dördüncü tema ise COVID-19'un uzaktan eğitim üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik sorulan sorular neticesinde toplanan veriler ile şekillenmiştir. Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencilerinin bölümlerinin birbirinden farklı olmasına rağmen, uzaktan eğitimde meydana gelen sorunların beraberinde lisans öğrencilerinin, eğitim gördükleri bölüm ayırt edilmeksizin, uygulamalı derslerin uzaktan eğitim ile öğrenilmesinin zor olduğu ve bazı eksikliklerin kaldığı sonucuna varılmıştır. Bu konuyla ilgili literatür tarandığında olumlu ve olumsuz sonuçlara ulaşan çalışmalar bulunmaktadır. Aktaş ve arkadaşları (2020), Avcı ve Yıldız (2021), Altun (2020) ve Karakuş ve arkadaşları (2020) tarafından yapılan çalışmalara göre uzaktan eğitim ile alınan derslerin verimsiz olduğu sonucuna varılmıştır. Can (2020) Türkiye'de açık ve uzaktan eğitim sisteminin her açıdan güçlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Saltürk ve Güngör (2020) ve Gonzales vd. tarafından (2020) yapılan araştırmada COVID-19 sürecinde uzaktan eğitim ile alınan derslerin verimli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Tuğay tarafından (2021) yapılan çalışmada ise öğrencilerin uzaktan eğitim sistemini sevdiklerini

hatta örgün eğitimden ayırt etmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Bu konuyla ilgili derinlemesine analiz nicel sonuçlarda yer alacaktır.

Beşinci temada ise COVID-19'un lisans öğrencilerinin alışkanlıkları üzerindeki etkisi verilmiştir. Elde edilen verilere göre, Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencilerinin alışkanlığı değişmeyenler çoğunluktadır. Alışkanlıklarının değiştiğini ifade eden iki lisans öğrencisi ise pandemi sürecinde başlayan dezenfekte etme ve maske kullanımını devam ettirdiklerini ifade etmiştir.

Altıncı temada ise COVID-19'un öğrencilerin hobi ve zevklerine etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular neticesinde Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencilerinin yaşamında meydana gelen değişimler onların serbest zaman etkinliklerine de etki etmiştir. Yakut İpekoğlu tarafından (2021) yapılan çalışmada, Sosyal izolasyon süreci, bazı bireylerde yoğun bir etkinlik programı ile geçirilirken, bazı bireylerde ise hiçbir şey yapmama veya yapamama şeklinde geçtiğini ifade etmiştir.

Yedinci temada ise COVID-19'un öğrencilerin dijitalleşmesine etkisine yer verilmiştir. Konuyla bağlantılı olarak, Bakardjieva (2003) hareketsiz toplumsallaşma kavramını ele almaktadır. İnternet üzerinden ve internet dışından devam ettirilen günlük rutinler arasındaki farklılık zaman içinde ortadan kalkmaktadır. Hareketsiz toplumsallaşma, internet üzerinde kurulan sosyal ilişkileri kastetmektedir. (Binark vd., 2009: 195). Çambay (2015) internet üzerinden, günlük rutinlerin tek tuş ile kolaylıkla yapılabilmesi hareketsiz toplumsallaşmanın oluşumu için önemli bir faktör olarak nitelendirmektedir. COVID-19 salgını ile birlikte Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencilerinin, günlük yaşamda getirilen kısıtlamalar ile teknoloji aletlerini daha sık kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum gösteriyor ki, öğrenciler ekran karşısında sosyalleşmiştir. Teknolojik gelişmelerin hız kazandığı çağımızda, COVID-19 ile dijitalleşme, üst seviyeye ulaşmış ve bu da lisans öğrencilerinin hareketsiz toplumsallaşmasına yol açmıştır. Literatürde COVID-19 sürecinde bireylerin teknoloji kullanımlarıyla ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Sülün ve arkadaşları (2021), Dong ve arkadaşları (2020), Körpe ve Küçük (2021) Elhai ve arkadaşları (2020), Khaleel (2021), Ünalın (2022), Çerçi (2020), Baltacı ve arkadaşları (2020), Samur (2020), Çınar ve arkadaşları (2022), Akbulut ve Baltacı (2021), Marangoz ve Özen (2021) ve Nalbantoğlu'nun (2021) yaptıkları çalışmalar neticesinde, COVID-19 süreci ile birlikte teknoloji kullanımının arttığı sonucuna ulaşmışlardır. Sonuç olarak, bu bulgular araştırmamızın bulgularını destekler niteliktedir.

Yapılan görüşme analiz edildiğinde, araştırmanın sonucu olarak tüm dünyayı etkileyen pandemi süreci, lisans öğrencilerinin yaşamını da doğrudan etkilemiştir. Öğrenciler, eğitim gördükleri yer olan Afyonkarahisar'dan memleketlerine geri döndüklerinde yeni düzene alışamadıklarını ve kısıtlamalardan dolayı tüm zamanlarını evde geçirdiklerini belirtmişlerdir. Aile bağlarının kuvvetlendiğini ifade edenlerle beraber, aile bireylerinin birbirine karşı tahammüllerinin kalmadıklarını ve çatışma yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrenciler karantina sürecinde kendilerine zaman ayırarak yeni hobiler edinmiş, alışkanlıklarında değişme yaşanmamış, internette geçirdikleri süre artmıştır. Pandemi sürecinde yaşadıkları olumsuzluklara rağmen uzaktan eğitime katıldıkları belirlenmiştir. Beck'in (2019) risk toplumu kavramıyla bahsettiği belirsizlik sonucu bireylerin korkması ve paniklemesini, çalışmaya katılan öğrencilerin değişen tüketim davranışlarında görmek mümkündür. Öğrenciler, çevrim içi alışverişe yönelmiş ve lüks harcamadan ziyade temel gıdaları stoklama gereksinimi duymuşlardır. Öğrenciler mekân değiştirmeden ve zaman kısıtlaması olmadan internet üzerinden arkadaşlık ilişkilerini de devam ettirmiştir. Bu nedenle arkadaşlık ilişkilerinin korunduğunu ifade etmişlerdir.

Çalışmanın nicel kısmında araştırma evreni, COVID-19 sürecinde uzaktan eğitim alan Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencilerinden oluşmaktadır. Anket formu oluşturulup yüz yüze dağıtılıp doldurtulmuştur. 100 öğrencinin verdiği yanıtlar ışığında veriler elde edilmiştir. İlk olarak cinsiyet değişkenine göre elde edilen veriler sunulmuştur. Öğrencilerin toplam yaş dağılımlarına bakıldığında, en çok 21-23 yaş aralığındaki öğrencilerin katıldığı saptanmaktadır. Çalışmaya katılan kadın ve erkeklerin çoğunluğu 2. Sınıf öğrencilerden oluşmaktadır. Araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu ilde yaşamakta ve derslere evden katılmaktadır.

“Sanal sınıf ortamında kendime güveniyorum” ifadesine Afyon Kocatepe Üniversitesi lisans öğrencileri cinsiyet bağlamında değerlendirdiğinde, sanal sınıf ortamında kadınların özgüveninin erkeklere göre daha fazla olduğu gözlenmiştir. Fiziksel mekân bağlamında cinsiyet ve özgüven arasındaki ilişkiyi saptamak için yapılan birçok çalışma bulunmaktadır. Karademir (2015); Çakır vd., (2006); Oğuz ve Topkaya (2008); Elkatmış ve diğerleri (2013); Soysal (2014); Karademir (2010); Üstüner ve diğerleri (2009) ve Bilgin'in (2011) çalışmalarında elde ettikleri sonuçlar neticesinde aralarında anlamlı bir ilişkiye varamamışlardır. Şar vd., (2010); Şeker vd., (2005); Saracaloğlu vd., (2009) ve Karadeniz ve Özdemir'in (2006) yaptıkları çalışmaları incelendiğinde,

kadınların öz yeterlilik tutumlarının erkeklere göre daha yüksek olduğunu saptamışlardır. Merey yüksek lisans tezinde, Türkiye örnekleminde cinsiyet değişkenine göre özgüvenlerini karşılaştırdığında kadınların özgüven ortalamaları erkeklerden daha yüksek olduğunu saptamıştır.

Araştırmaya katılan kadınların ve erkeklerin kullandıkları uzaktan eğitim sistemini görsel olarak dikkat çekici bulmuştur. Yukarıda bahsedilen bilgiler ışığında kullanılan materyallerin öğrencilerin dikkatini çekmesi, verilen eğitimin işlevsel olduğunun göstergesidir. Uzaktan eğitim sistemini öğrencilerin yarısı eğlenceli olarak değerlendirmiştir. Uzaktan eğitim gören öğrencilerin derslerinde başarılı olması, derslerde eğlenceli etkileşim ortamının sağlanmasıyla doğrudan bağlantılıdır. Afşar ve Büyükdogan (2020) tarafından yapılan çalışmada çoğunluğun uzaktan eğitimi ilgi çekici ve eğlenceli bulduğu sonucuna ulaşmıştır. Pandemi sürecinin başlamasıyla birlikte fiziksel mekânlardan sanal sınıflara geçiş yaşandı. Ders esnasında öğrencilerin konsantrasyonlarını sağlamaları kendilerine bırakılmıştır. Araştırmaya katılan kadınlardan konsantrasyonlarını sağlamak için çaba gösterenler ile göstermeyenler arasında fark yoktur. Erkeklerde ise ders dinledikleri ortamın uygunluğuna dikkat etmeyenler daha fazladır. Erkek ve kadınlar karşılaştırıldığında; kadınların erkeklere göre daha fazla konsantrasyon sağlamaya dönük çaba gösterdiğini saptarız. Sanal sınıflarda derslere kadınlar erkeklere göre daha fazla devamlılık göstermiştir. Kadınlar erkeklere göre uzaktan eğitimin eş zamanlı iletişim ve etkileşim imkânının sağlandığını düşünmektedir. Han ve Demirbilek (2021) tarafından yapılan araştırma sonucuna göre, sınıflarda oluşturulan rekabet ve disiplin sanal sınıf ortamında oluşturulamadığı için derslere aktif katılmadıkları sonucuna ulaşmıştır.

Örgün eğitimden uzaktan eğitime geçildiğinde yaşanan en büyük farklılık zaman tasarrufudur. Kampüse gidip gelirken öğrencilerin harcadıkları emek ve harcanılan fazla zaman ortadan kalkmıştır. Uzaktan eğitimle harcanan bu zaman ortadan kalkmıştır. Uzaktan eğitim ile öğrenciler zamanı kendilerine göre ayarlayabilme fırsatı bulmuşlardır. Örgün eğitimin kalıplaşmış şartlarını ortadan kaldıran uzaktan eğitim, öğrencilerin zamanlarını kendine göre ayarlamasına ve ilgi alanlarına yönelmesine imkân tanımaktadır. Uzaktan eğitim sayesinde zamanını verimli kullanan öğrenciler kendilerini geliştirmek için önemli bir fırsat yakalamışlardır. Araştırmaya katılan öğrencilerin verdiği cevaplar değerlendirildiğinde, erkekler kadınlara oranla zaman tasarrufu yaparak zamanını verimli kullanmıştır.

Araştırma sonucu öğrencilerin uzaktan eğitim algıları cinsiyete göre farklılık göstermektedir. Fakat Ateş ve Altun (2008) tarafından yapılan araştırmada ise üniversite öğrencilerinin uzaktan eğitime ilişkin tutumlarına yönelik olarak cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Yaptığımız çalışma, literatürde bulunan diğer çalışmayla farklılık göstermiştir. Fakülte değişkenine ait bulgular aşağıda sunulmuştur.

Araştırmaya katılan 1. sınıf öğrencilerinden en çok Fen Edebiyat Fakültesinden, 2. sınıf öğrencilerden en çok Devlet Konservatuvarından, 3. sınıf öğrencilerden en çok İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinden ve 4. sınıf öğrencilerden ise en çok Eğitim Fakültesinden katılmıştır. Araştırmaya katılan kadınlar en çok Spor Bilimleri Fakültesinden, erkekler ise en çok Mühendislik Fakültesinden katılmıştır.

Uzaktan eğitim sisteminin eğitim performansını yavaşlattığına en çok katılan Spor Bilimleri Fakültesindendir. Bu ifadeye en çok katılmayanlar ise Turizm Fakültesindendir. Veterinerlik Fakültesi ikinci sırada olumsuzluk yaşayan öğrencilerin fakültesidir. Tüm fakültelerin çoğunluğu bu ifadelere katılmıştır. Uzaktan eğitim alan öğrencilerin başarıları, fakültelere göre farklılık göstermektedir. Uygulamalı derslere sahip olan bölümler, uzaktan eğitimden olumsuz etkilenmiştir. Bütün derslerin uzaktan eğitim olarak almak için uygunluğuna en fazla katılmayan Güzel Sanatlar Fakültesinden katılımcılardır. Uzaktan eğitimin uygulamalı derslerin öğrenilmesini zorlaştırdığına dair katılımcılar katılmaktadır. Tüm fakültelerin çoğunluğu bu ifadeye katılmamaktadır. Bingöl (2020) Süreç peyzaj mimarlığı bölümleri açısından uzaktan öğretimde incelendiğinde, özellikle uygulamalı derslerde öğrencilerin zorlandığı sonucuna ulaşmıştır. Fakültelere genel olarak bakıldığında, öğrenciler uygulamalı derslerin zorlaştığını düşünmemektedir.

Uzaktan eğitim ile zamanın hızlı geçtiğini düşünen en çok Devlet Konservatuvarı öğrencileri olmuştur. Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileri ise en çok katılmayan fakültedir. Fakültelere genel olarak bakıldığında uzaktan eğitimden keyif alanlar çoğunluktadır.

Uzaktan eğitimin örgün eğitime göre daha fazla materyal imkânı sağladığını düşünmeyen Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileridir. En çok katılan ise turizm fakültesi öğrencileridir. Tüm fakülteler genel olarak değerlendirildiğinde, fakültelerin çoğunluğu

katılmaktadır. Uzaktan eğitimin hem işitsel hem de görsel olduğu için daha kalıcı bir öğrenme sağladığına en çok katılan Hukuk Fakültesi öğrencileridir. Buna en çok katılmayan Spor Bilimleri Fakültesi öğrencileridir. Fakülteler genel olarak değerlendirildiğinde, öğrencilerin çoğunluğu uzaktan eğitimin kalıcı olduğunu düşünmemektedir.

Yapılan çalışma, fakülte değişkenine göre değerlendirildiğinde, öğrencilerin uzaktan eğitim algıları öğrencilerin fakültelerine göre farklılık göstermektedir. Literatürde diğer çalışmalara bakıldığında, Altuntaş ve arkadaşlarının (2020) yaptığı çalışma, öğrencilerin bölümleriyle uzaktan eğitime uygunluğu arasında bir ilişki olduğunu saptamıştır.

Araştırmanın nicel sonuçlarına bakıldığında COVID-19'un, öğrencilerin yaşam tarzını ve sosyal ilişkilerini değiştirici etkisi olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Öğrencilerin uzaktan eğitim memnuniyetleri eğitim aldıkları fakültelere göre farklılık göstermektedir. Uygulamalı derslere sahip olan fakülteler pratik yapamadıkları için olumsuz etkilenmişlerdir. Uzaktan eğitim, yüz yüzeden daha fazla materyal imkânı sağlamasına ve öğrencilerin zaman tasarrufu yapabilmelerine olanak sağlamasına rağmen fiziksel sınıflardaki gibi ev ortamında disiplin sağlayamamaları derslerini olumsuz etkilemiştir.

Literatürde benzer çalışmalara bakıldığında, Tarlakazan ve Tarlakazan'ın (2021) yaptığı araştırma sonucunda; üniversite öğrencilerinin alınan kısıtlamaları olumlu yönde desteklerken, sosyal, kültürel, ekonomik faaliyetleri engellemeyecek biçimde devamlılığının sağlanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır. Özkan ve Yeşilirmak (2020) tarafından yapılan araştırma sonucunda; verimliliğin ve kullanım rahatlığı üzerindeki etkisine bakıldığında, öğrencilerden olumlu dönüş alınmıştır.

Salgın hastalıklar hayatın bir gerçeğidir. 2019 yılında ortaya çıkan COVID-19 gibi bundan sonraki yıllarda da bir salgının ortaya çıkma ihtimali vardır. Bu nedenle, salgın sürecinde yaşanan olumsuzlukların tespit edilmesi ve sonraki yıllarda yaşanabilecek salgınlarda bu durumlar göz önünde bulundurularak önlem alınması için önemlidir. Çalışma sonucuna ilişkin getirilebilecek öneriler;

- Öğrencilerin teknoloji aletlerinin kullanımlarının artması, bağımlılığı tetiklemektedir. Bu nedenle, öğrencilere bu konu hakkında farkındalık eğitimi verilebilir.

- Uzaktan eğitime geçiş yapıldığında, uygulamaları bölümler göz önünde bulundurulmalı ve olumsuzluklarını ortadan kaldıracak metot izlenmelidir.
- Öğrencilerin aile içi ilişkilerinde yaşadıkları stresten dolayı çatışma ve huzursuzluk yaşamaları göz önünde bulundurulduğunda kriz anında ne yapmaları gerektiğine dair aile bireylerine eğitim verilmelidir.
- Toplumsal olarak yaşanan zorlu süreçlerde ailelere psikososyal destek eylem planları oluşturulmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Abazaoğlu, İ. ve Umurhan, H. (2015). Uzaktan Eğitim Ve Öğretim Üyelerini Uzaktan Eğitime Teşvik Eden Faktörler, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 353-363.
- Adıyaman Z. (2002). Uzaktan Eğitim Yoluyla Yabancı Dil Öğretimi, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, 1(1), 92- 97.
- Afşar, B. ve Büyükdoğan, B. (2020). COVID-19 Pandemisi Döneminde İİBF ve SBBF Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Hakkındaki Değerlendirmeleri. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi* , (5), 161-182.
- Ak, A. Oral, B. ve Topuz, V. (2018). Marmara Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Uzaktan Öğretim Sürecinin Değerlendirilmesi. *Bilim, Eğitim, Sanat ve Teknoloji Dergisi (BEST Dergi)*, 2(1), 73-80.
- Akın, B. vd. (2013). E-öğrenme ve Sosyal Ağlar, *XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, (2), 741- 745.
- Akkaya, M. ve Özkan, H. (2020). Enderun Mektebi'ne Öğrenci Alım Usulleri, *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 15(30), 149-170.
- Akpınar M. (2019). *Pedagojik Formasyon Öğrencilerinin Çevrimiçi Engelleri İle Transaksiyonel Uzaklık Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Aksakal H. (2010). Oswald Spengler'in Tarh, Kültür Ve Medeniyet Anlayışı, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 37-42.
- Aksoy M. S. ve Bayram Y. (2002). Türkiye'de Uzaktan Eğitim Ve Sakarya Üniversitesi Uygulaması, *Sau Fen Bilimieti Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 169-175.
- Aktaş, G. (2021). Pandemi Sürecine Tanıklık Eden Gençler Üzerine Nitel Bir Çalışma: Üniversite Gençliği Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (54), 27-48.
- Aktaş, Ö. vd. (2020). COVID-19 Virüsünden Kaynaklanan İzolasyon Günlerinde Spor Bilimleri Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Karşı Tutumları. *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-9.
- Alkan C. (1977). *Eğitim Teknolojisi Kuramlar Yöntemler*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası
- Altena, E. vd. (2020). Dealing with sleep problems during home confinement due to the COVID-19 out break: practical recommendations from a task force of the European CBT-I Academy. *Journal of Sleep Research*, 29(4), 1-7.
- Altun Ekiz, M. (2020). Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin Karantina Dönemindeki Uzaktan Eğitim İle İlgili Görüşleri (Nitel Bir Araştırma). *Journal of Sport and Recreation Researches*, 2(11), 1-13.
- Altunışık, R. vd. (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Yeni Perspektiller*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Altuntaş Yılmaz, N. (2020). Yükseköğretim kurumlarında COVID-19 Pandemisi Sürecinde Uygulanan Uzaktan Eğitim Durumu Hakkında Öğrencilerin Tutumlarının Araştırılması: Fizyoterapi Ve Rehabilitasyon Bölümü Örneği, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 3(1), 15-20.
- Altuntaş, Y. E. vd. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Yüksek Öğretim Kurumlarının Uzaktan Eğitime Yönelik Stratejilerine ve Öğrenme Deneyimlerine İlişkin Algı Düzeyleri. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*. 3(2), 8-23.
- Appelbaum, R. P. *Toplumsal Değişim Kuramları*, (Çev: Türker Alkan). Ankara: Kültür Yayınları

- Arat, T. ve Bakan, Ö. (2011). Uzaktan Eğitim Ve Uygulamaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14(1), 363-374.
- Arı, Y. (2021). Toplumsal Değişim Ve Din, *Asya Studies*, 5(16), 131-142.
- Aricioğlu Sülün, A. Ve Düken, M. E. (2022). COVID-19 Pandemi Sürecinde Ergenlerin Akran İlişkileri ve Yalnızlık Durumları. *Journal of Infant, Child and Adolescent Health*, 2(1), 11-20.
- Aron, R. (2000). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*. (Çev: K. Alemdar). Ankara: Bilgi Yayınevi,
- Arslanoğlu İ. (2012). *Genel Sosyoloji*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Arslantürk, Z. ve Amman M.T. (2013). *Sosyoloji*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Aslan, K. (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*. İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Aslan, Ö. (2006). Öğrenmenin Yeni Yolu: E-Öğrenme, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 121-131.
- Ateş, A. ve Altun, E. (2008). Bilgisayar Öğretmeni Adaylarının Uzaktan Eğitime Yönelik Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(3), 125-145.
- Avcı, İ. ve Yıldız, E. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitimi Kullanan Öğrencilerin Memnuniyet ve Davranışlarının Teknoloji Kabul Modeli Çerçevesinde İncelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(3), 814-830.
- Aydın, M. (2013). *Toplumsal Yapı ve Kurumlar. İçinden: Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Aydın, M. (2019). *Değişim Sosyolojisi*. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Aydın, M. vd. (2016). *Sistemik Aile Sosyolojisi*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Baki, A. ve Gökçek, T. (2012). Karma Yöntem Araştırmalarına Genel Bir Bakış, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(42), 1-21.
- Bal, H. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemi*. Isparta: Fakülte Kitabevi.
- Bal, Hüseyin. (2015). *Sosyolojide Yöntem ve Araştırma Teknikleri*. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Baltacı, A.ve Akaydın, H. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinin Tüketicilerin Gıda Ürünlerini Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Yüksek İhtisas Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 0(45), 57-64.
- Baltacı, Ö. vd. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Problemler İnternet Kullanımı: Bir Nitel Araştırma. *Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(3), 126- 140.
- Balyer, A. ve Gündüz, Y. (2010). Değişik Ülkelerde Ve Türkiye’de Sanal Üniversitenin Gelişimi İşleyişi Ve Sanal Üniversite Gerçeği, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi*, 10(2), 27-39.
- Barış, İ. ve Taylan, H. H. (2020). Küresel Salgın Sürecinde Türkiye’de Aile İçi Sorunlar. *Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi, Gürsoy Akça Özel Sayısı*, (5), 13-32.
- Başaran, M. ve Aksoy, A. B. (2020). Anne-babaların Korona-Virüs (COVID-19) salgını sürecinde aile yaşantılarına ilişkin görüşleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 13(71), 668-678.
- Baudrillard, J. (2021). *Tüketim Toplumu*. (Çev: N. Tutan ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berman, M. (1994). *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*. (Çev: Ü. Altuğ ve B. Peker). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bilen, M. (1999). *Plandan Uygulamaya Öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Bingöl, B. (2020). Peyzaj Mimarlığı Öğrencilerinin COVID-19 Sürecinde Acil Uzaktan Öğretim Üzerine Görüşleri. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*, (20), 890-897.

- Bolay, S. H. (2007). *Felsefeye Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bozkaya, M. (2013). Televizyonun Uzaktan Eğitimde Kullanımı, *Selçuk İletişim*, 4(3), 146- 158.
- Bozkurt, A. (2017). Türkiye’de Uzaktan Eğitimin Dünü Bugünü Ve Yarını, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 85-124.
- Bozkurt, V. (2015). *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Cabi, E. ve Ersoy, H. (2017). Yükseköğretimde Uzaktan Eğitim Uygulamalarının İncelenmesi: *Türkiye Örneği, Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 7(3), 419-429.
- Can, E. (2020). Coronavirüs (COVID-19) Pandemisi Ve Pedagojik Yansımaları: Türkiye’de Açık Ve Uzaktan Eğitim Uygulamaları. *AUAd*, 6(2), 11-53.
- Can, G. ve Kılıç, F. (2021). Türkiye’de COVID-19 Salgınının Tüketici ve Üretici Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(1), 17-27.
- Canberk, N. G. (2009). *Üniversite-Toplum İşbirliğinde Öğrenen-Ders Yöneticisi Etkileşimi: Second Life (SL) Üzerine Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Celkan, H. (1991). *Eğitim Sosyolojisi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Charles, S., Simonson & Hanson, (1999). Theory and Distance Education: A New Discussion, *The American Journal of Distance Education*, 13(1), 60-75.
- Coşkun Karataş, N. (2018). *Nikolay Danilevski’nin Kültürel Tarihsel Tip Teorisi Çerçevesinde Rusya ve Avrupa. İçinden: Sosyal Ve Beşeri Bilimlere Multidisipliner Bakış*. İstanbul: Güven Plus Grup A.Ş. Yayınları.
- Coşkun, İ. (1989). Modernleşme Kuramı, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Dergisi*, 3(1), 289-314.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çakır, Ö. vd. (2006). Öğretmenlik Meslek Bilgisi Ve Tezsiz Yüksek Lisans Programlarının Tutum ve Özyeterlik Açısından Değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(1), 36-47.
- Çakıroğlu Çevik, A. (2023). Görünmeyen Çoğunluk “Birinci Nesil Üniversite Öğrencileri”nin Covid-19 Salgın Deneyimleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 26(1), 61-81.
- Çakıroğlu, K. I. vd. (2020). COVID-19 Sürecinde ve Post-Pandemi Döneminde Yaşam Tarzı Açısından Tüketici Davranışlarının Değişen Eğilimi Üzerine Kavramsal Bir Çalışma. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi COVID-19 Sosyal Bilimler Özel Sayısı (Özel Ek)*. 81-103.
- Çakmak, Ö. (2008). Eğitimin Ekonomiye Ve Kalkınmaya Etkisi. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(33), ss. 33-41.
- Çallı, İ. vd. (2014). Sakarya Üniversitesi’nde Uzaktan Eğitimin Dünü Bugünü ve Geleceği, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 0(3), 1-8.
- Çam, E. vd. (2011). Uzaktan Eğitim Uygulama Modelleri, *New Horizons on Global Education Conference*, 363- 374.
- Çambay, S. O. (2015). Bir Toplumsallaşma Aracı Olarak Yeni Medya: Kuramsal Bir Değerlendirme, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 237-347.
- Çelebi, N. ve Kazancı, E. (2021). Cumhuriyet Dönemi Eğitim Politikaları ve Yabancı Eğitim Uzmanlarının Eğitimdeki Etkileri (1923-1960), *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 198- 218.

- Çelik, Ş. Ve Çak, E. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinin Aile Üzerine Etkisi/ The Effect Of The COVID-19 Pandemia Process On The Family. *Gevher Nesibe Journal Of Medical & Health Sciences*, 6(11), 43-49.
- Çelikkaya, H. (1991). Eğitimin Anlamları Ve Farklı Açılardan Görünüşü, *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, (3), 73-85.
- Çerçi, Ü. Ö. vd. (2020). COVID-19 Krizi Döneminde Bilgilenme Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımı, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (44), 184-198.
- Çıkkılı, Y. vd. (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çınar, B. vd. (2022). COVID-19 Pandemisinin Türkiye'deki Dijital Dönüşüm Süreçlerine Etkisi, *Journal Of Research In Business, IMISC 2021 Special Issue*, 91-102.
- Çukadar, S. ve Çelik, S. (2003). İnternete Dayalı Uzaktan Öğretim Ve Üniversite Kütüphaneleri, *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 4(1), 31-42.
- Dawson, C. (2016). *Araştırma Yöntemlerine Giriş*. (Çev: A. Soysal vd.). Konya: Eğitim Kitabevi.
- Demircioğlu, S. (2021). Türkiye' de COVID-19 Salgınının Aile İçi Şiddete Etkisi. *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 53-68.
- Demirtaş, B. (2008) Atatürk Döneminde Eğitim Alanında Yaşanan Gelişmeler, *Akademik Bakış*, 1(2), 155- 176.
- Demirtaş, Z. (2007). Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 173- 183.
- Dikeçligil, B. (2006-2009). Sosyal Bilimler Epistemolojisinde Sorunların Kaynağı: Ontolojiyi Unutmak. *Toplum Bilimleri Altı Aylık Hakemli Bilimsel Dergi*, 1-3(1-6), 47-69.
- Dilber, F. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Salgını Ve Aile İletişimi, *International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 6(33), 1203-1218.
- Diñçer, M. (2003). Eğitimin Toplumsal Değişme Sürecindeki Gücü, *Ege Eğitim Dergisi*, 3(1), 102-112.
- Doğan, İ. (2000). *Sosyoloji: Kavramlar ve Sorunlar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dong, H. Vd. (2020). Internet Addiction And Related Psychological Factors Among Children And Adolescents In China During The Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Epidemic. *Front Psychiatry*, (11), 1-9.
- Durdu, E. Vd. (2016). Uzaktan Eğitimin Tarihçesi: Posta İle Eğitim, Çoklu Ortam Modeli, Tele Öğrenme Modeli, Esnek Öğrenme Modeli <https://uzaktanegitimtarihce.files.wordpress.com/2016/12/uzaktan-egitim-tarihcesii.pdf>
- Durkheim, E. (2016). *Eğitim ve Sosyoloji*. (Çev: P. Ergenekon). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Durkheim, E. (2016). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, (çev: Ö. Doğan). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Duygun, A. (2020). COVID-19 Pandemisi Sırasında Tüketicilerin Yaşam Tarzlarının Değerlendirilmesi, *Econder International Academic Journal*, 4(1), 232-247.
- Elhai, JD. (2020). COVID-19 Anxiety Symptoms Associated With Problematic Smartphone Use Severity İn Chinese Adults. *J Affect Disord*, (274), 1-1232.
- Erdene, M. ve Erdene O. (2015). Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaygın Eğitimin Yoksulluğu Azaltma Üzerindeki Etkisi, *Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19(2), 47-64.
- Ereş, F. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Maya Akademi.
- Ergül, B. ve Yılmaz, V. (2020). COVID-19 Salgını Süresince Aile İçi İlişkilerin Doğrulayıcı Faktör Analizi ile İncelenmesi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, Milli Mücadele'nin 100. Yılı Özel Sayısı*, 38-51.

- Ergün, M. (1994). *Eğitim ve Toplum*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Erişen, M. A. ve Dömbekçi, H. A. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 141-160.
- Erkal, M. (2012). Sosyal Değişme ve Sosyal Gelişmeye Çağdaş Bir Yaklaşım, *Journal of Social Policy Conferences*, (31), 297- 328.
- Erkan, H. (1991). *Ekonomi Sosyolojisi*. İzmir: Alper Matbaası.
- Erkilet, A. (2013). *Toplumsal Yapı ve Değişme Kuramları*. Ankara: Hece Yayınları.
- Erol, N. (2011). Toplumsal değişme ve eğitim: Temel İlişkiler, Çelişkiler, Tartışmalar. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 5(9), 109- 122.
- Eskicumali, A. (2001). Eğitim Ve Sosyal Değişme: Türkiye'nin Değişim Sürecinde Eğitimin Rolü. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (1), 109- 128.
- Barut Tuğtekin, E. (2022). Açık ve Uzaktan Öğrenme Kuramlarının Öğrenenler, Öğrenme Ortamları ve Etkileşim Açısından İncelenmesi, *Eğitim Bilim ve Araştırma Dergisi*, 3(1), 118- 137.
- Fatma Varış vd. (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Fictor, J. H. (2012). *Sosyoloji Nedir*. (Çev: N. Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Fidan, N. (2012). *Okulda Öğrenme ve Öğretme*. Ankara: Pegem Akademi.
- Fidan, N. ve Erden, M. (1998). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Garrison D. R. (1997). Self-Directed Learning: Toward a Comprehensive Model, *Adult Education Quarterly*, 48(1), 18-33.
- Garrison, D. R. (1985). Three Generations Of Technological Innovations In Distance Education. *Distance education*, 6(2), 235- 241.
- Genç, M. F. ve Gümrükçüoğlu, S. (2020). Koronavirüs (COVID-19) sürecinde ilâhiyat Fakültesi Öğrencilerinin Uzaktan Eğitime Bakışları. *Turkish Studies*, 15(4), 403-422.
- Giddens A. (2000). *Sosyoloji*. Ankara: Ayraç Yayınevi.
- Gonzalez, T. vd. (2020). Influence of COVID-19 Confinement In Students' Performance In Higher Education, *PLoS ONE* 15(10), 1-23.
- Gökçe, A. T. (2008). Küreselleşme Sürecinde Uzaktan Eğitim, *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (11), 1-12.
- Gökmen, Ö. F. vd. (2016). Uzaktan Eğitimde Kuramlar, Değişimler Ve Yeni Yönelimler, *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 29-51.
- Güçlü, N. ve Şehitoğlu, E. T. (2006). Örgütsel Değişim Yönetimi, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (13), 240-254.
- Gülbahar Y. (2018). *E- Öğrenme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gültekin, M. (2020). Değişen Toplumda Eğitim ve Öğretmen Nitelikleri, *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 10(1), 654-700.
- Günay, Ü. (1986). Sanayi Toplumlarda Din, *EÜİF Dergisi*, (3), 41-88.
- Günay, Ü. (2014). *Din Sosyolojisi*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Güngör, V. ve Aşkın, D. (2021). Afet Ve Aile İçi İlişkiler: COVID-19 Pandemisinin Aile İçi Tartışma Ve Şiddet Üzerindeki Etkileri. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1), 46-55.
- Güven, S. (2006). *Toplum Biliminde Araştırma Yöntemleri*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Hacıaloğlu, A. ve Sağlam, M. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Tüketici Davranışları ve E-Ticaretteki Değişimler. *Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 3(1), 6-29.
- Haldûn, İbn-i. (2017). *Mukaddime 1. Cilt*. (Çev: H. Kendir). İstanbul: Kültür Yayıncılık.
- Han, F. Ve Demirbilek, N. (2021). Üniversite Öğrencilerinin Covid-19 Salgını Süresince Yürütülen Zorunlu Uzaktan Eğitime İlişkin Görüşleri, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 12(44), 182-203.

- Işık, A. (2020). Koronavirüs (COVİD-19) Salgını Döneminde Ailede Krize Müdahale. *Akademia Doğa ve İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(1), 1-9.
- Işık, A. ve Güneş E. (2017). Türk Tarihinde Özel Yeteneklilerin Eğitimi: Osmanlı Enderun Mektebi, *Üstün Zekâlılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 4(3), 1-13.
- Işık, R. ve Kaya, Y. (2021). COVID-19 ile Yaşanan Sosyal İzolasyonun Aile Ve Evlilik Yaşamına Yansımaları: Fenomenolojik Bir Çalışma. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 15(3), 510-520.
- İçli, G. (2005). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- İri, R. (2021). COVİD-19 Pandemi Sürecinin Niğde Ve Yöresindeki Tüketicilerin İnternet Üzerinden Satın Alma Davranışlarına Etkisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (37), 570- 602.
- İşman, A. (1998). *Uzaktan Eğitim Genel Tanımı Türkiye’deki Gelişimi ve Proje Değerlendirilmesi*. Sakarya: Değişim Yayınları.
- İşman, A. (2011). *Uzaktan Eğitim*. Ankara: Pegem A. Yayıncılık.
- Kahraman, M. E. (2020). COVID-19 Salgınının Uygulamalı Derslere Etkisi ve Bu Derslerin Uzaktan Eğitimle Yürütülmesi: Temel Tasarım Dersi Örneği. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 6(1), 44-56.
- Kalelioğlu, U. B. (2019). Auguste Comte’un İnsanlık Dini Kurgulamasında Üç Hal Kanunu’nun Rolü Ve Pozitif Dinin Nitelikleri, *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(3), 535- 541.
- Kammeyer, K.C.W., Ritzer, G. & Yetman, N.R. (1979). *Sociology*. ABD: Allyn and Bacon Inc.
- Kapluhan, E. (2012). Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliği Ve Köy Enstitüleri, *Marmara Coğrafya Dergisi*, (26), 172- 194.
- Karaca, N. vd. (2020). COVID-19 Salgınının Türkiye’de Aile İçerisinde Yol Açtığı Toplumsal Etkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24(4), 1811-1831.
- Karademir, N. (2015). Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Öğrencilerinin Özgüven Algıları, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 53-77.
- Karakaş M. (2020). COVİD-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi ve Yeni Normal Meselesi. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 40(1), 541–573.
- Karakaş, M. vd. (2022). COVİD-19 Salgını Sürecinde Evin Kullanımına İlişkin Sosyolojik Bir Analiz. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(2), 724-742.
- Karakaş, M. (1998). *Batı Gelişme Modeli ve Batı Dışı Toplum Olmanın Ötekiliği*. Yeni Türkiye, (23-34), ss. 1691-1702.
- Karakaş, M. (2015). *Modernlik Küreselleşme ve Türkiye’nin Kimlikler Evreni*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Karakaş, M. (2022). Türk Modernleşmesi Üzerine Değerlendirmeler, *Sosyologca*, (24), 109- 120.
- Karakuş, N. vd. (2020). Türkçe Öğretmeni Adaylarının Uzaktan Eğitime Yönelik Görüşleri, *Rumelide Dil Ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (19), 220-241.
- Karataş, S. (2003). Yüz Yüze ve Uzaktan Eğitimde Öğrenme Deneyimlerinin Eşitliği, *Eğitim Bilimleri ve Uygulama Dergisi*, 2(3), 91-104.
- Karataş, S. (2005). *Deneyim Eşitliğine Dayalı İnternet Temelli ve Yüz yüze Öğrenme Sistemlerinin Öğrenci Başarı ve Deneyimi Açısından Karşılaştırılması*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Karataş, Z. (2015) Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80.
- Karatepe, F. vd. (2020). Öğretmen Adayları Senkron Uzaktan Eğitime Nasıl Bakıyor? Bir Anket Çalışması. *Journal Of Social And Humanities Sciences Research*, 7(53), 1262-1274.
- Kaya, Y. ve Akın, R. (2021). COVID-19 ile Yaşanan Sosyal İzolasyonun Aile ve Evlilik Yaşamına Yansımaları: Fenomenolojik Bir Çalışma. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 15(3), 510-520.
- Kaya, Z. (2002). *Uzaktan Eğitim*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Keskin, M. ve Özer-Kaya, D. (2020). COVID-19 Sürecinde Öğrencilerin Web Tabanlı Uzaktan Eğitime Yönelik Geri Bildirimlerinin Değerlendirilmesi. *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 5(2), ss. 59-67.
- Khaleel M. (2021). Technology Addiction Among Students. *Psychology and Education Journal*, 58(3), 3646-3655.
- Kıray, M. B. (2006). *Sosyal Bilim ve Sosyal Bilimci*. İçinden: Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme: Toplu Eserler 4. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kırık, M. A. (2014). Uzaktan Eğitimin Tarihsel Gelişimi ve Türkiye'deki Durumu, *Marmara İletişim Dergisi*, (21), 73- 94.
- Kili, S. (1978). *Çayırhan Bir Orta Anadolu Köyünde Toplumsal Değişme ve Siyasal Davranış*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Koca, Ş. N. (2021). COVID-19 Salgınının Aile Yapısına Etkileri. *Bitlis Eren Üniversitesi İnsan Ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-21.
- Koenig, S. (2000). *Sosyoloji Toplum Bilimine Giriş*. İstanbul: Ütopya Yayınları.
- Kongar, E. (1996). *Türk Toplum Bilimcileri 2*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Kongar, E. (2002). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Körpe, G. ve Küçük, L. (2021). COVID-19 Döneminde Hemşirelik Öğrencilerinde Teknoloji Bağımlılığı. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, (15), 581-592.
- Kösemihal, N. Ş. (2010). *Sosyoloji Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kurtdaş, M. Ç. (2020). COVID-19'un Toplumsal Etkileri Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Şehir ve Medeniyet Dergisi*, 6, (Şehircilik ve Covid-19), 530-546.
- Kuş, E. (2009). *Nitel-Nitel Araştırma Teknikleri: Sosyal Bilimlerde Araştırma Teknikleri Nicel mi?, Nitel mi?* Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kümbetoğlu, B. (2012). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. (3. Baskı). İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kürtüncü, M. ve Kurt, A. (2020). COVID-19 Pandemisi Döneminde Hemşirelik Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Konusunda Yaşadıkları Sorunlar. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(5), 66-77.
- Mannheim, Karl. (2002). *İdeoloji ve Ütopya*. (Çev: Mehmet Okyayuz). Ankara: Epos Yayınları.
- Marangoz, M. ve Kırılı Özen, E. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinin Farklı Alanlarda Dijitalleşmeye Etkileri: Kavramsal Bir Değerlendirme. *Hitit Ekonomi ve Politika Dergisi*, 1(1), 54-58.
- Marx, K. (2005). *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı*. (Çev: S. Belli). Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. (2021). *Das Kapital*. (Çev: E. Cengiz). İstanbul: Olympia Yayınları.
- Marx, K. ve Engels, F. (2009). *Komünist Manifesto ve Komünizmin İlkeleri*. (Çev: M. Erdost). Ankara: Sol Yayınları.

- Memioğlu, A. Z. (2003). İmparatorluktan Cumhuriyete İlk Öğretimimiz, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (21), 241-252.
- Merrill, F. E. (1957). *Society and Culture*, ABD: Prentice- Hall Inc.
- Nalbantoğlu, C. B. (2021). COVID 19 Sürecinin Dijital Dönüşüme Etkileri. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(4), 13-18.
- Negroponte, N. (1995). *Being Digital*. Britain: Vintage Books.
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum Bilimlerinde Kültür Kavramı, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139.
- Okumuş, E. (2007). *Toplumsal Çöküş Teorileri*. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Okumuş, E. (2009). Toplumsal Değişme ve Din, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(30), 323- 347.
- Oskay, Ü. (1990). *Sosyolojik Düşünce Tarihi (Cilt 1)*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1975). *Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ozankaya, Ö. (1979). *Toplum Bilime Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Ödemiş, İ. S. (2014). Enderun Mektebi Ve Demokratik Eğitim Modeli Perspektifinden Mesleki Eğitim: Teorik Bir Çözümleme, *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 65-75.
- Özbay, Ö. (2015). Dünyada Ve Türkiye’de Uzaktan Eğitimin Güncel Durumu, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (5), 376- 394.
- Özdemir, Ç. vd. (2004). Teknolojik Gelişme İçin Eğitimin Önemi ve İnternet Destekli Öğretimin Eğitimdeki Yeri, *TOJET*, 3(3), 144-147.
- Özdemir, O. (2016). Psikiyatride Akademik Terbiye veya Pedagojik Psikiyatri, *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 8(3), 303-308.
- Özdemir, S. M. (2011). Toplumsal Değişme Ve Küreselleşme Bağlamında Eğitim Ve Eğitim Programları: Kavramsal Bir Çözümleme, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 85- 110.
- Özdil, İ. (1986). *Uzaktan Eğitimin Evrensel Çerçevesi ve Türk Eğitim Sisteminde Uzaktan Öğretimin Yeri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Özgür, H. ve Tosun, N. (2010). İnternet Destekli Eğitimin E-Öğrenme Tutumlarına Etkisi, *XV. Türkiye’de İnternet Konferansı*, 2(4), 1738-1761.
- Özkalp, E. (2011). *Sosyolojiye Giriş*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Özkan, E. ve Yeşilirmak, S. (2020). Uzaktan Eğitim Sürecinin Bilgi Sistemleri Başarı Modeli Ve Teknoloji Kabul Modeli İle İncelenmesi: Ostim Teknik Üniversitesi Örneği. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, 6 (3), 639-650.
- Özkaya, M. (2013). Çevrimiçi Öğrenme Öğrencilerinin Transaksyonel Uzaklık Algısı, *Sorgulama Topluluğu Algısı Ve Öğrenme Yaklaşımlarının Akademik Başarıları Üzerindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.
- Özmen, H. ve Ekiz, D. (2021). *Eğitime Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özyürek, A. ve Çetinkaya, A. (2021). Covid-19 Pandemi Döneminde Aile ve Ebeveyn-Çocuk İlişkilerinin İncelenmesi. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(1), 96-106.
- Patton, M. Q. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. (Çev. M. Bütün ve S. B. Demir). Pegem Akademi Yayınevi.
- Petnuchova, J. (2012). Non-formal and Informal Education: Where Does It Go in the Slovak Republic?, *David Publishing*, (6), 614- 625.

- Punch, K. E. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*. (Çev: D. Bayrak, B. H. Arslan ve A. Zeynep). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ritzer G. ve Stepnisky J. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Ve Klasik Kökleri*. (Çev: I. Ertuna Howison). Ankara: De Ki Yayınları.
- Rogers A. (2014). *The Base of the Iceberg Informal Learning and Its Impact on Formal and Non-formal Learning*, Toronto: Barbara Budrich Publishers Opladen.
- Rotar D. B. (2014) vd. *From Formal to Non-Formal Education, Learning and Knowledge*, UK: Cambridge Scholars Publishing.
- Saltürk, A. ve Güngör, C. (2020). Üniversite Öğrencilerinin Gözünden COVID-19 Pandemisinde Uzaktan Eğitime Geçiş Deneyimi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (36), 137-174.
- Samur, S. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Ankara'daki Devlet Üniversitelerinin Instagram Kullanımları Üzerine Nicel Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 436-457.
- Sancar, S. (2008). *İdeolojinin Serüveni*. Ankara: İmge Yayınları.
- Saracaloğlu, A. S. vd. (2009). Ortaöğretim Sosyal Alanlar Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencilerinin Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Yeterlikleri, Kaygıları Ve Akademik Güdülenme Düzeyleri, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 38-54.
- Sarıtaş, E. ve Barutçu, S. (2020). Öğretimde Dijital Dönüşüm Ve Öğrencilerin Çevrimiçi Öğrenmeye Hazır Bulunuşluluğu: Pandemi döneminde Pamukkale Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma, *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi*, 11(1), 5-22.
- Sarıtaş, M. vd. (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Seçkin, Z. vd. (2020). Üniversite Öğrencilerinin COVID-19 Pandemi Dönemi Öğrenme Sürecine İlişkin Algılarına Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 22(39), 187-205.
- Serçemeli, M. ve Kurnaz, E. (2020). COVID-19 Pandemi Döneminde Öğrencilerin Uzaktan Eğitim Ve Uzaktan Muhasebe Eğitimine Yönelik Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 40-53.
- Sezgin, O. (2019). *Eğitim: Kavram ve Kuram*. İstanbul: Kalem Vakfı Yayınları.
- Sheth, J. (2020). Impact of Covid-19 On Consumer Behavior: Will The Old Habits Return Or Die?, *Journal Of Business Research*, (17), 280-283.
- Simonson, M. vd. (2015). *Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education*, America: Information Age Publishing.
- Sorokin, P. A. (1997). *Bir Bunalım Çağında Toplum Felsefeleri*. (Çev: M. Tuncay). İstanbul: Göçebe Yayınları.
- Soyer, F. (2004). Osmanlı Devletinde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24(1), 209-225.
- Steward, W. E. and Glynn, A. J. (1985). *Introduction To Sociology*, USA: McGraw- Hill Book Company.
- Sunar, L. (2018). *Değişim Sosyolojisi Kavramlar Kuramlar Ve Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Sülün A. A. vd. (2021). COVID-19 Salgını Sürecinin Ergenlerde Akıllı Telefon Kullanımına Ve Uyku Üzerine Etkisi. *Türk J Child Adolesc Ment Health*, 28(1), 35-40.
- Swingewood, A. (2014). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çev: O. Akinhay) Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şahin, M. (2019). Kültür Değişimleri ve Eğitim. *Eğitim Kuram ve Uygulama Araştırmaları Merkezi*. 5(3), 458- 466.

- Şahin, M. (2021). Dünyada Ve Türkiye’de Yükseköğretimde Uzaktan Eğitimin Tarihi Ve Gelişim Süreci, *Mustafa Kemal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(7), 91-113.
- Şallı, A. (2017). Modernlik, Gelenek Ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, (4), 55-82.
- Şar, A. H. vd. (2010). Analyzing Undergraduate Students, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (5), 1205-1209.
- Şeker, H. vd. (2005). Tezsiz Yüksek Lisans Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Yeterlikleri Üzerine Değerlendirilmeler, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 42(42), 237-253.
- Şen Ş. vd. (2009). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Şenel, F. K. (2012). *Sosyolojide Kullanılan Başlıca Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri Nelerdir?* İstanbul: Bilim ve Gelecek Kitaplığı.
- Şener, M. (2022). *Covid-19 Pandemisi Sürecinde Okula Bağlılığın Okul Sosyal Hizmeti Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük.
- Şentürk Dizman, Z. (2022). Third Sector Social Economic Review. 57(3), 2474-2486.
- Şeriatı, A. (2003). *Medeniyet ve Modernizm*. İstanbul: Yeni Zaman Yayınları.
- Şimşek, H. Y. A. (2003). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Şimşek, N. (2002). Teknoloji Destekli Eşitlik Açıköğretimde Daralmayı Gerektirir Mi?, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 34(1), 71-75.
- Şişman, M. (2013). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi.
- Keyifli, Ş. (2013). Eğitim ve Din Eğitimi, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 103-126.
- Talas, M. vd. (2018). *Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- Tarlakazan, E. ve Tarlakazan, B. E. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinin Öğrenci Davranışları Üzerindeki Etkisi. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 8(1), 52-64.
- Taştekin, O. (2019). 18. Yüzyıl ve Sonrası Osmanlı Eğitim Kurumları, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 23(3), 1143-1166.
- Tekeli, İ. (2000). *Değişmenin Sosyoloğu, Mübeccel Belik Kıray. İçinden: Mübeccel Kıray İçin Yazılar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Teyfur, M. vd. (2017). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1981). *Eğitim Sosyolojisine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları
- Tezcan, M. (1984). *Sosyal ve Kültürel Değişme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Tezcan, M. (2012). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tezcan, M. (2016). *Kuşak Çatışması Kuşaklararası İlişkiler Eğitimi ve Sosyoloji*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Thio A. (1992). *Sociology: An Introduction*. America: HarperCollins Publishes Inc.
- Toffler, A. (1981). *Üçüncü Dalga*. (Çev: A. Seden). İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi.
- Toffler, A. (1996). *Gelecek Korkusu: Şok*. (Çev: Selami Sargut). İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Toplu, M. ve Gökçearslan Ş. (2012). E-öğrenmenin Gelişimi ve İnternetin Eğitim Sürecine Yansımaları: Gazi Üniversitesi Örneği, *Türk Kütüphaneciliği*, 26(3), 501-535.
- Topses, G. ve Topses, M. D. (2010). *Toplumsal Olayların Bilimi Toplumbilime Giriş*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Töremen, F. vd. (2011). *Eğitim Bilimine Giriş*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

- Tuğay, O. (2021). Üniversite Öğrencilerinin COVID-19 Sürecinde Uzaktan Eğitimle Almış Oldukları Muhasebe Dersleri İle İlgili Bakış Açıları Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 23(2), 380-396.
- Türkkahraman, M. ve Tutar, H. (2009). Sosyal Değişme, Bütünleşme Ve Çözülme Bağlamında Toplumda Farklı Kültür Ve Anlayışların Yeri Ve Önemi, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 1-16.
- Uça Güneş, P. (2016). Toplumsal Değişim, Teknoloji Ve Eğitim İlişkisinde Sosyal Ağların Yeri, *Açıköğretim Uygulamaları Ve Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 191-206.
- Uluocak, Ş. (2013). Sosyal Araştırma Yöntem ve Teknikleri. İçinden: *Sosyolojiye Giriş*. Ankara: Grafiker.
- Usher, K. vd. (2020). Family Violence And COVID- 19: Increased Vulnerability and Reduced Options For Support, *International Journal of Mental Health Nursing*, 29(4), 549-552.
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji Sözlüğü*. İstanbul: Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları.
- Ünalın, N. (2022). COVID-19 Sonrası Değişen Dijital Alışkanlıklar Normlar ve Yaşanan Küresel Zorluklar. *Yönetim Bilişim Sistemleri Dergisi*, 8(1), 1-11.
- Vander Zande, J. W. (1993). *Sociology The Core*, ABD: R. R. Donnelley & Sons Company.
- Varış, F. (1985). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- Weber, M. (2011). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhı*. (Çev: M. Köktürk). Ankara: BİlgeSu Yayıncılık.
- Yaka, A. (2011). *Sosyal Değişme/Türk Modernleşmesi*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Yakut İpekoğlu, H. (2021). Karantina Günlükleri: Üniversite Öğrencileri Gözünden Koronavirüs (COVID-19) Pandemisi ve Karantina Süreci. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 162-183.
- Yaman, D. (2021). Tüketim Ve Tüketim Toplumu Kavramlarının COVID-19 Pandemi Süreci Çerçevesinde İncelenmesi. *İletişim Ve Toplum Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 30-45.
- Yaman, M. (2020). *Salgın: Tükeniş Çağında Dünyayı Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Tellekt Yayınları.
- Yıldız, A. (2020). Kriz Dönemlerinde Tüketici Davranışlarının İncelenmesi. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi*, 2(3), 377-390.
- Yılmaz Altuntaş, E. vd. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Yükseköğretim Kurumlarının Uzaktan Eğitime Yönelik Stratejilerine ve Öğrenme Deneyimlerine İlişkin Algı Düzeyleri. *Uluslararası Halkla İlişkiler ve Reklam Çalışmaları Dergisi*, 3(2), 8-23.
- Yorgancı, S. (2014). Web Tabanlı Uzaktan Eğitim Yönteminin Öğrencilerin Matematik Başarılarına Etkileri, *K. Ü. Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(3), 1401- 1420.
- Yurdugül, H. ve Alsancak Sırakaya, D. (2013). Çevrimiçi Öğrenme Hazır Bulunuşluluk Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, *Eğitim ve Bilim*, 38(169), 391-397.
- Yusuf, İ. vd. (2017). *Eğitim Bilimine Giriş*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Zencirkıran, M. (2017). *Sosyoloji* (5. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.
- Zengin, M. vd. (2018). Eğitimde Mobil Öğrenme Üzerine Araştırma Eğilimleri: Türkiye Örneği, *Journal of Instructional Technologies & Teacher Education*, 7(1), 18-35.

EKLER

Ek 1: Araştırmada Kullanılan Anket Formu

Yüksek lisans tez çalışması kapsamında "Lisans Öğrencilerinin Uzaktan Eğitim Deneyimlerinin Sosyal Değişmeye Etkileri" konulu bir çalışma yapmaktayım. Halen Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji A.B.D. yüksek lisans öğrencisiyim. Tez çalışmamı Prof. Dr. Mehmet Karakaş ile yürütmekteyim. Bu anketi doldurarak çalışmamı destek vermenizi ümit ediyorum. Vereceğiniz bilgiler kesinlikle bilimsel amaçlı kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Anketten ulaşılan genel sonuçlara sunum gibi eğitim materyallerinde kullanılacaktır. Araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğunu ve katılmamaktan ötürü ya da katılımdan vazgeçme durumunda olumsuz hiçbir sonucun olmayacağı bilmenizi istiyoruz. Araştırmamıza zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ

Büşra ADANAŞ

a) Sosyo- demografik Özellikler

☐ Çalışmanın amacı konusunda bilgilendirildim ve bu çalışmaya katılmayı kabul ediyorum.

Cinsiyetiniz: Kadın ☐ Erkek ☐
Yaşınız: 18-20 ☐ 21-23 ☐ 24 ve üstü ☐
Fakülte Adı:
Bölüm\ Program Adı:
Sınıf: 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐
Yaşadığınız şehir:
Yaşam Alanınız: İl ☐ İlçe ☐ Köy ☐
Kardeş sayınız:

Uzaktan eğitim alan kardeş sayınız:
Uzaktan eğitim derslerinizi hangi cihazlardan takip ediyorsunuz: Tablet ☐ Bilgisayar ☐ Akıllı telefon ☐
Daha önceden uzaktan eğitim programını kullandınız mı? Evet ☐ Hayır ☐
Uzaktan eğitim ile verilen derslere nereden katılıyorsunuz? Ev ☐ İş ☐ Diğer:

b) Öğrenci Algılarının Değerlendirilmesi

MADDELER	Hiç katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Emin değilim	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum
1)Sanal sınıf ortamında kendime güveniyorum.					
2)Sanal sınıf ortamında teknik sorun yaşamadan derslerimi takip edebiliyorum.					
3)Ders içeriklerinde kullanılan görüntü, ses ve dosyalar sorunsuz olarak çalışır.					
4)Sosyal sınıfta öğrenciler derslere aktif olarak katılabilirler.					
5)Uzaktan eğitimde verilen derslerin dilinin anlaşılır olduğunu düşünüyorum.					
6)Ders içeriği olarak gönderilen pdflerin yeterli olduğunu düşünüyorum.					
7)Öğretim elemanlarının online derste kullandıkları ders anlatım yöntemlerinin uygun olduğunu düşünüyorum.					
8)Öğretim elemanları online derste öğrenciye aktif olarak dönüt sağlayabiliyorlar.					
9)Uzaktan eğitim sistemi görsel olarak dikkatimi çeker.					
10)Uzaktan eğitim sistemi ile eğlenceli bir etkileşim vardır.					
11)Uzaktan eğitim sistemini kullanırken dikkatimi dağıtabilecek bütün nesneleri ortadan kaldırırım.					
12)Uzaktan eğitim sistemi eğitim performansımı arttırdı.					

	Hiç katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Emin değilim	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum
13)Uzaktan eğitim sistemini öğrenmek zor değildir.					
14)Uzaktan eğitimin aldığım eğitim sisteminin işleyişine uygun olduğunu düşünüyorum.					
15)Öğrencilere eş zamanlı iletişim oramı sağlanmaktadır.					
16)Öğrenciler derslere etkin bir şekilde katılmaktadır.					
17)Uzaktan eğitim ile öğrenilen derslerin daha kalıcı olduğunu düşünüyorum.					
18)Uzaktan eğitimin örgün eğitime göre daha etkin olduğunu düşünüyorum.					
19)Uzaktan eğitim hem işitsel hem de görsel olduğu için daha kalıcı bir öğrenme sağladığını düşünüyorum.					
20)Uzaktan eğitim örgün eğitime göre daha fazla materyal imkanı sağlamaktadır.					
21)Bütün derslerim uzaktan eğitim olarak almak için uygundur.					
22)Uzaktan eğitim uygulamalı derslerin öğrenilmesini zorlaştırmaktadır.					
23)Uzaktan eğitim ile zaman hızlı geçer.					
24)Uzaktan eğitim ile zaman tasarrufu yaparak zamanımı verimli kullanırım.					

	Hiç katılmıyorum	Kısmen katılmıyorum	Emin değilim	Kısmen Katlıyorum	Katlıyorum
25)Uzaktan eğitim ile ilgili bilgilendirici mesajlar alıyorum					
26)Sistemde yapılan bilgilendirmenin yeterli olduğunu düşünüyorum.					
27)Uzaktan eğitim sistemimi düzenli olarak takip ediyorum.					
28)Sistemde yaşanan teknik sorunlar zamanında gideriliyor.					
29)Yapılan sistemsel yenilikler hakkında öğrenciler bilgilendiriliyor.					
30)Online sınavların anlaşılır olduğunu düşünüyorum.					
31)Online sınavda yaşanan herhangi bir sorunda gerekli yardım sağlanıyor.					
32)Uzaktan eğitimde yaşanan teknik sıkıntılar derste öğrencilerin dikkatini dağıttığını düşünüyorum.					

Ek: 2 GÖRÜŞME SORULARI

GÖRÜŞME FORMU

Tarih ve zaman Başlama ve bitiş:

Cinsiyet:

Yaş:

Fakülte:

Merhaba, benim adım Büşra Adanaş. COVID-19 süreciyle lisans öğrencilerinin örgün eğitimden uzaktan eğitime geçmesiyle birlikte sosyal açıdan yaşadıkları değişimlerle ilgili araştırma yapıyorum. Bu araştırmadan elde edilen bilgilerin, yaşanan değişimlere ışık tutacağına inanıyorum. Bu nedenle, sorulara vereceğiniz her cevap, yapılacak bilimsel çalışmaya önemli bir katkı sağlayacaktır. Görüşmeye başlamadan önce bilmenizi istediğim bazı noktalar var:

- Bu görüşme boyunca söylediğiniz her şey bilimsel amacının dışında hiçbir şekilde kullanılmayacaktır.
- Araştırma sonuçlarında isim ve kişisel bilgiler kullanılmayacaktır.
- Eğer İzniniz olursa görüşme sırasındaki konuşmaları kaydetmek istiyorum. Bu şekilde, hem zamanı daha etkili kullanabiliriz, hem de görüşmeden sonra cevaplarınızı araştırmanın doğruluğu için daha detaylı analiz edebilirim. Sizin için de uygun mudur?
- Bu araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz ve zaman ayırdığınız için teşekkür ederim.

GÖRÜŞME SORULARI

1. Pandemi süresince uzun süren eve kapanmalar oldu. Bu kapanmalar ailesel ilişkilerinizi nasıl etkiledi? Avantaj ve dezavantajlarını bizimle paylaşır mısınız?
2. Tüketim davranışlarınızda nasıl bir değişim yaşandı?
3. Bu süreçte kazandığınız yeni alışkanlıklarınız oldu mu? Varsa neler?
4. Arkadaşlık ilişkileriniz nasıl etkilendi?
5. Pandemi sürecinde evden derslere katılmak başarınızı nasıl etkiledi?
6. Hobi ve zevklerinde (müzik, spor, yemek vs) bir değişiklik oldu mu?
7. Teknoloji aletleriyle ilişkilerin nasıl şekillendi? Arttı mı azaldı mı?

Ek:3

